

**AVRUPA BİRLİĞİ'NDE ORTAK TARIM POLİTİKASININ
İŞLEYİŞİ VE TÜRK TARIMININ UYUM SÜRECİ**

Dr. Sibel TAN

Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü

Dr. İlkey DELLAL

Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü

Mayıs 2003

Ankara

ÖNSÖZ

Çağımızın hızlı gelişen politik ve ekonomik düzeni içerisinde dünya ülkeleri ekonomik ve ideolojik açıdan birbirleriyle entegre olma yoluna gitmektedir. Bu birleşme hareketlerinin en önemlisi 1958 yılında Roma Antlaşması kapsamında kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğudur (AET). Bu gün Avrupa Birliği (AB) olarak adlandırılan bu topluluğun mazisi çok eskilere dayanmasına rağmen AB tarihinin başlangıç noktası II. Dünya savaşı izleyen yıllar olduğu kabul edilmektedir. Altı Avrupa ülkesi ile kurulan AB çeşitli tarihlerde genişleme yoluna giderek bugün on altı üyelik bir topluluk haline gelmiştir. Türk Toplumunun Tazminat Devri'nden beri batı dünyasına yönelmesi ve 1923'de Atatürk'ün: "Türkler batıya yönelmiş bir millettir" ifadesi Türkiye'yi 1959 yılında Topluğa yönlendirmiştir. Bu tarihten itibaren Türkiye-AB ilişkileri zaman zaman dondurulmuş zaman zaman hız kazanmıştır. Bu gün AB'ye katılma Türkiye'nin en öncelikli politikaları arasında yer almaktadır.

Bu çalışmada Türkiye-AB ilişkileri, Birliğin ortak Tarım Politikası çerçevesinde Türk tarımının durumu ve Birliğe tam üyeliğin Türk tarımı üzerine olası etkileri ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

Çalışmanın Türkiye-AB ilişkileri ile ilgilenen bütün kesimlere katkı sağlaması dileğiyle çalışmada emek ve özverilerini esirgemeyen proje ekibine sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Yakup Erdal ERTÜRK

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
1. GİRİŞ	1
2. ORTAK TARIM POLİTİKASININ İŞLEYİŞİ.....	3
2.1. Ortak Tarım Politikası'nın Amaçları	3
2.2. Ortak Tarım Politikası'nın Ana Prensipleri	4
2.3. Ortak Piyasa Düzenleri	4
2.4. Yapısal Fonlar	5
2.5. Ortak Tarım Politikası'nda Reform Arayışları	8
2.5.1. Yeşil Kitap.....	9
2.5.2. Tek Avrupa Senedi.....	10
2.5.3. Stabilizerler	10
2.5.4. Gündem 2000 ve Sonrası	12
3. TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ	15
3.1. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Katılma Müracaatı ve Nedenleri	15
3.2. Ankara Anlaşması.....	15
3.2.1. Hazırlık Dönemi.....	16
3.2.2. Geçiş Dönemi	16
3.2.3. Tam Üyelik Başvurusu.....	16
3.2.4. Gümrük Birliği Süreci.....	17
3.3. Kopenhag Zirvesi (1993).....	18
3.4. Gündem 2000	18
3.5. Lüksemburg Zirvesi	19
3.6. Cardiff ve Viyana Zirveleri.....	19
3.7. Köln Zirvesi.....	20
3.8. Helsinki Zirvesi Sürecindeki Gelişmeler	21

3.9. Helsinki Zirvesi Sonrası Gelişmeler.....	24
3.10. Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB).....	25
3.11. AB Komisyonu 2000 Yılı İlerleme Raporu	26
3.12. 40. Ortaklık Konseyi Toplantısı	27
3.13. 2002 Yılı İlerleme Raporu ve Strateji Belgesi	28
3.14. Kopenhag Zirvesi (2002).....	29
3.15. Türkiye-AB Arasında Mali İlişkiler.....	31
3.15.1. Mali Protokoller.....	34
3.15.2. Diğer Mali Yardımlar.....	34
3.15.3. Avrupa-Akdeniz Programları	35
3.15.4. Deprem Yardımları.....	35
3.15.5. Gümrük Birliği Yardımları.....	35

4.TÜRK TARIMININ AVRUPA BİRLİĞİ KARŞISINDAKİ DURUMU VE AB’NİN İSTEKLERİNİN TÜRK TARIMI ÜZERİNE OLASI ETKİLERİ..... 36

4.1. Çeşitli Göstergelerle Türk Tarımının AB Karşısındaki Durumu	36
4.2. AB’ne Üyelikte Son Durum ve OTP’na Uyum Kapsamında AB’nin İstekleri	40
4.2.1. Kısa Vadede Yerine Getirilmesi Gereken Öncelikler;.....	40
4.2.2. Orta Vadede Yerine Getirilmesi Gereken Öncelikler	46

5. SONUÇ 51

6. KAYNAKLAR 57

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE ORTAK TARIM POLİTİKASININ İŞLEYİŞİ VE TÜRK TARIMININ UYUM SÜRECİ

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB)'ne tam üyelik sürecinde, AB'nin Türk tarımından isteklerinin ve AB'ne tam üyeliğin gerçekleştirilmesi durumunda Türk tarımı üzerine etkilerinin belirlenmesidir.

Bu amaçla, AB tarımını yönlendiren Ortak Tarım Politikası (OTP) incelenmiş, tarihi süreç içerisinde AB-Türkiye ilişkileri açıklanmış, Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB) ile AB'nin Türk tarımı ile ilgili istekleri ve Türkiye'nin de Ulusal Program (UP) ile yapmayı taahhüt ettiği uygulamalar incelenmiş, bu uygulamaların ve AB'ye tam üyeliğin Türk tarımı üzerine olası etkileri belirlenmeye çalışılmıştır.

AB tarımını, 1962 yılında uygulamaya başladığı OTP ile yönlendirmektedir. 1960'lı yıllarda OTP'nin en önemli amacı AB gıda arzını güvence altına almak için tarımsal üretimi arttırmak iken 1990'lı yıllarda bu amaç gerçekleşmiş, hatta bazı tarımsal ürünlerde üretim fazlalıkları ortaya çıkmıştır. Bu nedenle 1990'lardan sonra OTP'nin yeni amaçları ürün fazlalıklarının giderilmesi olarak saptanmıştır.

Türkiye, AB'ne tam üyeliği gerçekleştirdiğinde AB OTP'sını uygulamak durumunda kalacaktır. Bu nedenle AB, Türkiye'den tarım sektörünü OTP'sına uyumu için Kasım 2000'de KOB ile bir dizi istekte bulunmuş, Türkiye ise UP ile bu istekleri gerçekleştireceğini taahhüt etmiştir.

Fakat bu çalışmanın sonucunda AB ile ilişkilerimizin başladığı günden itibaren Türk tarımının AB tarımına uyum konusunda yeterli bir gelişme kaydedemediği gibi, tam üyelik halinde Türk tarımının AB tarımı karşısında rekabet şansının olmadığı tespit edilmiştir.

THE OPERATION OF THE COMMON AGRICULTURAL POLICY (CAP) IN EU AND ADJUSTMENT OF TURKISH AGRICULTURAL POLICY

ABSTRACT

The aim of this study is determining the requests of the EU in full membership process and effects on Turkish agriculture in case of full membership stage.

For this purpose, the CAP, rules agriculture of the EU, relations between Turkey and the EU in historical context, the Document of Participation Partnership (DPP), the requests of the EU for Turkish agriculture and the commitments of Turkey with the National Program were examined. The probable effects of these practices and full membership to the EU on Turkish agriculture were tried to examine.

The EU rules its agriculture with the CAP since 1960. The most important objective of the CAP was increasing agricultural production to secure food supply in 60s. This objective was succeeded in 90s. Even production surpluses occurred in some agricultural products. Therefore, new objectives of CAP aimed at decreases in production after 90s.

Turkey has to carry out the CAP at full membership stage. Therefore, the EU had some requests with the DPP from Turkey for adjustment to the CAP. Turkey made commitments with the NP to achieve these requests.

This study indicates that not only adjustment of Turkish agriculture to the EU agriculture has not reached to the expected level after relations between Turkey and the EU took place but also there will be no competitive power of Turkish agriculture against to the EU agriculture at full membership stage.

1. GİRİŞ

Dünyada artan nüfus baskısı ve doğal kaynakların sınırlı kullanımı zorunluluğu, dünya ülkelerini daha sıkı bir şekilde ekonomik işbirliği ve yardımlaşmaya zorlamaktadır. Bunun ötesinde 20. yüzyılda politik ve ideolojik gelişmeler ülkeleri bir taraftan bloklara ayırmış, diğer taraftan ekonomik alanda birbirlerine yaklaşmayı zorunlu kılmıştır.

Ortaya çıkan bu durum, özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında politikacıları ve bilim adamlarını daha ekonomik çalışmak üzere dünya ile entegre olma yoluna itmiştir. Bu birleşme hareketlerinden en önemlisi, 1958 yılında Roma Antlaşması ile altı Avrupa ülkesi (F. Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda, Lüksemburg) tarafından kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) dur.

Altı ülke ile kurulan AET, 1972’de İngiltere, İrlanda ve Danimarka’nın, 1981’de Yunanistan’ın, 1986’da İspanya ve Portekiz’in, 1995 yılında ise Avusturya, Finlandiya ve İsveç’in katılımıyla 15 üyeli bir topluluk haline gelmiştir. Temelde ekonomik amaçlarla kurulan AB bugün ortak siyasi birlik ve ortak para birliği konusunda hızlı adımlarla ilerlemektedir.

Türkiye 31 Temmuz 1959’da çeşitli ekonomik ve siyasi sebeplerle Yunanistan’dan hemen sonra Topluluğa üyelik için başvurmuştur. Topluluk ile Türkiye arasında ilk olarak 12 Eylül 1963 yılında Ankara Anlaşması imzalanmıştır. Türkiye Avrupa Topluluğu arasındaki ilişkiler zaman zaman tamamen dondurulmuş ve 14 Nisan 1987 yılında Türkiye, topluluğa tam üyelik için başvuruda bulunmuştur. Bu dönemde çeşitli ekonomik ve sosyal sebeplerden dolayı Türkiye’nin tam üyeliği kabul edilmemesine rağmen “Türkiye Topluluğa girme konusunda ehildir” ifadesi kullanılmıştır. Daha sonra 10 Aralık 1999 tarihinde Helsinki Zirvesi ile Türkiye tam üyeliğe aday ülke olarak kabul edilmiş ve tam üyelik yolunda yeni bir sürecin içine girilmiştir. 8 Kasım 2000 tarihinde AB Komisyonu “bir yol haritası” olarak tanımlanan ve Türkiye’nin tam üyelik stratejisini tek taraflı olarak belirlediği Katılım Ortaklığı Belgesi’ni (KOB) açıklamıştır. Bu aşamada, Türkiye katılım ortaklığını temel almak suretiyle muktesabatın üstlenilmesine ilişkin bir Ulusal Pprogramın (UP) hazırlanması istenmiş, Türkiye ise bu isteklerin karşılanacağına ilişkin Ulusal Programı hazırlayıp AB’ne sunmuştur.

AET'nun kuruluş aşamasında, ticaret, ulaştırma, para politikaları gibi konularda ortak politikalar belirlenmiştir. Günün şartlarına baēlı olarak bu politikalardan en önemlisi OTP olarak kabul edilmiş ve Roma Antlaşmasının 39. maddesinde OTP hedefleri kapsamlı bir şekilde belirlenmiş ve bu hedeflere ulaşmak için stratejiler belirlenmiştir.

Bu çalışmada amaç, Avrupa Birliēi Ortak Tarım Politikası (OTP)'nin işleyişini inceleyerek, AB-Türkiye ilişkilerinin başlangıcından itibaren tarihi süreç içerisinde, Türk tarımının incelenmesi ve Katılım Ortaklıēı Belgesi (KOB) ile AB'nin Türk tarımı ile ilgili kısa ve orta vadeli istekleri ve Türkiye'nin de Ulusal Program (UP) ile yapmayı taahhüt ettiēi uygulamaları incelemek, bu uygulamaların ve AB'ye tam yeliēin Türk tarımı üzerine olası etkilerini belirlemektir.

Çalışmanın ilk bölümünde çalışmanın amacı ve AB'nin tarihçesi kısaca incelenmiş, ikinci bölümde AB Ortak Tarım Politikası (OTP) ve işleyişi açıklanmış, üçüncü bölümde Türkiye-Avrupa Birliēi ilişkileri, dördüncü bölümde Türk tarımının AB karşısındaki durumu ve Katılım Ortaklıēı Belgesi, Ulusal Program ve Türk tarım politikası üzerine etkileri incelenmiş ve son bölümde ise sonuçlara yer verilmiştir.

2. ORTAK TARIM POLİTİKASININ İŞLEYİŞİ

Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kurulduğu yıllarda tarım sektörü, üye ülkelerin ekonomi ve politikaları açısından büyük bir önem arz etmiştir. Tarımsal kesimde gelir dalgalanmalarını önlemek ve bu kesimde çalışanların refah seviyelerini yükseltmek, amacıyla ortak bir tarım politikasının gerekliliği 30 Haziran 1960'da Avrupa Komisyonu'nda görüşülerek bu konuda müzakereler başlamıştır. Hukuki temelleri Roma Antlaşmasının 3/d maddesinde yatan OTP'nin ilk ciddi adımları 1960-1964 yılları arasında atılmıştır. OTP, üye devletlerin milli mevzuatlarında uyumla gerçekleştirilen bir tarımsal üretim ve yapı politikasını, bir tarımsal pazar ve fiyat politikasını ve aynı zamanda üyelerin az gelişmiş bölgelerine ek yardım sistemini de kapsayan bir ortak finansman politikasını birlikte uygulamayı öngörmüştür (Gürkan ve Somunkıran, 1993).

2.1. Ortak Tarım Politikası'nın Amaçları

AET'nin kurulduğu yıllardaki OTP'nin amaçları bugünkü OTP amaçlarından farklı olup, Roma Antlaşmasının 39. maddesinde aşağıdaki şekilde özetlenmiştir (Günoğur, 1988).

1. Verimliliği artırmak,
2. Tarım kesiminin refah düzeyini yükseltmek,
3. Piyasalarda istikrarı sağlamak,
4. Gıda arzını güvence altına almak,
5. Tüketicilerin uygun fiyatlarla tarımsal ürünleri satın alabilmelerinin mümkün kılınması.

Günümüz koşullarını da dikkate alarak AB'nin Ortak Tarım Politikasının amaçlarını aşağıdaki gibi özetleyebiliriz (Ayyıldız vd., 1997).

1. Tarımsal pazarların birleştirilmesi ve Birlik içi tarımsal ticaretin yaygınlaştırılması,
2. Tarımda çalışan kişiler için yeterli bir yaşam standardının muhafaza edilmesi ve istikrarlı tarım gelirlerinin teşvik edilmesi,
3. Gıda emniyeti ve kalitesi konusunda temel bir taahhüt,

4. Tüketici fiyatlarının ölçülü bir düzeyde oluşturulması,
5. Birliğin dünya ticaretine uyumunun sağlanması ve dünyadaki açlık sorununun çözümüne katkıda bulunması,
6. Çevresel amaçların OTPna dahil edilmesi,
7. İç piyasada ve dışarıda daha fazla rekabet gücü,
8. Kırsal alanda alternatif gelir kaynakları ve istihdam yaratılması ve
9. Birlik tarım hukukunun basitleştirilmesi.

2.2. Ortak Tarım Politikası'nın Ana Prensipleri

OTP'nın yürütülmesinde bazı tarım politikası prensipleri esas alınmıştır. Bunları konu başlıkları ile aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Açıkel, 1993).

1. Ortak bir pazarın kurulması (piyasa bütünlüğünün sağlanması): Bu prensibin amacı Avrupa Birliğinde tarımsal alanda bir ortak pazarın tesisi ve tarımsal ürünlerin üye ülkeler arasında serbestçe dolaşabilmesinin sağlanmasıdır. Dolayısıyla bu prensip Birlik içi ticarete gümrük vergilerinin, ticaretteki diğer engellerin ve rekabeti bozabilecek sübvansiyonların kaldırılmasını ifade eder.

2. Topluluk Tercihleri (Topluluk ürünlerine öncelik verilmesi): Bu prensiple Birlik ürünlerinin satışına öncelik verilmesi hedeflenmiştir. Birlik fiyatlarının dünya fiyatlarının üstünde olması nedeniyle, iç piyasanın ucuz ithalattan ve dünya piyasalarındaki aşırı dalgalanmalardan korunması OTP amaçları arasındadır.

3. Ortak Mali Sorumluluk (Mali dayanışma veya müşterek finans sorumluluğu): Avrupa Birliği içinde özellikle ortak fiyat politikasının uygulanması tarım sektörünün ortaklaşa finansmanını gerektirir. Böylece ortak mali sorumluluk üye devletler arasında paylaşılmış olacaktır.

2.3. Ortak Piyasa Düzenleri

Topluluk Ortak Tarım Politikası'nın en karmaşık, en masraflı ama içerdiği önlemlerle amaca ulaşmada en çabuk sonucu alınan müdahale elanı Pazar ve fiyat politikasıdır. Tarım pazarlarının düzenlenmesi tarımın diğer sektörlerdeki serbest piyasa düzeninden farklı bir yaklaşım gerektirmiş ve tarım pazarlarının yönlendirilmesi için çabalar Pazar ve fiyat politikalarında yoğunlaştırılmıştır (Eraktan, 1988).

OTP'nın amaçlarına ulaşılabilmesi için, 1962 yılından itibaren Avrupa Toplulukları içinde "Ortak Piyasa Düzenleri" gerçekleştirilmiştir. Ortak Piyasa Düzenleri'nin amacı; üye ülkelerdeki değişik biçimlerde yapılan piyasa düzenlemeleri yerine, ortak bir tarım politikası geliştirmek, üye ülkeler arasındaki ticari ilişkileri geliştirecek şartları temin etmek ve bu sayede mal alış-verişinin serbestçe yapılmasını sağlamak ve Avrupa Birliği içinde ortak bir tarımsal pazar oluşturarak iç pazar ve Birlik üretimini üçüncü ülkelere karşı korumaktır .

Ortak Piyasa Düzenleri, dört temel kategoriye ayrılmakta olup, hepsi çeşitli piyasa destekleme mekanizmalarını kullanarak, iç pazarın korunmasına yöneliktir. Bunları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Anonymous, 1992) .

2.4. Yapısal Fonlar

Avrupa Birliği, kuruluşundan itibaren, üye ülkeler arasında ekonomik ve sosyal gelişmişlik farklarını azaltmaya yönelik olarak tedbirler almaya ve harcamalar yapmaya başlamıştır. Dolayısıyla Avrupa Birliğinde yapısal fonların kuruluş sebepleri, Birlik içinde dengeli kalkınma ve böylece bölgeler arasındaki ekonomik ve sosyal farklılıkların giderilmesidir. Bu amaçla 1958'de Avrupa Sosyal Fonu, 1962'de Avrupa Tarımsal Yönverme ve Garanti Fonu - EAGGF (The European Agriculture Guidance and Guarantee Fund) veya Fransızca adıyla, FEOGA (Fonds European d'Orientation et de Garanti Agricoles), 1975 yılında Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu, 1993 yılında ise çevre koruma ve Trans-Avrupa ulaştırma ağına ilişkin projelere mali destek sağlamak amacıyla Uyum Fonu kurulmuştur (Keskin, 1997).

OTP prensiplerinin uygulanabilmesi için ortak bir finansman kaynağına ihtiyaç duyulması sonucunda Roma Antlaşması'nın 40. ve 43. Maddeleri dikkate alınarak kurulan, Avrupa Tarımsal Yönverme ve Garanti Fonu, tek başına bir Fon olmayıp, Avrupa Birliği bütçesinin en önemli bölümü olarak genel bütçe harcamaları içerisinde yaklaşık % 60 paya sahip olan bir fondur (Tan vd.,1999).

Dolayısı ile FEOGA'nın kuruluş amacı, Roma Antlaşması ışığında tarım politikası amaçları arasında yer alan arzın esnekliğinin sağlanması, üreticilerin belirli bir gelir

seviyesine ulaşmasının sağlanması, fiyat politikalarını ve tarımsal altyapıyı düzenlemek için bir finansman kaynağı oluşturmaktır (Tan vd, 1999).

4 Nisan 1962 tarihinde kurulan Avrupa Tarımsal Yönerme ve Garanti Fonu, 5 Nisan 1964 yılında Garanti Bölümü ve Yönerme Bölümü olmak üzere ikiye ayrılmıştır.

Tarımsal Yönerme ve Garanti Fonunun Garanti Bölümü 1964 yılından beri Avrupa Birliği OTP'nin önemli bir uygulama aracı olmuştur. Fon, Avrupa Birliği'nin belirlediği kurallar çerçevesinde, temel tarımsal ürünlerdeki piyasaların düzenlenmesinde katkılarda bulunmaktadır.

Yönerme bölümü ise Roma Antlaşması'nın 39. Maddesinde sayılan ve OTP'nin hedeflerinin gerçekleştirilmesine yönelik ortak eylemleri finanse etmek için oluşturulmuştur. Tarım işletmelerinin yapılarının geliştirilmesi, tarımsal alt yapının iyileştirilmesi, tarım ürünlerinin transformasyonu ve pazarlama şartlarının iyileştirilmesi amacıyla yönelik olarak kurulmuştur.

Yönerme bölümü bölgesel fon ve sosyal fon ile işbirliği halinde az gelişmiş bölgelere, belli yörelerdeki ekstansif yerleşim alanlarına yardım yapmaktadır. Yönerme kaynaklarından aşağıdaki harcamalar yapılmaktadır (Eraktan, 1996).

1. Her ülkede ekstansif tarım yapılan yörelere yardım,
2. Kaliteli ürünlerin tanıtımı,
3. Ekstansifleşme ve ürün değiştirilmesi,
4. Çiftçilerle eşlerinin yaşam ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi,
5. Hayvancılıkta sağlık durumunun, hijyen koşullarının iyileştirilmesi,
6. tarım arazilerinin boş bırakılması, nadas ve orman alanlarında farklı ürünlerin yetiştirilmesinin teşviki,
7. Erken emeklilik, genç çiftçilere yardım, üretim tekniklerinin iyileştirilmesi,
8. Çevre koruma ve muhafaza önlemleri,

9. Tarım gelirlerine destek önlemleri (dağlık alanlarda doğrudan yardımlar, telafi edici ödemeler).
10. Yüksek kaliteli yerel ve bölgesel tarım ve orman ürünlerinin tanıtımı, markalanması ve bu alanda yatırımlar,
11. Kırsal altyapının geliştirilmesi,
12. Kırsal ve çevresel mirasın korunma ve muhafazası, köylerin yenilenmesi ve geliştirilmesi,
13. Özellikle en uzak bölgelerde doğal zararlara karşı korunmak için uygun önlemler almak,
14. Finans mühendisliği,
15. Ormancılık faaliyetleri,
16. Tarım ve ormancılıkta teknolojik kalkınma araştırmaları.

Tablo 1 incelendiğinde FEOGA bütçesinden en fazla payı alan ülkelerin Almanya, Fransa, İngiltere ve İtalya olduğu görölmektedir. FEOGA bütçesinin ülkeler arasındaki dağılımında Avrupa Birliği'nin OTP kapsamında benimsediği politikalar ve Birliğin tarihsel gelişim sürecinin bütçede oluşturduğu yük etkili olduğu gibi, bütçe oluşumunda ülkelerin sağladıkları net katkı da önemli olmaktadır. Nitekim Fransa, Almanya ve İngiltere gibi gelişmiş ve tarımdan ziyade sanayide ileri ülkeler, bütçeye katkısı ile orantılı olarak pay almaktadır. Bu ülkelerin tarih içerisinde bütçeye olan katkıları bütçeden aldıkları paydan daha fazla olup adeta bütçenin finansörü konumundaki ülkelerdir.

Hollanda ve İtalya gibi tarımsal ürünlerin üretiminde önemli payı olan ve Avrupa Birliği'nin kuruluş aşamasında diğer daha az gelişmiş olan ülkeler 1990'lı yıllara kadar bütçeden net alıcı ülkeler konumunda iken bu yıllardan sonra bütçeye katkıları artmıştır.

Yunanistan, Danimarka, İrlanda, İspanya ve portekiz gibi ülkeler Topluluğun az gelişmiş ve ekonomisinde tarımın rolü büyük olan ülkeler FEOGA'dan en fazla faydalanan ülkeler olmuşlardır.

TABLO 1. FEOGA BÜTÇESİNİN ÜLKELERE GÖRE DAĞILIMI (%)

Ülkeler	1980	1985	1990	1995	1999
Belçika	5,6	5	4,1	3,9	2,7
Danimarka	1,9	2,4	1,8	1,7	1,9
Almanya	26,8	28,8	30,0	29,4	28,3
Yunanistan	1,8	1,5	1,3	1,3	1,4
İspanya			8,2	6,2	6,6
Fransa	20,0	20,4	18,1	17	17,2
İrlanda	1,0	1,1	0,8	0,9	0,9
İtalya	11,8	13,9	13,6	10,5	11,9
Lüksemburg	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2
Hollanda	6,8	7,2	6,0	6,3	6,1
Avusturya				2,5	2,6
Portekiz			1,0	1,4	1,3
Finlandiya				1,3	1,5
İsveç				2,4	2,6
İngiltere	24,2	19,5	14,9	15	14,8
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: General Budget of the EU for Financial Year Figures (1980-2000).

2.5. Ortak Tarım Politikası'nda Reform Arayışları

Avrupa'da petrol krizini izleyen dönemlerde yaşanan ekonomik durgunluk tarımsal üretimde düşüşe sebep olmuştur. Bu dönemde tarım ürünlerinin yetersizliği ve fiyatlardaki aşırı yükselme üretimi artırıcı önlemlerin alınmasını gerektirmiştir. Buna bağlı olarak Avrupa Birliği'nde yüksek ve yeni teknolojilerin tarıma tatbik edilmesi üretimi hızla artırmıştır.

Bu amaçla OTP'nin hedeflerinin gerçekleştirilmesi için izlenen politikaların sonucunda, Avrupa Birliği'nde tarımsal ürünlerdeki yetersizlik giderilmiş ve arzın emniyeti tamamiyle sağlanmıştır. Bunun sonucunda üretim artışları görülmüş ve 1980'li yıllarda üretim fazlalıkları meydana gelmiştir (Anononim, 2001/k).

Başlangıçta tarımsal gelirlerin artırılması ve arzın sürekliliğini sağlamak amacıyla bir araç gibi görülen müdahale alımları zamanla üretimi körükler hale gelmiştir. Birlik çiftçisinin gelir seviyesinin korunması, bütçeye gün geçtikçe yük olmaya başlamıştır. Tarımsal Yönverme Garanti Fonundan destekleme giderleri için yapılan harcama 1975

yılında 4.3 milyar ECU iken 1993 yılında 34.6 milyar ECU'ya yükselmiştir (Karlık, 1995).

Yüksek fiyat, sınırsız destekleme ve etkin koruma ilkelerine dayanan OTP, iki temel sorunla karşılaşmıştır. Bunlardan ilki “üretim fazlalığı”dır. Başlangıçta tarımsal yapının oluşturulması ve tarımsal üretimin güvenliğini sağlamaya yönelik OTP, daha sonra önemli üretim artışlarına yol açmıştır. 1973-88 döneminde tarımsal üretimin yıllık %2 oranında gelişirken, iç tüketim yıllık olarak ancak %0.5 artmıştır. Böylece ortaya çıkan fazlalıkların stoklanması sorun yaratmıştır. İkinci temel sorun “bütçe maliyeti” dir Roma Antlaşması'nda öngörülen tarımsal gelirin artırılması amacıyla kaynaklanan ve arzın sürekliliğini sağlayacak bir araç olarak öngörülen müdahale alımları, zamanla üretimi körükler hale gelmiştir. Topluluk çiftçisinin gelir seviyesinin korunması bütçeye daha pahalıya mal olmaya başlamıştır. Destekleme alımları, bütçe giderlerinin %60-70'ini oluşturmuştur.

Bu sorunlara Topluluğun her genişlemesiyle OTP'nin karşılaştığı yeni sorunları da eklemek mümkündür.

2.5.1. Yeşil Kitap

Komisyon bu sorunlar karşısında reforma gidilmesi yönündeki niyetini önce 1985 yılı programında vurgulamış, daha sonra bu politikanın perspektiflerini kapsayan ve “Yeşil Kitap” diye anılan Raporunu, Konsey'e sunmuştur. Yeşil Kitap temelinde başlatılan bu tartışmalar, komisyon'un 18 Aralık 1985 tarihli Memorandum'unda ortaya konulan ilkelerle sonuçlanmıştır. Bu ilkeler aşağıdaki gibi sıralanabilir (Ayyıldız vd., 1997).

1. Piyasa taleplerini yansıtan bir fiyat politikası aracılığıyla fazlalık veren sektördeki üretimin zamanla azaltılması,
2. Küçük çiftçi ailelerinin gelir sorunlarının daha etkin ve sistematik şekilde çözülmesi,
3. Kırsal kalkınma, sosyal dengenin sürdürülmesi ve çevrenin korunması açısından, zaruri olduğu alanlarda tarımın desteklenmesi,
4. Çiftçilerin çevre bilincinin artırılması.

2.5.2. Tek Avrupa Senedi

Daha sonra 1987 yılında imzalanan Tek Avrupa Senedinde çeşitli düzenlemeler yoluyla tarımda istikrar tedbirleri ortaya konmuştur. Ayrıca arz ve talep arasında gerçekçi bir denge kurulabilmesi için bazı uygulamalara başvurulmuştur. Bu uygulamaları şöyle sıralayabiliriz (Ayyıldız vd., 1997).

1. Arazilerin boş bırakılması ve boş bırakılan arazilere başka ürün ekilmemesi,
2. Tarımsal faaliyetten vazgeçerek erken emekliliğini isteyen çiftçilere, gelir garantisi sağlayarak Avrupa Birliğindeki çiftçi sayısının azaltılması,
3. Daha az girdi kullanarak üretim faaliyetinde bulunma yoluyla üretimin %20 oranında azaltılması,
4. Avrupa Birliğinde arz fazlası olan ürünlerin arz yetersizliği olan ürünlerin üretimi ile değişimi.

2.5.3. Stabilizerler

Yeşil Kitap ve Tek Avrupa Senedinde alınan kararlar, ürün fazlalığı sorununa tam olarak çözüm bulamadığı için, Şubat 1988 tarihli Avrupa Konseyi'nde dengeleyiciler (stabilizerler) kavramı ortaya atılmıştır. Her ortak piyasa düzeninin özelliklerine göre farklılaştırılmakla beraber, bu reformlar, üretimin belli bir eşiği aşması durumunda fiyatların düşürülmesi, üreticilerin harcamalarının finansmanına katkısının artırılması, müdahale sisteminin getirdiği garantilerin azaltılması gibi ortak amaçlar taşımaktadır. Özellikle fiyat politikasına dayanan bu pazar politikası, aşağıda belirtilen iki hedefe yönelik tedbirler aracılığıyla yürütülecektir (Anonymous, 1990).

1. Üretimden ayırma (set-aside), üretimin yaygınlaştırılması (extensification), tür değiştirilmesi (conversion of production, diversification) ve emeklilik yoluyla tarım dışı bırakılan arazilerle bağlantılı erken emeklilik yardımları gibi tedbirlerle üretimin düşürülmesi,
2. Fiyatlardaki düşüşün ve artırılan ortak sorumluluğun en çok bu amaçla küçük çiftçiler için ortak sorumluluğun azaltılması ile çeşitli yardım politikalarının yürütülmesi.

Bu reform uygulamaları yeterince etkili olamamış, OTP daha ciddi krizlerle karşı karşıya kalmıştır. Piyasada günden güne çoğalan fazla ürünleri karşısında, ticaret

ortaklarından gördüğü baskının yanısıra, çiftçilerinde bu politikaya karşı güvenleri sarsılmıştır. Bütün bu gelişmeler sonucunda Komisyon, 9 Temmuz 1991 tarihli toplantısında yeni bir reform paketi hazırlamıştır. Bu pakette hububat sektöründe, üç yıllık bir dönemde iç müdahale fiyatlarının %29 oranında düşürülmesi öngörülmekte, üreticilerin fiyat indirimlerinden doğan kayıplarını gidermek amacıyla da hektar başına doğrudan yardım esasına dayalı bir tazminat mekanizması getirilmektedir. Hububat dışındaki sektörlerde (tütün, süt mamülleri, sığır ve koyun eti) karara varılan hususlar, üretim artışını kontrol altına almaya yönelik “üretim kotalarının azaltılması”, “müdahale alımlarına konu olacak azami garanti miktarlarının azaltılması” gibi daha ılımlı tedbirleri içermektedir.

Reform sonrası yeni uygulamalar ton başına ödemeler olmakla beraber, yardım miktarları bölgeler itibariyle ortalama verimlerden yola çıkılarak hektar olarak ekim alanı genişliğine dönüştürülerek ödenmektedir. Eski yardım şekillerinden büyük ölçüde vazgeçilmiş çoğu ürün için yardımdan yararlandırma ekim alanını/üretimi azaltma veya çevre kuralları ile bağlantı kurulma koşullarına bağlanmıştır. Ayrıca 1980’li yıllarda Dünya Piyasalarında ihracat sübvansiyonları nedeniyle yaşanan krize GATT görüşmeleri sonucu yapılan Tarım Anlaşması ile bir çözüm yolu getirilmesi yaklaşımı çerçevesinde ihracatı sübvansiyonlarını azaltma taahhüdü ve Topluluk içi fiyatların düşürülmesi ihracat sübvansiyonlarının da eski öneminden kaybetmesini etkilemiştir (Eraktan, 2002).

Reform paketi, Topluluk Ortak Piyasa düzenine tabi 22 ürün gurubundan sadece 5-6 sektöre yöneliktir. Reforma tabi sektörler, birlikte üretim fazlalığı bulunan ve temel ürün niteliğinde olan sektörlerdir. Reform uygulamaları ile üreticiler önemli gelir kayıplarına uğrayacağından, bu kayıpları gidermek için reform paketi içerisinde doğrudan gelir yardımları öngörülmektedir. Bu yardımlar destekleme niteliğinde değildir. Vazgeçilen üretime ve gelir kaybına karşı telafi edici tazminatlar şeklinde verildiğinden stoklara sebep olmayacaktır. OTP reform kararı Birliğin başta ABD olmak üzere kendisini korumacılıkla suçlayan ülkelere karşı bir savunmasıdır. Özellikle iç müdahale fiyatlarının düşürülmesi şeklindeki en radikal değişikliğe konu olan hububat sektöründe iç fiyatların dünya fiyatlarına düşürülmesi Birlik fiyatlarını dünya fiyatlarına yaklaştıracığından uzun dönemde ithalat prelevmanları ve ihracat

sübvansiyonlarını azaltıcı sonuç yaratabilecektir. Ancak Birliğin ihracat iadesi uygulamasından vazgeçeceği yolunda bir girişim reform paketinde bulunmamaktadır.

2.5.4. Gündem 2000 ve Sonrası

Ortak Tarım Politikasında reforma yönelik uygulamalara rağmen, FEOGA'nın Birlik bütçesinin halen yarısını oluşturması, tarımın çevre üzerindeki olumsuz etkisi, BSE krizinin (deli dana hastalığı) ürün güvenliği ve tüketici hakları konularını gündeme getirmesi, yeni bir tarım reformu düşüncesini doğurmuştur. Ancak bu sorunların ötesinde AB'nin genişleme perspektifinin bütçede yaratacağı maliyetten duyulan kaygı ve daha önce belirlenen koruma düzeylerinin 1999 yılı sonunda Seattle'da yapılması öngörülen yeni tur DTÖ müzakerelerinde tekrar ele alınacak olması, yeni bir OTP reformu düşüncesini hazırlayan iki temel neden olmuştur.

1997 yılındaki Lüksemburg Zirvesi ile AB'ye aday ülke statüsüne geçen 10 Merkez ve Doğu Avrupa Ülkesinin (MDAÜ) ekonomilerinde tarımın AB ülkelerine kıyasla oldukça yüksek olan payı ve bu ülkelerdeki tarımsal mekanizmaların farklılığı nedeniyle, AB'ye entegrasyon sürecinde MDAÜ'lerin tarım sektörlerinin OTP'ye uyumlaştırılmasının maliyeti yüksek olacaktır. Bununla birlikte dikkate değer bir tarımsal üretim potansiyeli taşıyan MDAÜ'lerin, Birliğin stokları, arz talep dengesi ve bütçe harcamalarını olumsuz yönde etkilemesi öngörülmektedir.

Bunun yanı sıra söz konusu ülkelerin 1993 yılı sonrası artan ihracat oranları, AB'ye üyelikleri durumunda mevcut destekler ile daha da yükselecek, ayrıca MDAÜ'lerin katılımı AB'nin DTÖ Tarım Anlaşması kapsamında giderek kısıtlanan ihracat sübvansiyonlarını daha fazla kullanmasını gerektirecektir. Aynı şekilde bu ülkelerin şu anda bazı ürünlerde AB'den düşük olan gümrük tarifelerini AB üyeliği sonrasında artırmaları, DTÖ üye ülkelerinin tepkisine yol açabilecektir. Son olarak MDAÜ'lerin AB'ye katılmaları durumunda iç destek seviyelerini yükseltmeleri de DTÖ nezdinde sorunları beraberinde getirecektir.

Bu sebepler neticesinde Aralık 1995 Madrid Zirvesi'nde Konsey'in isteği üzerine Komisyon tarafından hazırlanan ve 21. yüzyılda AB'nin karşılaşacağı sorunları saptayarak, çözüm önerileri içeren Gündem 2000 metninde, OTPreformlarının devamı

niteliğinde hazırlanan bir dizi reforma yer verilmiştir (Anonymous, 2001/i). Bu kapsamda;

1. Birlik üreticilerinin iç ve dış alanda rekabet gücünün artırılması,
2. Ürün güvenliğinin sağlanması,
3. Tarım toplumunun yaşam kalitesi ve gelir düzeyinin artırılması,
4. Çevre korumanın OTP ile bütünleştirilmesi,
5. Tarım üreticilerine alternatif iş imkanları yaratılması,
6. Tarım alanındaki AB mevzuatının sadeleştirilmesi, 21. yüzyılda OTP'nin işleyişine yön verecek yeni amaçlar olarak saptanmıştır.

Gündem 2000'in getirdiği yeniliklerden biri, üreticilere doğrudan ödeme sağlayan bütün Ortak Piyasa Düzenlemelerini kapsayan yeni bir tüzüğün belirlenmesi olmuştur. Buna göre üreticilerin doğrudan ödemelerden yararlanabilmeleri için çevre unsurunu dikkate almaları şart koşulmuş, bu şarta uymamaları halinde ödemelerde kısıtlama yapılması, üreticilere ödenmeyen fonların kullanımının üye ülkelerin inisiyatifinde bulunması öngörülmüştür.

Gündem 2000 çerçevesinde tarım sektörüne yönelik olarak gerçekleştirilen değişikliklerin kırsal alanlardaki diğer yerel ekonomik faaliyetleri de etkileyeceği dikkate alınarak, kırsal kalkınma tedbirlerinin de geliştirilmesine karar verilmiştir. Konuya ilişkin Birlik mevzuatı tek bir tüzük altında toplanarak, bu alandaki mevzuat sadeleştirilmiştir.

Aday ülkelerin üyelik öncesi OTP'ye uyum çalışmalarına katkıda bulunmak amacıyla ise Gündem 2000 tarım reformları kapsamında "Tarım ve Kırsal Kalkınma Alanında Özel Katılım Programı" (SAPARD) oluşturulmuştur. FEOGA'nın Garanti bölümünden finanse edilmesi kararlaştırılan program, 1 Ocak 2000 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir.

Dolayısıyla özet olarak başlangıçta AB ülkelerinde mevcut talebe karşı yetersiz olan tarımsal ürün arzının geliştirilmesine yönelik OTP amaçları daha sonra ürün fazlalıklarını gidermeye yönelik politikalar haline almıştır. Dolayısı ile AB bir yandan fazlalık yaratan ürün stokları ile uğraşırken bir yandan genişleme süreci kapsamında yer alan ülkelerin tarımsal yapılarından dolayı ortaya çıkabilecek problemleri çözmeye

Çalışmakta ve bütün buların yanısıra DT anlaşmalarında alınan kararlara da uyma zorunluluğu içine girmiştir.

3. TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ

3.1. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Katılma Müracaatı ve Nedenleri

Roma Antlaşmasının 1958'de yürürlüğe girmesinin ardından, 8 Haziran 1959'da Yunanistan, 31 Temmuz 1959'da ise Türkiye, Avrupa Ekonomik Topluluğuna katılmak için başvuruda bulunmuşlardır (Ayyıldız, 1975). Çünkü, Roma Antlaşmasının 237. maddesinde “Her Avrupa Devleti, Topluluğun üyesi olmayı isteyebilir” ifadesi yer almaktadır. Buna ilaveten Türkiye ile ortaklık 238. maddeye dayanarak bir ön üyelik (Ortak Üye, Dayanışma Üyesi) şeklinde kurulmuştur.

Türkiye'nin Birliğe girmek istemesinin nedenlerini aşağıdaki gibi belirlemek mümkündür (Ayyıldız vd., 1992).

1. Türkiye'nin siyasi açıdan batı dünyasına mensup oluşu nedeniyle Avrupa'da gerçekleşecek bütünleşmenin dışında kalmamak,
2. Ekonomik yönden ilişkiler Batı Avrupa ülkeleri ile fazladır. Amaç, Türkiye'nin ihraç ürünlerine genişleyen sürüm olanakları sağlamak,
3. Ülke kalkınmasında gerekli kolaylıkları temin etmek ve
4. AB'nin bünyesinde bulunan Yunanistan ile olan sorunlarımızı barışçıl bir şekilde çözmek ve ekonomik kalkınmamıza hız kazandırmak.

3.2. Ankara Anlaşması

Yukarıda sıralanan nedenler doğrultusunda, dört yıllık görüşmelerden sonra Türkiye, 12 Eylül 1963'de imzalanan Ankara Anlaşması ile o zamanki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğuna ön üye olarak kabul edilmiştir. Anlaşmanın amacı, 2. maddede açıklanmaktadır. Buna göre amaç, “Türkiye ekonomisinin hızlandırılmış kalkınmasını ve Türk halkının çalıştırılma seviyesinin ve yaşama şartlarının yükseltilmesini sağlama gereğini tümü ile göz önünde bulundurarak, taraflar arasındaki ticari ve ekonomik ilişkileri aralıksız ve dengeli olarak güçlendirmeyi teşvik etmektir” (Anonim, 1981).

Ankara Anlaşması ile Türkiye'nin Topluluğa üyeliği, hazırlık, geçiş ve son dönem olmak üzere üç aşamada ele alınmıştır. Geçiş döneminin sonunda ise gümrük birliğinin tamamlanması planlanmıştır.

3.2.1. Hazırlık Dönemi

Hazırlık Döneminde (1964-1972) Türkiye hiçbir yükümlülüğe girmemektedir. Ancak Ankara Anlaşması ile Türkiye'nin ekonomik ve sosyal alanda kalkınmalarının sağlanabilmesi için Avrupa Birliği Türkiye'ye mali, ticari ve sosyal kolaylıklar sağlamıştır. Bu dönemde tarımla ilgili en önemli gelişme tütün, kuru üzüm, fındık, kuru incir gibi ürünlere gümrük indirimi kontenjanları tanınması olmuştur (Ayyıldız, 1975).

3.2.2. Geçiş Dönemi

Hazırlık döneminin sona ermesiyle birlikte, 13 Kasım 1970 tarihinde imzalanan Katma protokolde geçiş döneminin hükümleri ve tarafların üstleneceği yükümlülükler belirlenmiştir. Katma protokolün 1 Ocak 1973'de yürürlüğe girişi ile Türkiye, 12-22 yıllık bir geçiş dönemi sürecine girmiştir. Bu dönemde her iki taraf da karşılıklı ve dengeli yükümlülükler üstlenmiştir.

Geçiş döneminde Katma Protokolün 31 ve 36. maddelerinde

“Türk Tarım Politikasının 22 yıl zarfında Avrupa OTP'na uyumu sağlanacaktır hükmü yer almaktadır”. 33. maddenin birinci fıkrasında ise “Yirmi iki yıllık dönem içinde, Türkiye, tarım ürünlerinin Türkiye ile Topluluk arasında serbest dolaşımı için Türkiye'de uygulanması gerekli OTP tedbirlerini bu dönem sonunda alabilmek amacıyla, kendi tarım politikasının uyumu yoluna gider” ve ikinci fıkrada “Topluluk, tarım politikasının tespiti veya ilerideki gelişmesi sırasında Türk tarımının çıkarlarını göz önünde tutar. Türkiye, bu amaca yararlı bütün unsurları Topluluğa bildirir” ifadelerine yer verilmektedir (Ayyıldız, 1975).

3.2.3. Tam Üyelik Başvurusu

Katma Protokolle Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyeliği en erken 12 yıl ve bazı istisnalarla 22 yıl sonunda gerçekleşmesi öngörülmüştür. Fakat Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik ve siyasi sıkıntılar bu süreçte aksamalara yol açmıştır. Dolayısıyla Avrupa Topluluğu ve Türkiye arasındaki ilişkiler zaman zaman zayıflamış zaman zaman kopma noktasına gelmiştir. Topluluk-Türkiye arasındaki ilişkiler 1970'li yıllarda siyasi iktidarın tutumuna bağlı olarak zayıflamış ve 1980 yılındaki askeri ihtilal ile tamamen dondurulmuştur. Türkiye'de sivil idarenin yeniden kurulması ve 1984 yılından

itibaren ülkemizin ithal ikamesi politikalarını hızla terk ederek dışa açılma sürecini başlatması ilişkilerimizi yeniden canlandırmıştır.

Türkiye, Ankara Anlaşmasının 28. maddesine göre Birliğe tam üyelik için 14 Nisan 1987’de müracaat etmiştir. Bu müracaat ilgili organlar tarafından incelendikten ve Birliğin Bakanlar Konseyinden geçtikten sonra Şubat 1990’da hazırlanan AVIS raporunda Türkiye’nin durumu aşağıdaki gibi özetlenmiştir (Ayyıldız vd., 1997).

1. Tam bir evrim aşamasında bulunan Birliğin, katılım müzakerelerine girişmesinin uygun olmadığı,
2. Türkiye’nin mevcut ekonomik ve politik durumunun katılma müzakerelerine başlamaya uygun olmadığı ve
3. Birliğin Türkiye ile işbirliğini sürdürmesi gerektiği vurgulanmış ve Türkiye’nin Birliğe katılmasının ehil olduğunun altı çizilmiştir.

Ayrıca bu görüşlerde Türkiye’nin Topluluğa uyum sorunlarını aşabilmesi açısından tarım ve sanayi alanındaki yapısal farklılıkların, giderek daha belirgin hale gelen makro ekonomik dengesizliklerin, sanayinin yüksek oranda korunmasının ve sosyal güvenlik düzeyinin düşüklüğü gibi konuların altı çizilmiştir. Yine AVIS raporu kapsamında Türkiye’de çok hızlı bir nüfus artışı olduğunun, nüfusun yaklaşık %50’sinin tarımda istihdam edildiğinin ve evrim aşamasındaki Topluluk için bu tip bir gelişmenin uygun olmadığı vurgulanmıştır.

3.2.4. Gümrük Birliği Süreci

Türkiye-AT Ortaklık Konseyi’nin 8 Kasım 1993 tarihinde Brüksel’de yapılan 34. dönem toplantısında, Türkiye’nin 1995 yılında gümrük birliğinin gerçekleştirilmesi yönündeki politik kararı bir defa daha ortaya konmuştur. 1995 yılında Türkiye ile AB arasında gümrük birliğinin gerçekleştirilmesi, Türk ekonomisi üzerine önemli etkileri olacağı ve özellikle sanayide Avrupa ile rekabet zorunluluğunun ortaya çıkması beklenmektedir (Anonim, 2001/e).

Türkiye ile AB ülkeleri arasında tarım ürünlerinin serbest dolaşımı gerçekleşmeden önce gerek bitki sağlığı gerekse hayvan sağlığı açısından bazı mevzuatları tamamlaması gerekmektedir. Şu anda bitki ve hayvan sağlığı ile ilgili standartlarda önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Ortak piyasa düzenine uyum bakımından ise, ilk olarak pamukta Birlik

mekanizmalarına paralel şekilde müdahale fiyatı, hedef fiyat ve prim ödemeleri sistemini yürürlüğe konmuştur. Pamuk, ayçiçeği ve fındığın izlenmesi ise planlanmıştır. Bununla Birlikte, Türkiye'nin Ortak Piyasa Düzenlerine uyum çalışmaları, öngörülenin ötesinde bir süreyi kapsayacaktır. Dolayısıyla ilgili mevzuatların ve ortak piyasa düzenlerinin henüz tamamlanmamış olmasından dolayı tarımsal ürünler dış ticaretinde gümrük birliğinin etkisi tam olarak ölçülememektedir.

3.3. Kopenhag Zirvesi (1993)

AB 1993 yılında Kopenhag Zirve Toplantısında aldığı kararlar uyarınca eski Varşova paktı ülkeleri olan Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerini kapsayan bir genişleme süreci başlatmıştır. Bu genişleme sürecinde Türkiye yer almamış ve Türkiye'den tam üyelik için aşağıda sayılan kriterleri yerine getirmesi istenmiştir (Anonim, 2001/d).

1. Demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlıklara saygı gösterilmesini ve korunmasını garanti eden kurumların istikrarının gerçekleştirilmesi,
2. İşleyen bir pazar ekonomisinin varlığının yanısıra Birlik içindeki piyasa güçleri ve rekabet baskısına karşı koyma kapasitesine sahip olunması,
3. Siyasi, ekonomik ve parasal birliğin amaçlarına uyma dahil olmak üzere üyelik yükümlülüklerini üstlenme kabiliyetine sahip olunması,
4. bir kriter olarak; Avrupa bütünleşmesi hareketi korunurken, Birliğin yeni üye içerme kapasitesi gerek Birlik gerekse aday ülkelerin genel çıkarına hizmet eden önemli bir unsur olduğu vurgulanmıştır.

3.4. Gündem 2000

Kopenhag Zirvesi'de kararlaştırılan genişleme sürecinin sınırlarını belirlemek amacıyla 16 Temmuz 1997'de "Gündem 2000" başlıklı rapor açıklanmıştır. Bu raporda AB'ye tam üyelik iki dalga şeklinde belirlenmiştir. 1. Dalgada Kopenhag kriterleri dediğimiz kriterlere en fazla uyum gösterebilme yeteneğine sahip olduğu değerlendirilen, Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovenya ve Estonya, sözkonusu kriterlere göre daha geri bir durumda bulunan ikinci dalgada ise Slovak Cumhuriyeti, Litvanya, Letonya, Bulgaristan ve Romanya yer almıştır. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi de daha önce alınan

bir kararla sözkonusu genişlemenin içine dahil edilmiştir. Türkiye ise genişlemenin kapsamına alınmamıştır. Gündem 2000 raporunda ülkemiz ile ilgili olarak, Gümrük Birliğinin tatminkar bir biçimde işlediği ve AB ile ülkemiz arasında ilişkilerin geliştirilmesi için sağlam bir dayanak teşkil ettiği, çeşitli siyasi sorunların ve makro ekonomik dengesizliklerin giderilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır (Anonim, 2001/d).

3.5. Lüksemburg Zirvesi

12-13 Aralık 1997 tarihlerinde Lüksemburg'da yapılan Avrupa Birliği Zirvesinde genelde Komisyonun Gündem 2000 raporunda yaptığı önerileri benimsemekle birlikte, Türkiye için bunun ötesine giden bir içerik taşımıştır .

Lüksemburg Zirvesi sonrasında varılmış bulunan noktaya bakıldığında Türkiye açısından şu unsurlar göze çarpmaktadır:

1. Türkiye'nin tam üyeliğe ehliyeti bir kez daha teyid edilmiştir.
2. Avrupa Birliği, Türkiye'yi tam üyeliğe hazırlamak için bir strateji tespitini kararlaştırmıştır. Bu stratejide, Ankara Anlaşmasında öngörülmüş bulunan imkanların geliştirilmesi, Gümrük Birliği'nin güçlendirilmesi, mali işbirliği ve mevzuat uyumu gibi unsurlara yer verilmesi ve gelişmelerin düzenli olarak Ankara Anlaşması'nın 28. maddesi Kopenhag kriterleri ve AB'nin 29 Nisan 1997 tarihli deklarasyonu çerçevesinde gözden geçirilmesi öngörülmüştür.
3. Bunlara karşılık, Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesinin aynı zamanda ülkemizdeki siyasi ve ekonomik reformların sürmesine, Yunanistan ile iyi ve istikrarlı ilişkilere sahip olunmasına ve Kıbrıs sorununa çözüm bulunması amacıyla BM gözetimindeki müzakerelerin desteklenmesine bağlı olduğu vurgulanmıştır.

3.6. Cardiff ve Viyana Zirveleri

15-16 Haziran 1998 tarihinde gerçekleşen AB Cardiff Zirvesi sonunda yayınlanan Başkanlık Sonuç Belgesinin genişleme ile ilgili bölümünde, Türkiye'nin Avrupa Birliği'nin genişleme sürecindeki konumunu nisbi şekilde iyileştiren bir usluba yer verildiği görülmüştür. Belgede, Türkiye'nin "üyelik için ehil" olduğu ifadesinden vazgeçildiği, bunun yerine zımni bir şekilde "üyelik adayı" tanımlanmasının getirildiği

gözlenmektedir. Bu çerçevede, adayların tam üyeliğe hazırlanma durumunu incelemek üzere kurulmuş bulunan ve AB Komisyonunun her aday için 1998 yılı sonunda bir rapor sunmasını öngören devreyi gözden geçirme mekanizmasına Türkiye de dahil edilmiş ve Türkiye için hazırlanacak raporun 1963 Ankara Ortaklık Anlaşmasının tam üyeliğimizi öngören 28. maddesi ve Lüksemburg Başkanlık Kararlarını temel alması öngörülmüştür. Belgede ayrıca, Komisyon tarafından Türkiye'yi tam üyeliğe hazırlamak için sunulan "Avrupa Stratejisi" onaylanmış, bu stratejinin Türkiye'nin önerileriyle de zenginleştirilebileceği vurgulanarak, hayata geçirilmesi için Komisyondan, gerekli mali desteğin sağlanması amacıyla çözüm yolları bulunması istenmiştir.

Öte yandan AB Komisyonu, Cardiff kararları doğrultusunda, diğer aday ülkelerle birlikte Türkiye için de hazırladığı ilerleme raporunu 4 Kasım 1998 tarihinde Türkiye'ye tevdi etmiştir. Rapor bazı önyargılı ifade ve tesbitler içermekle birlikte, Komisyon tarafından Türkiye'nin aday ülke olarak algılandığının bir göstergesi sayılabilir. Ancak bu konuda 11-12 Aralık 1998 tarihlerinde yapılan Viyana Zirvesi'nde de önemli bir gelişme kaydedilmemiştir (Anonim, 2001/d).

3.7. Köln Zirvesi

Almanya'da Ekim 1998'de işbaşına gelen Sosyal Demokrat-Yeşiller Koalisyonu'nun, Türkiye-AB ilişkileri konusunda bir önceki hükümete kıyasla daha olumlu ve görüşlerimize müzahir bir yaklaşım benimsediği görülmüştür. Bu husus, Köln Zirvesi öncesinde, İngiltere ve Avusturya Dönem Başkanlıkları sırasında uygulanandan farklı olarak, Alman Dönem Başkanlığı ile daha yakın temaslar kurulmasını sağlamıştır. Bu çerçevede, Başbakan Bülent Ecevit ile Almanya Başbakanı Schroeder arasında Köln Zirvesinde Türkiye'nin adaylığının tescili konusunda bir mektup teatisinde bulunulmuş ve AB'den beklentilerimiz ayrıntıları ve gerekçeleriyle ortaya konulmuştur.

Bununla birlikte, 3-4 Haziran 1999 tarihlerinde Köln'de yapılan AB Hükümet ve Devlet Başkanları Zirvesinde Almanya tarafından hazırlanan ve Türkiye'nin beklentilerini karşılayabilecek nitelikteki taslak metin, İngiltere ve Fransa'nın desteğine rağmen, Yunanistan'ın ve diğer bazı üye ülkelerin olumsuz tutumları neticesinde kabul edilmemiştir.

Bu gelişme üzerine Dışişleri Bakanlığı Sözcü Yardımcısı tarafından 4 Haziran 1999 günü yapılan açıklamada, Alman Dönem Başkanlığının gayretlerinin memnuniyetle karşılandığı, ancak AB'nin Türkiye'ye yönelik ayrımcı politikasında herhangi bir değişiklik meydana gelmemesi sebebiyle, Türkiye'nin de AB ile ilişkilerinde, Hükümet tarafından 14 Aralık 1997 tarihinde yapılan açıklama ile belirlenen yaklaşımın değişmeyeceği bildirilmiştir (Anonim, 2001/d).

3.8. Helsinki Zirvesi Sürecindeki Gelişmeler

Helsinki'de 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde gerçekleştirilen Avrupa Konseyi Zirve toplantısında, ikinci İlerleme Raporu'nda yer alan öneriler ışığında, Türkiye'ye resmi olarak aday ülke statüsü tanınmış ve dolayısıyla taraflar arasındaki ilişkinin tam üyelik hedefine odaklanmasına imkan sağlanmıştır. Türkiye'nin Kopenhag Zirvesi'nde belirlenmiş olan siyasi kriterlere uyumu sağlamadan katılım müzakerelerinin başlamayacağını vurgulandığı Zirve kararları uyarınca Türkiye, mevcut mali kaynakları genişleme perspektifi içerisinde tek bir çerçeve altında toplayan katılım öncesi stratejisine diğer adaylarla eşit statüde dahil edilmiştir.

Bu kapsamda, ekonomik kriter ve Topluluk müktesebatının üstlenilmesi açısından özetle aşağıdaki hususlara dikkat çekilmiştir:

I. Ekonomik Kriterler

1. *İşleyen Piyasa Ekonomisinin Mevcudiyeti:* Türkiye'nin, piyasa ekonomisine has bir çok özelliğe sahip olduğu, imzalanan serbest ticaret anlaşmaları ile dış ticarete liberalizasyona gidildiği, fiyatların büyük ölçüde piyasa güçlerince belirlendiği, ancak tarım ve finans sektörlerini de içeren bazı alanlarda piyasa ekonomisinin düzgün işleyişi sürecinin henüz tamamlanmadığı, uluslararası tahkim konusunda kabul edilen anayasa değişikliğinin olumlu yanlarına rağmen uygulamaya yönelik iyileştirici düzenlemelere ihtiyaç duyulduğu, yine de global gelişmeler karşısında gösterilen performansın ekonomideki esnekliği ve hızlı uyum kabiliyetini yansıttığı vurgulanmaktadır.

2. *Topluluktaki Rekabet ve Piyasa Güçlerine Karşı Koyabilme Kapasitesi:* Sektörlerin bir kısmı orta vadede AB içinde rekabet edebilirliğe sahipken, özellikle tarım sektöründe ve kamu kontrolündeki bankalarda önemli ölçüde gelişmeye ihtiyaç

duyulduğu, Türk girişimcilerin Gümrük Birliği ile değişen rekabet şartları karşısında ciddi bir problemle karşılaşmadığı, KOBİ'lere büyük pazarlardaki rekabet güçlerini artıracak olanakların sunulmasının gerektiği, genel olarak makroekonomik istikrarsızlıktan doğan kısa vadeli bakış açısının Türk sektörlerinin AB pazarındaki rekabet edebilirliğini olumsuz etkilediği ifade edilmektedir.

II. Topluluk Müktesebatının Üstlenilmesi

a. Gümrük Birliği Kapsamında Mevzuat Uyumu

1. *Malların Serbest Dolaşımı:* Sanayi ürünleri bakımından genel durumun tatmin edici bulunduğu, Avrupa standartlarının kabulü konusunda belirli bir ilerlemenin kaydedildiği, bununla beraber ticarete teknik engellerin kaldırılmasına ilişkin çerçe ve mevzuatın henüz kabul edilmemiş olmasının önemli bir eksiklik olduğu vurgulanmıştır.

2. *Rekabet:* Anti-tröst alanında kaydedilen gelişmelere rağmen henüz uyum sağlanması gereken alanların bulunduğu, devlet yardımları alanında taraflar arasında görüşmelere ihtiyaç duyulduğu, Komisyon'un TEKEL'in faydalandığı ayrıcalıklı haklar konusunda önemli çekinceleri bulunduğu kaydedilmiştir.

3. *Fikri, Sınai ve Ticari Mülkiyet Hakları:* Bu alanda önemli bir ilerleme kaydedildiği, ancak asıl önem taşıyan hususun kabul edilen düzenlemelerin etkin bir şekilde uygulanması olduğu vurgulanmıştır.

4. *Ticaret Politikası:* Türkiye'nin bu alandaki uyumunun tatmin edici bir düzeye ulaştığı, Topluluğun tercihli ticaret politikalarına uyumun hızla sağlandığı, Gümrük Birliği'nin başarılı bir şekilde hizmetler ve kamu alımları alanlarına genişletilmesinin Türkiye'yi uluslararası anlaşmalar bakımından Topluluğun pozisyonuna yaklaştıracadı ifade edilmektedir.

5. *Gümrükler:* Kaydedilen gelişmelere rağmen henüz tam uyumun gerçekleşmediği, Türkiye'nin gümrük rejimi ile AB'nin Gümrük Kodu arasındaki mevcut farklılıkların özellikle serbest bölgeler bakımından giderilemediği belirtilmiştir.

b)"Avrupa Stratejisi" Kapsamında AB Mevzuatına Uyum

1. *Sermayenin Serbest Dolaşımı:* Türkiye'de, bazı sektörler itibariyle yabancı sermaye yatırımları hususunda kısıtlamaların devam ettiği, bununla beraber global krizin olumsuz etkilerinin en çok hissedildiği dönemde bile sermayenin serbest dolaşımını kısıtlayıcı tedbirlere başvurulmadığı hususuna dikkat çekilmiştir.

2. *Hizmetlerin Serbest Dolaşımı:* Finansal hizmetlere ilişkin henüz önemli bir gelişme kaydedilmediği, bu alanda gerçekleştirilmesi öngörülen tercihli anlaşmaya ilişkin görüşmelerin ise olumlu yönde ilerlediği kaydedilmektedir.

3. *Kamu Alımları:* Mevcut verilerin Türkiye'nin bu alanda dışa açık olup olmadığını değerlendirmeye yeterli olmadığı ifade edilmektedir.

4. *KOBİ ve Sınai Politikalar:* Türk sanayisinin uluslararası makro-ekonomik dengesizliklerden olumsuz etkilenmesine rağmen korunma yöntemlerine başvurulmamasının olumlu karşılandığı, Türkiye'nin AB'ne ihracatının etkilenmemesi, buna karşılık iç talebe bağlı olarak AB'den ithalatın düşmesinin Gümrük Birliği'nin dengeleyici rolüne işaret ettiği vurgulanmaktadır.

5. *Tarım:* Canlı hayvan ve et ithalatı konusu ile bazı ürünlerin pazarlanmasında devlet müdahalesinin sürdürülüyor olmasından rahatsızlık duyulduğu belirtilmiştir.

6. *Telekomünikasyon ve Bilgi Toplumu:* Hizmetlerin modernizasyonu ve altyapı konularındaki gelişmelere dikkat çekilmektedir.

7. *Bilimsel ve Teknik Araştırmalar:* Kayda değer bir gelişmenin tespit edilemediği ifade edilmektedir.

8. *Çevre:* Avrupa Stratejisi kapsamında, Türkiye'nin yapıcı öneriler getirdiği, bir sonraki aşamanın ise uygulamaya yönelik mali düzenlemeleri içermesinin gerektiği belirtilmektedir.

9. *Ulaştırma:* Yeterli mali desteğin olmaması nedeniyle, Avrupa Stratejisi'nde işbirliği öngörülen hususların hayata geçirilmesinin mümkün olmadığı ifade edilmektedir.

10. Enerji: Türkiye'nin enerji politikalarının, AB politikaları ile büyük ölçüde uyumlu olduğu ve ileride enerji verimliliğinin artırılması hususu üzerinde yoğunlaşılması gerektiği belirtilmektedir.

11. Tüketicinin Korunması: Türkiye'de bu alandaki uyum sürecinin oldukça yavaş seyretmekte olduğu ifade edilmektedir.

Sonuç olarak, makroekonomik istikrarın sağlanması ile hukuksal ve yapısal reform programlarının uygulanmasında olumlu gelişmelere ihtiyaç bulunduğu, bu bağlamda önceliğin enflasyonist baskıların ve bütçe açıklarının azaltılmasına verilmesi, mali disiplin ve yapısal reformların kararlılıkla uygulanması, özelleştirme uygulamalarına devam edilmesi, bölgesel ve yapısal dengesizliklerin giderilmesi ve sosyo-ekonomik gelişimin bir parçası olarak eğitime önem verilmesi gerektiği hususları üzerinde durulmaktadır.

3.9. Helsinki Zirvesi Sonrası Gelişmeler

Türkiye'ye adaylık statüsünün verilmesi ve aday ülkeler için katılıma yönelik olarak belirlenmiş çerçeve, Türkiye'nin de AB adaylığı yönündeki uyum çalışmalarını yeni bir boyutta ve genişletilmiş bir perspektifle yeniden yapılandırması zorunluluğunu beraberinde getirmiştir. Bu kapsamda aşağıda sıralanan hususların hızla yerine getirilmesi gerekliliği vurgulanmıştır.

1. İlerleme Raporu'nda yer alan saptamalar doğrultusunda, AB Komisyonu, Türkiye ile gerçekleştireceği temaslar çerçevesinde Türkiye'nin Topluluk müktesebatının üstlenilmesine ve katılım öncesi hazırlıkların tamamlanmasına yönelik kısa ve orta vadeli hedeflerini ortaya koyan bir "Katılım Ortaklığı" belgesi hazırlayacaktır. Katılım Öncesi Stratejinin en önemli aracı olan Katılım Ortaklığı, bir taraftan üyeliğe hazırlanma sürecinde aday ülke tarafından kısa ve orta vadede aşama kaydedilmesi gereken öncelikli alanları ortaya koyarken, diğer taraftan katılım öncesi strateji kapsamında söz konusu uyum çalışmalarına verilecek mali desteğin çerçevesini çizmektedir. "Topluluk Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Ulusal Plan", orta vadede ekonomi politikasına ilişkin ortaklaşa belirlenen öncelikler, organize suçla karşı Pakt ile

Ulusal Kalkınma Planları ve Yapısal Politikalara katılım için gerekli olan diğer sektörel planlar Katılım Ortaklığının temelini oluşturmaktadır.

2. Türkiye, Topluluk müktesabatını üstlenmek için hem kendi Katılım Ortaklığında belirlenmiş olan, hem de kendisinin belirleyeceği öncelikli alanlarda, kullanılacak mali ve beşeri kaynakları, gerçekleştirilecek kurumsal ve idari reformları, AB müktesabatına uyum bağlamında çıkarılacak kanun ve yönetmelikleri ve bunlara ilişkin takvimi gösterir bir "Ulusal Program" hazırlamakla yükümlü kılınmıştır. Ulusal Program hazırlıklarının, Katılım Ortaklığı hazırlıkları ile eşzamanlı olarak yürütülmesi hususu büyük önem arz etmektedir.

3. Üçüncü olarak, AB Komisyonu'nun Türkiye için, diğer aday ülkelere yönelik olarak yürütülen çalışmalar paralelinde, katılım müzakerelerine bir anlamda ön adım teşkil eden "screening" (tarama) sürecine ilişkin hazırlıklara başlaması kararlaştırılmıştır. Bu çerçevede, Topluluğun Teknik Yardım ve Bilgi Değişim Bürosu'nun (TAIEX) faaliyetlerinin ve Topluluk müktesabatının uygulanmasını desteklemek üzere eşleştirme mekanizmasının (twinning) Türkiye'yi de kapsayacak şekilde genişletilmesi büyük önem arz etmektedir.

4. Türkiye'nin üye ülkeler arasında belirli alanlarda (kamu sağlığı, çevre, araştırma, enerji) işbirliğini artırmak, öğrenci ve gençlerin diğer Topluluk ülkelerinde kültürel ve akademik faaliyetlerde bulunabilmeleri amacıyla (Socrates, Leonardo da Vinci, Youth for Europe) tasarlanan Topluluk programlarına aşamalı olarak dahil edilmesi gündeme gelmiştir. Türkiye'nin de belirli bir ölçüde mali katkıda bulunmasını gerektiren Topluluk programlarına katılım, Türkiye'nin öncelikleri de dikkate alınarak, aşamalı olarak gerçekleştirilecektir.

3.10. Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB)

AB Komisyonu 8 Kasım 2000 tarihinde "bir yol haritası" olarak tanımlanan ve Türkiye'nin tam üyelik stratejisini tek taraflı olarak belirlediği katılım ortaklığı belgesini açıklamıştır. Bu aşamada, Türkiye katılım ortaklığını temel almak suretiyle muktesabatın üstlenilmesine ilişkin bir ulusal programın hazırlanması istenmiştir (Anonim, 2001/i).

26 Şubat 2001'de Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB)'nin yasal çerçevesini oluşturacak ve Türkiye'ye yapılacak hibe yardımların kullanımını kolaylaştıracak olan çerçeve yönetmelik AB Dışişleri Bakanları düzeyinde yapılan genel işler konseyi toplantısında üzerinde görüşme yapılmaksızın oybirliği ile onaylanmıştır. Böylece yasal açıdan çok önemli bir süreç tamamlanmıştır.

19 Mart 2001 KOB'da yeralan önceliklerin hayata geçirilmesi konusundaki program takvimimizi içeren Ulusal Program (UP) Türkiye tarafından onaylanmıştır.

26 Haziran 2001 tarihinde Lüksemburg'da gerçekleştirilen Türkiye-AB Ortaklık Konseyi toplantısında Türkiye'nin üyelik hazırlıklarına ilişkin strateji gözden geçirilmiş, ülkemizin Ulusal Programda yeralan öncelikleri biran önce yerine getirmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur. KOB ile AB'nin Türk tarımı ile ilgili istekleri, Türkiye'nin Ulusal Program çerçevesinde AB'ye verdiği taahütler ve bu isteklerin Türk tarımı üzerine olası etkileri 4. bölümde ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

3.11. AB Komisyonu 2000 Yılı İlerleme Raporu

AB Komisyonu 2000 yılında sunduğu ilerleme raporunda Türk toplumunda, AB'ye katılım amacıyla gerekli olan siyasal reformlar konusunda bazı ilerlemeler kaydettiği fakat Kopenhag siyasal kriterlerine hâlâ uygun olmadığı vurgulanmıştır (Anon, 2001/b).

Türkiye, ekonomideki en acil dengesizlikleri ele alma konusunda önemli ilerlemeler kaydedildiği, fakat işleyen bir piyasa ekonomisi gerçekleştirme sürecinin tamamlanmadığı, Türk ekonomisinin önemli kesimleri, gümrük birliği içinde rekabet baskısı ve piyasa güçleri ile başa çıkma yeteneğinde olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca özelleştirme faaliyetlerindeki olumlu gelişmelerin altı çizilmiştir.

Bu olumlu gelişmelere rağmen, makroekonomik istikrarın henüz sağlanmadığı ve orta vadede sürdürülebilir kamu maliyesi için sağlam bir temel oluşturulmadığı, hem imalat sektöründe hem de mali sektörde, devlet hakimiyetinin piyasa çarpıklıklarına yol açtığı pek çok alanın varlığı vurgulanmıştır. Türk beşeri ve maddi sermayesinin rekabet gücünü arttırmak ve mevcut sosyal ve bölgesel eşitsizliklerde bir azalma sağlamak için eğitim, sağlık ve altyapı kalitesi iyileştirilmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur.

İlerleme raporunda tarımla ilgi olarak da çeşitli hususların altı çizilmiştir. Türkiye'nin tarım politikası, Ortak Tarım Politikası'ndan önemli ölçüde farklı olduğu Türkiye, Topluluk müktesebatı ile uyum için büyük çabalara girişmesinin gerekliliği vurgulanırken Türk tarımı ile ilgili öncelikler aşağıdaki gibi sıralanmıştır.

1. Tarımsal politikaları yönetebilecek temel mekanizmaları kurmak,
2. İcra ve kontrol için gerekli yapılar dahil, hastalıklara karşı savaşmak için hayvan ve bitki sağlığı mevzuatının yerleştirilmesi,
3. Doğrudan gelir ödemeleri konusunda özellikle orta vadede tarım müktesebatı ile uyumlu sistemler yoluyla, Türk tarım politikalarını AB modeline yakınlaştırılması,
4. Ortak Tarım Politikası'nın temel yönetim mekanizmalarını ve idari yapılarını yerleştirmek için Türkiye'nin bir arazi sicil sistemi kurması, tarımsal istatistikleri daha da iyileştirmesi, dış sınırlar dahil muayene ve kontrol mekanizmalarını ıslah etmesi ve (içsel ve dışsal kontrol dahil) Ortak Tarım Politikası'nın mali mekanizmalarını kurması,
5. Topluluk mevzuatına uygun biçimde üretici örgütlerinin gelişmesinin teşvik edilmesi,
6. Türkiye'de tarımsal ürünlerin genel kalite standartlarını ve güvenliğini iyileştirmek için yeterli kalite kontrolü uygulamak amacıyla yönelik olarak muayene ve örnekleme için laboratuvarlar ve diğer ilgili donanımların ıslah edilmesi gerekmektedir.

Tarım ile ilgili uygulamaların bu kapsamda ele alınması AB OTP'uyumu kolaylaştıracaktır.

3.12. 40. Ortaklık Konseyi Toplantısı

AB-Türkiye Ortaklık Konseyi, 40. Toplantısını 26 Haziran 2001 tarihinde gerçekleştirmiştir. Ortaklık Konseyi, genişleme sürecinden geri dönüş olmayacağını ve Türkiye'nin katılım öncesi stratejisinin uygulanmasında önemli ilerleme sağlandığını teyid eden Göteburg Zirvesi kararlarını memnuniyetle karşılamıştır. Ortaklık Konseyi, Türkiye'nin üyelik hazırlıklarına ilişkin stratejiyi gözden geçirmiştir. Katılım Ortaklığı Belgesinin ve Müktesebatın Üstlenilmesine İlişkin Ulusal Programın kabul edilmesini memnuniyetle karşılamış ve bu belgelerdeki önceliklerin yerine

getirilmesi konusunda somut önlemler alınması beklentisini dile getirmiştir (Anon, 2001/f).

Ortaklık Konseyi, Türkiye'deki ekonomik ve mali duruma ilişkin bilgi almıştır. Türk Hükümetinin, güçlü bir ulusal ekonomik program uygulama çabalarına tam desteğini ifade etmiş, IMF ve Dünya Bankası ile imzalanan anlaşmayı memnuniyetle karşılamıştır. Bu programın tam olarak uygulanmasının, makroekonomik dengeyi sağlayacağını ve aynı zamanda Türkiye'nin üyelik hazırlıklarına güç katacağını not etmiştir.

Ortaklık Konseyi katılım öncesi stratejisinin diğer unsurlarındaki ilerlemeleri not etmiştir. Türkiye'ye sağlanacak katılım öncesi mali yardımlar için tek çerçeve AB içinde tartışılmaktadır.

Ortaklık Konseyi, genişletilmiş siyasi diyalog ve siyasi kriterlere ilişkin konuları gözden geçirmiş ve bu konuların içinde bulunduğumuz aşamada büyük öneme sahip olduğu hususunda mutabakata varmıştır. Özellikle insan hakları ve Kıbrıs'taki durum tartışılmıştır.

Avrupa Konseyi, Avrupa Yatırım Bankası'nın değerli katkılarının altını çizmiştir. Bankanın Türkiye'ye sağlayacağı yardımları önümüzdeki yıllarda önemli ölçüde arttırma beklentisi içinde olmasından duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Sonuç olarak Ortaklık Konseyi, Ortaklık Anlaşması çerçevesinde gelişmekte olan ilişkilere duyduğu güveni yinelemiş ve Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliğine kadar kendisinden beklenen önemli rolün altını çizmiştir.

3.13. 2002 Yılı İlerleme Raporu ve Strateji Belgesi

Avrupa Birliği Komisyonu tarafından aday ülkelerle ilgili olarak her yıl hazırlanan İlerleme Raporları bağlamında ülkemiz için hazırlanan İlerleme Raporu 9 Ekim 2002 tarihinde açıklanmıştır. AB Komisyonu aynı zamanda, genişleme süreci çerçevesinde önümüzdeki dönemde izlenecek yönetime ilişkin önerilerini içeren Strateji Belgesini de yayınlamıştır (<http://www.mfa.gov.tr/Turkce/grupa/ab/default.htm>)

Ülkemize ilişkin İlerleme Raporunda, son bir yılda gerçekleştirmiş olduğumuz siyasi reformların Kopenhag Katılım kriterlerinin karşılanması yönünde önemli bir adım oluşturduğu özellikle vurgulanmaktadır. Ekonomik kriterlere ve Topluluk

müktesebatına uyum konusu da ülkemiz açısından genelde olumlu bir şekilde değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, ülkemizin siyasi kriterleri tam olarak karşılamadığı ve her alanda daha fazla ilerleme kaydetmesi gerektiği de belirtilmektedir. Bu değerlendirme yapılırken genel olarak uygulamadaki eksikliklere işaret edilmektedir.

Tüm aday ülkeler için geleceğe yönelik tavsiyeler içeren Strateji Belgesinin Türkiye'ye ilişkin önerileri ise genelde ülkemizin beklentilerini karşılamaktan uzak kalmaktadır. Komisyon'un temelde üç alanda (Gümrük Birliği'nin geliştirilmesi, müktesebatın analitik inceleme sürecinin derinleştirilmesi ve ülkemize verilen mali yardımların artırılması) gayet kısıtlı mahiyette tavsiyelerde bulunduğu görülmektedir. Söz konusu öneriler Türkiye'nin son bir senede kaydettiği önemli siyasi ve ekonomik reformlarla müktesebat uyumu çalışmalarına yeterli bir karşılık teşkil etmekten uzak kalmaktadır.

Sonuç olarak, İlerleme Raporu ve Strateji Belgesinde önemli tespitler yer almakla birlikte, değerlendirmede eksiklikler olduğu ve ülkemizin katılım sürecinin bundan sonraki aşamasıyla ilgili somut bir perspektif sunulmadığı dikkati çekmektedir. Bu çerçevede, ülkemizin AB adaylığının bir sonraki aşamasına ilişkin asıl karar, 12-13 Aralık tarihlerinde gerçekleştirilen Kopenhag Zirvesi'ne bırakılmıştır.

3.14. Kopenhag Zirvesi (2002)

Avrupa Konseyi 12 ve 13 Aralık 2002 tarihlerinde Kopenhag'da toplanmıştır. Bu zirvede Avrupa Birliği'nin genişleme sürecinde birinci dilimde yer alan Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Polonya, Slovak Cumhuriyeti ve Slovenya gibi ülkelerin katılım müzakereleri tamamlanmak şartıyla, tarihi ve önemli bir dönüm noktası olduğu vurgulanarak bu ülkelerin 1 Mayıs 2004 tarihinden itibaren Birliğe üye olarak kabul edileceği ifade edilmiştir. Birlik, 21000/02 sayılı belgede belirtildiği üzere bu müzakerelerin sonuçlarını onaylamaktadır. Ayrıca müzakerelerin kapsamlı ve dengeli sonuçları ile, bir yandan genişlemiş Birliğin etkin işleyişini korurken, 10 yeni ülkenin kolaylıkla entegre olabilmeleri için sağlam bir temel sağlayacağı, katılımcı ülkelere üyelikten kaynaklanan tüm yükümlülüklerini başarılı bir şekilde yerine getirmeleri için gerekli geçiş düzenlemelerini yapma fırsatı verileceği toplantıda ele alınmıştır.

Yapılan taahhütlerin katılım sonrası izlenmesi, katılımcı ülkelere üyelikten kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirme çabalarında yol gösterecek ve mevcut üye ülkelere de gerekli güvenceyi verecektir. Komisyon izleme raporları temelinde gerekli önerileri yapacaktır. Koruma hükmü, katılımı izleyen ilk üç yıl içerisinde ortaya çıkabilecek öngörülme yen gelişmelerin üstesinden gelebilmek için gerekli olan tedbirleri sağlamaktadır. Avrupa Konseyi ayrıca mevcut ekonomi politikası koordinasyonu süreci çerçevesinde, aday ülkelere de ekonomi, bütçe ve yapısal politikalar alanındaki gelişmeleri izlemeyi sürdürme taahhüdünü memnuniyetle karşılamaktadır.

Cari genişleme sürdürülebilir büyüme için güçlü beklentilere haiz, Avrupa ve ötesinde istikrar, barış ve demokrasinin pekiştirilmesinde önemli bir rol üstlenmiş bir birlik için gerekli temeli sağlamaktadır. Mevcut ve yeni katılacak ülkeler ulusal onay işlemlerine uygun olarak anılan anlaşmayı 1 Mayıs 2004 tarihinde yürürlüğe girecek şekilde imzalamaya davet edilmektedir.

Kopenhag Zirvesinde Kıbrıs ve Türkiye ile ilgili önemli görüşler ortaya atılmıştır. Kıbrıs ile müzakerelerin tamamlanması ile Kıbrıs AB'ye üye olarak kabul edilebilecektir. Bununla birlikte, Avrupa Konseyi, bütünleşmiş Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne katılması yönündeki tercihini yinelemiştir. Bu bağlamda AB Kıbrıs Rumları ve Kıbrıs Türklerinin 28 Şubat 2003 tarihine kadar, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin önerisi doğrultusunda, Kıbrıs sorunun çözümlenmesi amacıyla müzakereleri sürdürme konusundaki taahhütlerini memnuniyetle karşılamıştır. Birlik kuruluşundaki temel prensipler doğrultusunda, çözüm hükümlerinin Katılım Anlaşması'nda yer alması yönündeki istekliliğini tekrarlamıştır. Çözüm halinde Konsey, Komisyonun önerisi üzerine, Kıbrıs Türk Toplumunu dikkate alarak Kıbrıs'ın AB'ne katılımına dair şartların adaptasyonu konusunda oybirliği ile karar verecektir. Avrupa Konseyi, çözüm bulunmaması halinde müktesebatin adanın Kuzey kesimine uygulanmasını Komisyon'un önerisi üzerine, Konsey'de oybirliği ile aksi bir karar alınmasına kadar askıya almayı kararlaştırmıştır. Bu arada Konsey Komisyonu Kıbrıs hükümeti ile danışmalarda bulunarak Kıbrıs'ın kuzey Kesimi'nin ekonomik kalkınmasını destekleyecek ve AB'ne yakınlaştıracak yolları dikkate almaya devam etmektedir.

Avrupa Konseyi, 1999 yılında Helsinki’de aldığı ve Türkiye’nin diğer aday ülkelerle aynı kriterler esasında Birliğe katılacağını belirten kararını hatırlatmaktadır. Konsey, bu itibarla, Türkiye’nin Kopenhag kriterlerini karşılamaya yönelik girişimlerini, özellikle son dönemde Katılım Ortaklığı Belgesi’nde belirlenen öncelikli alanlardaki kapsamlı mevzuat uyum paketleri ile bunları uygulamaya yönelik tedbirler aracılığı ile kaydettiği önemli mesafeyi büyük memnuniyetle karşılamaktadır. Birlik, yeni Türk Hükümeti’nin reform sürecini geliştirme konusundaki kararlılığını kabul etmekte ve siyasi kriterler alanında kalan mevcut eksikliklerin bir an önce sadece mevzuatla değil aynı zamanda uygulama yoluyla giderilmesi gereğine işaret etmektedir. Birlik, 1993 yılında Kopenhag’da kabul edilen siyasi kriterler uyarınca, üyeliğe aday ülkelerin demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını ve azınlıkların korunmasını güvence altına alan kurumların istikrarını sağlaması gerektirdiğini hatırlatmaktadır.

Birlik, Türkiye’nin reform sürecini enerjik bir biçimde sürdürmesini teşvik etmektedir. Avrupa Konseyi, 2004 yılı Aralık ayında Komisyon’un vereceği rapor ve tavsiye üzerine, Türkiye’nin Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirdiğine karar verdiği takdirde, Avrupa Birliği Türkiye ile katılım müzakerelerini gecikme olmaksızın başlatacaktır.

AB üyeliği yolunda Türkiye’ye yardım sağlaması amacıyla, Türkiye için katılım stratejisi güçlendirilmelidir. Komisyon, gözden geçirilmiş bir Katılım Ortaklığına ilişkin öneride bulunmaya ve mevzuatın incelenmesi sürecini yoğunlaştırmaya davet edilmektedir. Buna paralel olarak, Gümrük Birliği genişletilmeli ve derinleştirilmelidir. Birlik, Türkiye için katılım öncesi mali yardımını önemli ölçüde artıracaktır. Bahse konu yardım, 2004 yılından başlayarak bütçenin “katılım öncesi harcamalar” kaleminden karşılanacaktır.

3.15. Türkiye-AB Arasında Mali İlişkiler

Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerin başladığı 1963 yılından itibaren, Türkiye’de ekonomik ve sosyal kalkınmaya destek olmak amacıyla çeşitli mali yardımlar öngörülmüştür. Bu yardımlar amaç ve kapsamlarına göre sınıflandırıldığında, Gümrük Birliği öncesi dönem, Gümrük Birliği Dönemi, adaylık dönemi ve 1999 yılında

ülkemizdeki deprem felaketi çerçevesinde yapılan yardımlar şeklinde 4 başlık altında incelemek mümkündür (Anonim, 2001/c).

Öte yandan, Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki mali ilişkiler 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'na kadar Ankara Anlaşmasına ek Mali Protokoller çerçevesinde yürütülmüştür. Türk ekonomisinin hızla kalkınmasına yardımcı olmak amacıyla hazırlanan mali protokollerin üçüne işlerlik kazandırılmış, ancak imzalanan dördüncü protokol siyasi nedenlerle hayata geçirilememiştir. 1964-1982 yıllarını kapsayan üç protokol ve tamamlayıcı protokoller çerçevesinde, Türkiye AB'den 827 MECU tutarında yardım almıştır.

Diğer taraftan, katılım öncesi stratejisi kapsamında diğer aday ülkelerin yararlandıkları Phare, ISPA (Yapısal Politikalar) ve SAPARD (Tarım ve Kırsal Kalkınma) programlarının mali çerçevesi 1999 yılının Mart ayında gerçekleştirilen Berlin Zirvesi'nde belirlenmiş olduğundan, Türkiye'nin katılım öncesi süreçte farklı enstrümanlarla desteklenmesi hususu gündeme gelmiştir.

Katılım öncesi süreçte MDAÜ'nin yeniden yapılandırılması çalışmaları, varolan ekonomik sistemin tamamen değiştirilmesi yoluyla kapsamlı bir düzeyde yürütülmekte, kaynak olarak da Phare programı tahsis edilmektedir. Ancak, Türkiye'nin, Gümrük Birliği'nden kaynaklanan bir deneyime ve işlerliği olan bir serbest piyasa ekonomisine sahip olması nedeniyle, Phare kaynaklarından yararlandırılması teknik olarak mümkün olmamaktadır. Buna karşılık Türkiye'nin MEDA programından kaynak aktarılması gündeme gelmiştir.

Bu kapsamda, 2000-2002 döneminde Türkiye'ye, MEDA II bütçe kaynaklarından %60'ı Türkiye'nin altyapı çalışmaları ve sektörel politikaları, %35'i katılım süreci ve %5'i sivil topluma yönelik olarak toplam 381 Milyon Euro'luk hibe sağlanması öngörülmektedir. Yine,

- Avrupa Yatırım Bankası (AYB) kaynaklarından toplam 390 Milyon Euro'luk kredi,
- Avrupa Stratejisi kapsamında, en erken 2001 yılı başında işlerlik kazanması beklenen, 150 Milyon Euro'luk hibe,

- “Katılım öncesi yardım” başlığı altında ise henüz belirlenmemiş bir miktar kredi,

kullanılması öngörülmektedir.

Ayrıca, Gümrük Birliği çerçevesinde AB'nin taahhütleri arasında bulunan 750 Milyon Euro'luk AYB kredisinin kullanılması, AB üyesi ülkelerin toplam 45 Milyon Euro'luk bir tutarı teminat olarak tahsis etmelerine bağlıdır. AYB'den temin edilecek kredilere yönelik olarak 1 Milyar Dolar'lık bir proje paketi kabul edilmiş olup, projelerin hayata geçirilebilmesi için kredinin tahsis edilmesi beklenmektedir.

Öte yandan, ihtiyaç hasıl olması halinde, 200 Milyon Euro'luk bir ek kredinin makro-ekonomik yardım olarak temin edilmesi mümkün görülmektedir. Deprem felaketi nedeniyle bölgede yürütülecek yeniden yapılanma çalışmalarına ve deprem bölgesinde faaliyet gösteren KOBİ'lerin desteklenmesine yönelik olarak kullanılması öngörülen 600 Milyon Euro'luk AYB kredisinin 450 Milyon Euro'luk kısmı üzerinde anlaşmaya varılmıştır.

11 Nisan 2000 tarihinde Lüksemburg'da yapılan 39. Türkiye-AB Ortaklık Konseyi toplantısında ise, Topluluk tarafı mali kaynakların her yıl iki katına çıkarılacağını, 1996-1999 döneminde Türkiye'ye yıllık olarak ortalama 90 Milyon Euro'nun biraz üzerinde bir mali kaynak aktarıldığını ve 2000 yılından itibaren yıllık tahsisatın 180 Milyon Euro civarına yükseleceğini belirtmiştir

Türkiye'nin AB ile Gümrük Birliği'ne girmesinden iki yıl sonra, Avrupa Komisyonu'nun önerdiği ve doğuya doğru genişleme ile ilgili Komisyon görüşünün, tarım politikası konusunda reformların, yapısal fonlardaki değişikliğin ve AB'nin finansmanının yer aldığı Gündem 2000 kabul edildiği Lüksemburg Zirvesi'de Türkiye'nin AB'ne tam üyelik olanağı belirsiz bir zamana ertelenmiş ve Türkiye, aday ülkeler listesine alınmıştır. Lüksemburg kararlarının açıklanmasından sonra, Türkiye ve AB arasında siyasi bir gerginlik meydana gelmiş, Türkiye “14 Aralık Kararları” olarak bilinen siyasi tavrı temel alarak, AB ile hiçbir siyasi konunun görüşülmeyeceğini açıklamıştır (Anonim, 2001/e).

Bir müddet daha bekleme sürecine itilen Türkiye'nin daha sonra 10 Aralık 1999'da Helsinki Zirvesinde tam üyeliğe aday ülke olarak kabul edilmesi kararlaştırılmıştır. Böylece Türkiye'nin coğrafi açıdan, tarihi yönden, kültürel ve sosyal bakımdan Avrupalı olma hüviyeti benimsenmiş ve gelecekte demokratik statüye sahip, insan haklarına saygılı bir hukuk devleti olarak Avrupa Birliği'nin içinde layık olduğu yerini alması aday üyeliği ile kabul edilmiş bulunmaktadır.

3. 15.1. Mali Protokoller

Ankara Anlaşması'nın 1963 yılında imzalanmasının ardından, 1964-1981 yılları arasında Türkiye birbirini takip eden üç mali protokolden faydalanmıştır. Bu yardımlar düşük faizli krediler ve Avrupa Yatırım Bankası (AYB) kredilerinden oluşmakta olup toplam 752 milyon EURO'ya karşılık gelmektedir.

3.15.2. Diğer Mali Yardımlar

Türkiye-AB arasında katma protokol kapsamı dışında da çeşitli mali işbirlikleri

Diğer mali yardımlar!

- 1980'de Türkiye'deki güç şartlarla bağlantılı olarak **özel yardım paketi (75 milyon Euro hibe yardımı),**
- 1991'de, **Körfez Savaşı'**ndan en çok etkilenen ülkeler için mali yardım **(175 milyon Euro tutarında faizsiz kredi),**
- 1993 ve 1995 yıllarında, Türkiye **idari işbirliği** önlemlerine yönelik yardım, **(6 milyon Euro),**
- 1993'ten bu yana, **insan hakları ve sivil toplumun** geliştirilmesine yönelik faaliyetlerinin finansmanına yönelik yardımlar, **(yılda ortalama 0.500 milyon Euro),**
- 1996-1999 arası dönemde **uyuşturucuyla mücadele faaliyetleri** için yardımlar **(0.760 milyon Euro),**
- 1992-1998 arası **nüfus politikaları ve aile planlaması faaliyetlerine** yönelik yardımlar **(3.3 milyon Euro),**
- 1992-1999 yıllarında, **"Life-Üçüncü Ülkeler" "Kalkınmakta Olan Ülkelerde Çevre"** programları kapsamında çevre projeleri için **(4.92 milyon Euro),**
- 1994-1998 arası dönemde Türkiye **HIV/AIDS ile mücadele** kapsamındaki girişimler için **(0.682 milyon Euro),**
- Türkiye **şap hastalığının önüne geçilmesine** yönelik olarak **(0.230 milyon Euro).**

yapılmıştır. Bunlardan bazı örnekler aşağıdaki gibi sıralanabilir. Bu yardımlar daha

ziyade sosyal içerikli sorunların çözümü ile ilgili olup karşılıksız hibe yardımları şeklinde gerçekleşmiştir.

3.15.3. Avrupa-Akdeniz Programları

Türkiye yatay Akdeniz programlarından yararlanabilmektedir ve çeşitli AB girişimleri çerçevesinde çevre, sağlık, enerji vs. gibi değişik alanlarda mali destek görmüştür. (Programlardan çeşitli ülkeler birlikte yararlandığından kesin bir miktar belirlemek mümkün değildir). 1995-1999 yılları arasında MEDA I (Avrupa-Akdeniz ortaklığı çerçevesinde oluşturulan mali destek programı) kapsamında Türkiye 55 proje için 376 milyon Euro bir yardım almıştır. Bu dönemde Fas, Tunus, Cezayir, Ürdün, Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin Özerk bölgesi, Mısır, Kıbrıs ve Malta da bu mali yardımlardan yararlanmışlardır. 1992 ile 1996 arasında Yeni Akdeniz Politikası'nın bir parçası olarak ve 1997-1999 döneminde de Avrupa-Akdeniz Ortaklığı çerçevesinde Türkiye'nin AYB kredilerinden yararlanması mümkün olmuştur. Bu başlıklar altında Türkiye'ye tahsis edilen AYB kredileri toplam 544,5 milyon Eurodur. Bunun 205 milyon Eurosu Avrupa-Akdeniz Ortaklığı çerçevesinde sağlanmıştır.

3.15.4. Deprem Yardımları

Ağustos 1999'daki Marmara Depremi'nden sonra 30 milyon Euro'luk özel bir bütçe acil durum ve rehabilitasyon faaliyetleri için tahsis edilmiştir. Deprem sonrası rehabilitasyon faaliyetlerini desteklemek üzere 1 milyon euro'luk istisnai bir yardım sağlanmıştır. Ayrıca AYB, Türk Hükümeti'ne TERRA özel girişimi çerçevesinde, deprem bölgelerindeki öncelikli rehabilitasyon ve yeniden yapılanma çalışmalarını desteklemek üzere 600 milyon euro'ya kadar kredi sağlayacaktır.

3.15.5. Gümrük Birliği Yardımları

Bu konuda iki önemli mali yardım kararı alınmıştır. Birincisi Türkiye-AB Ortaklık Konseyi'nin 6 Mart 1995'teki toplantısında alınan kararlara dayanarak, Gümrük Birliği'nin uygulamaya konmasından sonraki beş yıllık dönemde kullanılmak üzere 375 milyon Euro tutarında bütçe kaynağı tahsis edilmesi önerilmiştir. Bu öneri, Avrupa Birliği Konseyi'nde oybirliği sağlanamadığı için, onaylanmamıştır.

İkincisi Türkiye-AB Ortaklık Konseyi'nin 6 Mart 1995'teki toplantısında alınan kararlara dayanarak, Gümrük Birliği'nin uygulamaya konmasından sonra, Türkiye ekonomisini daha rekabetçi hale getirmek için, 1996 yılından itibaren beş yıllık bir dönemde kullanılmak üzere AYB'nin 750 milyon Euroluk ek kredi tahsis etmesi önerilmiştir. Ancak, AYB Yönetim Kurulu'nda oybirliği sağlanamadığı için, kredi sağlanamamıştır.

4. TÜRK TARIMININ AVRUPA BİRLİĞİ KARŞISINDAKİ DURUMU VE AB'NİN İSTEKLERİNİN TÜRK TARIMI ÜZERİNE OLASI ETKİLERİ

4.1. Çeşitli Göstergelerle Türk Tarımının AB Karşısındaki Durumu

Bu bölümde bazı göstergeler ve rakamlar kullanılarak Türk tarımının AB tarımı karşısındaki durumu belirlenerek, AB'nin Katılım Ortaklığı Belgesi ile Türkiye'den istekleri ve Türkiye'nin Ulusal program ile taahüt ettiklerinin Türk tarımı üzerine olası etkileri belirlenmeye çalışılmıştır.

Türkiye ve Avrupa Birliği çeşitli göstergeler açısından Tablo 2'de karşılaştırılmıştır. Türkiye ile AB arasında hem genel ekonomik ve sosyal, hem de tarımsal göstergeler bakımından önemli farklılıklar bulunmaktadır. Nüfusun ve enflasyon oranının yüksekliği, kişi başına düşen gelirin düşüklüğü ve gelir dağılımının bozukluğu, işsizlik oranı gibi ölçütler dikkate alındığında, Türkiye'nin uyumunun kolay olmayacağı ortaya çıkmaktadır.

Tablo 2. Çeşitli Göstergeler Açısından Türkiye ve Avrupa Birliği (1999)

GÖSTERGELER	TÜRKİYE	AB
Yüzölçüm (000 km ²)	774	3.232
Nüfus (000)	65.546	375.049
Kişi başına GSMH \$	3.213	23.981
Toplam tarım alanı (1000 ha.)	27.000	134.261
Toplam işletme sayısı (1000 adet)	4.091	7.370
Ortalama işletme büyüklüğü (ha.)	5,9	17,4
Toplam nüfus (milyon)	64,5	374
Tarım nüfusu (milyon)	22,5	18,5
Tarım nüfusunun payı (%)	34,9	4,9
Tarımda istihdam(milyon)	9,4	7,4
Toplam istihdamda tarımın payı (%)	45,0	5,0
GSMH'da tarımın payı (%)	14,0	1,9
İhracatta tarımın payı (%)	11,0	7,5
İthalatta tarımın payı (%)	5,7	10,5

Kaynak: [Http://www.tarim.gov.tr](http://www.tarim.gov.tr)

Tablodan görüleceği üzere Türkiye, kapladığı alan bakımından AB'nin %23,9'u, nüfusunun %17,5'i, toplam tarım alanı bakımından %20,1'i kadardır. Kişibaşına GSMH 1999 yılında Türkiye'de 3213\$ iken AB'de 23.982\$'dir. Türkiye'de toplam tarım işletmesi sayısı 4,1 milyon adet, AB'inde 7,3 milyon iken, AB'de ortalama işletme büyüklüğü Türkiye'den 2,9 kat daha büyüktür. Toplam istihdamda tarımın payı AB'de %5,0 iken Türkiye'de %45,0, GSMH'da tarımın payı AB'de %1,9 iken Türkiye'de %14, İhracatta tarımın payı AB'de %7,5, Türkiye'de %11'dir.

AB tarımı Türk tarımı ile bazı unsurlara göre mukayese edildiğinde aşağıdaki görünüm ortaya çıkmaktadır.

Yapısal ve teknolojik açıdan mukayese!

- Tarım işletmesi sayısı AB toplamının yarısından fazla,
- Ortalama işletme genişliği AB'nin 1/3'ü kadar
- İşletme başına ortalama süt ineği sayısı AB'nin 1/6'sı kadar,
- Hektara gübre kullanımı AB'nin 1/2'si, hektara traktör sayısı AB'nin 1/5'i kadar,
- Tarım işletmesi başına ortalama fert sayısı Türkiye'de AB'nin iki katı.

1. YAPISAL VE TEKNOLOJİK YÖNDEN

AB'nde 7.264.000 tarımsal işletme vardır. Türkiye'de 632.973 adeti bir hektarın altında olmak üzere 4.091.000 işletme bulunmaktadır.

AB'nde ortalama işletme genişliği 1960'lı yılların başında 10 ha dolayında iken bugün bu rakam bugün 18 hektara yükselmiştir (İşletmelerin sayısında yılda %2,3 oranında azalma olmuştur). Türkiye'de tarımsal işletme genişliği ortalama 5,9 ha dır. AB'nde işletmelerin %71,6'sı 10 hektarın altında iken, bu rakam Türkiye'de %85,0'dır. Beş hektarın altındaki işletmeler AB'nde toplam tarım işletmelerin %58,8'ini, Türkiye'de ise %67,0'ını oluşturmaktadır (Günaydın, 2000).

AB ülkelerinde bir süt işletmesine düşen süt ineği sayısı 6-53 baş (Ortalama 18 süt ineği) arasında değişirken, Türkiye'de hayvan yetiştiriciliği yapılan işletmelerde işletme başına ortalama 3 baş süt ineği düşmektedir.

Türk tarım işletmelerinin, AB karşısındaki bu “cüce” yapısı, tarıma teknoloji girmesine, uygun girdilerin kullanılmasına ve rasyonel tarım yapılmasına izin vermemekte, verimlilik yükseltilememekte ve üretici gelirleri giderek düşmektedir.

Girdilerin kullanımı AB düzeyinin çok altındadır. AB’nde hektara gübre kullanımı yılda 157 kg iken, Türkiye’de 77 kg’dır. AB’nde 100 hektara beş traktör düşerken, bu rakam Türkiye’de ikidir.

Bütün bu verilerin ortaya koyduğu sonuçları Türkiye açısından daha da ağırlaştırıcı karşılaştırma ise, tarımda çalışan aktif nüfus oranı ile ortaya çıkmaktadır. Bu oran Türkiye için AB ortalamasının 8 katı civarındadır. Türkiye’de bir tarım işletmesinde ortalama fert sayısı altı iken, AB’nde üç kişi dolayındadır. Türkiye’de kırsal kesimde nüfusun fazlalığı, tarımsal işletmelerin gün geçtikçe küçülmesine ve parçalanmasına neden olmaktadır (Türkiye’de işletmeler ortalama yedi parçadan oluşmaktadır).

2. ÜRETİM YÖNÜNDEN

Sosyal, teknik ve ekonomik tarımsal yapıda görülen eksikliklerin o sektör üretiminde de kendini göstereceği aşikârdır. Avrupa Birliği’nde ve Türkiye’de bazı ürünlerde verimlilik düzeyleri Tablo 3’de verilmektedir.

Verimlilik açısından mukayese!

- Hektara buğday verimi AB’nin 1/3’ü kadar,
- Hektara mısır verimi AB’nin 1/2 kadar,
- Ortalama karkas ağırlığı AB’nin 1/2’si kadar,
- İnek başına süt verimi AB’nin 1/4’ü kadar

Tablo 3. Avrupa Birliği’nde ve Türkiye’de Bazı Ürünlerde Verimlilikler (2000)

Ürünler	AB	Türkiye
Buğday (kg/ha)	5843	1908
Mısır (kg/ha)	8786	3846
Karkas ağırlığı (kg/baş)	274	167
İnek sütü verimi (kg/baş)	5778	1600

Kaynak: <http://www.fao.org/statistics/agriculture>

Türkiye'nin zengin tarımsal potansiyeli, olası bir ortaklıkta AB üyelerinin tarımını zorlayacak durumda olmasına rağmen, rekabet gücünün düşük olması Türkiye'yi tarım ürünlerinin dışalımıcısı konumuna sokabilecektir.

Yapılan bir araştırma sonucuna göre, OTP'ye uyum halinde bazı endüstri bitkileri ve meyve-sebzede üretim artışı sağlanırken, hayvansal üretim, baklagiller ve çay bu gelişmelerden olumsuz etkilenecektir. Yine bu araştırmada Türkiye için ilk aşamada taze meyve ve sebze, işlenmiş meyve ve sebze (kuru üzüm, kuru incir ve salça), yağlı tohumlar (ayçiçeği, soya fasüleyi, keten, kolza), hububat (makarnalık buğday, mısır ve darı) ve hayvansal ürünlerden koyun eti gibi ürünlerin rekabet gücü daha yüksektir. Bu nedenle öncelikle bu ürünlerin ele alınması olumlu sonuçlar verecektir (Ertuğrul, 1995).

3. TÜKETİM YÖNÜNDEN

AB ve Türkiye'deki fert başına düşen bazı tarımsal ürün tüketim miktarları da aşağıda gösterilmiştir.

Tüketim açısından mukayese!

- Hububat ve sebze tüketimi AB'nin iki katı,
- Et tüketimi AB'nin ¼'ü kadar,
- Yumurta ve tereyağı AB'nin ½'si kadar.

Tablo 4. Avrupa Birliği ve Türkiye'de Fert Başına Düşen Bazı Tarımsal Ürün Tüketim Miktarları (2000) (Kg/yıl)

Ürünler	AB	Türkiye
Buğday	90	187
Et	97	21
Süt	248	120
Yumurta	12	8
Tereyağı	5	2
Sebze	123	220
Meyve	110	106

Kaynak: Anonymous, 2000 Basic Statistics of EU, EUROSTAT.

Fert başına tüketilen gıda maddelerinde AB’nde hayvansal ürünler tüketimi Türkiye’nin dört katı, buna karşılık bitkisel ürün tüketimi de AB ortalamasının yaklaşık olarak 2-3 misli kadardır.

4.2. AB’ne Üyelikte Son Durum ve OTP’na Uyum Kapsamında AB’nin İstekleri

Avrupa Birliği Komisyonu, Türkiye'nin tam üyelik stratejisini tek taraflı olarak belirlediği Katılım Ortaklığı Belgesi'ni 8 Kasım 2000 tarihinde açıklamıştır. Katılım Ortaklığı kısa ve orta vadeli öncelikleri, ara hedefleri, siyasi ve ekonomik kriterler ışığında katılım hazırlıklarının hangi koşullar altında gerçekleşeceğini ve Üye Devletin Topluluk müktesabatını üstlenme, uygulama ve hayata geçirmeye ilişkin yükümlülüklerini tanımlamaktadır. Türkiye'nin AB müktesabatını üstlenmesine ilişkin olarak Katılım Ortaklığını temel almak suretiyle, bir Ulusal Programı hedeflemesi gerekmedi ve bu çerçevede ulusal program hazırlanmış ve uygulamaya başlanmıştır (Anonim, 2001/g).

Katılım ortaklığı belgesine göre; AB’nin istekleri, kısa ve orta vade olarak iki gruba ayrılmıştır. Kısa vadeli istekler, Türkiye'nin 2001 yılına kadar tamamlaması veya somut adımlar atması gereken isteklerdir. Orta vade istekler ise, bir yıldan fazla sürede tamamlanabilecek, ancak imkanlar ölçüsünde çalışmaları 2001 yılı içinde başlatılabilecek beklentilerdir. Türkiye katılım belgesinden sonra, ulusal program hazırlayarak bu isteklerin tamamı onaylanmış ve gerekli yasal, ekonomik ve teknik tedbirler alınmaya başlanmıştır.

Bu program kapsamında AB’nin Türkiye tarımı konusunda istekleri, bu konudaki uygulamaları, Türk tarımı üzerine olası etkilerini aşağıdaki gibi sınıflandırabiliriz.

4.2.1. Kısa Vadede Yerine Getirilmesi Gereken Öncelikler;

KOB ile İstek 1. Hayvan ve bitki hastalıkları ile mücadeleye ilişkin mevzuatın AB ile uyumlaştırılması, AB’nin sahip olduğu hayvan ve bitki sağlığı standartlarına uyum için uygun bir stratejinin tesisi, laboratuvar testleri, kontrol düzenlemeleri ve ilgili kuruluşların uygulama kapasitelerinin güçlendirilmesi, (Anonim, 2001/i).

UP ile taahhüt edilen: Türk mevzuatının bitki ve hayvan sağlığı ile kalite ve standartlara ilişkin bölümleri önemli ölçüde AB mevzuatı ile uyumlu olduğu

belirtilmektedir. Ayrıca, Ulusal Programda, hayvan sağlığı ile ilgili strateji belirlerken, AB'nin veterinerlik mevzuatına uyum sağlanması, idare yapılanma ile ilgili olarak yetki paylaşımı ve koordinasyon karmaşasının ortadan kaldırılması, merkezin taşra teşkilatıyla doğrudan irtibatının sağlanması, canlı hayvan ve hayvansal ürünlerin sınır kontrol noktalarında denetimini etkin hale getirmek amacıyla AB standartlarına uygun, karantina laboratuvarlarının kurulması gerektiği belirtilmektedir (Anonim, 2001/g).

Mevcut uygulama: Hayvan hastalıklarının ve hayvan hareketlerinin daha etkin kontrolünü sağlamak, ülkesel ya da bölgesel eradikasyon programlarının etkin yürütülmesini desteklemek, aynı zamanda ilgili birimlerce gerekli sağlık ve ıslah kayıtlarının daha düzenli tutulması ve değerlendirilebilmesi amacıyla hayvancılık işletmelerinin belirlenmesi, tescili ile bu işletmelerde bulunan geviş getiren büyükbaş hayvanların tanımlanması, kayıt altına alınması ve işletmeler arası nakillerin takibi amacıyla 4 Haziran 2000 tarih ve 24069 sayılı Resmi Gazetede "Geviş Getiren Büyükbaş Hayvanların Tanımlanması, Tescili ve İzlenmesi" Yönetmeliği yayımlanmıştır. Bu yönetmelik AB mevzuatı dikkate alınarak hazırlanmıştır.

Türkiye'de büyükbaş hayvanların bir kısmı yurtiçi sevk raporları alırken, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı İl ve İlçe Müdürlükleri, Damızlık Süt Yetiştiricileri Birliği ve diğer birlikler (Köylere Hizmet Götürme Birliği ve Kooperatifler) tarafından kayıt altına alınmıştır. Ayrıca Tarım ve Köy İşleri Bakanlığınca 13.09.1999 tarihinden itibaren hayvan kaçakçılığını önlemek için Van ve Hakkari illerinde bulunan büyükbaş hayvanlar küpelenerek, küçükbaş hayvanların da sayımı yapılarak kayıt altına alınmıştır.

Bu konuda yapılan bir diğer düzenleme, hayvan sağlığı ile ilgili 8.5.1986 tarihli Hayvan Sağlığı ve Zabıtası Kanununda, 19.4.2001 tarihinde yapılan değişikliklerdir. Bu değişiklikle, kaçak olarak yurda giren hayvanların kontrolü konusunda ek maddeler ilave edilmiştir. Bu kanunla yurda giren hayvanların kesin sağlık kontrollerinin yapılması, hükümet veteriner hekimi tarafından hastalıklı olduğu tespit edilen hayvanların imha edilmesi, gerektiğinde herhangi bir hastalık çıkan ülkelerle transit giriş ve çıkışların yasaklanması, ayrıca menşе şahadetnamesiz ve veteriner sağlık raporsuz hayvan naklinde görev alanların cezalandırılması hedeflenmiştir.

Türk tarımı üzerine olası etkisi: Hayvan ve bitki sağlığı ile ilgili halihazırda bulunan kanun ve yönetmelikler mevcut olmasına rağmen, son yıllarda yurda giren kaçak hayvan sorununa tam olarak çözüm bulunamadığı için, hayvansal ürünler insan sağlığı açısından bazı riskler taşımaktadır. Yine aynı şekilde bitkisel ürünlerde yurda giren tohum çeşitleri tam olarak hastalık ve zararlılar açısından kontrol edilemediği için, bitkisel üretimde bazı risklere yol açmaktadır. Bununla ilgili olarak, mevcut bazı genelgelerle yurt dışından getirilecek her türlü sertifikalı tohumluklar ile kademeli tohumluk üretiminde kullanılacak elit, orijinal ve anaç sınıftaki tohumlukların ve sebze fideleri ile ilgili düzenlemeler yapılmaktadır. Bu kapsamda, laboratuvar testleri, kontrol düzenlemeleri ve ilgili kuruluşların uygulama kapasitelerinin güçlendirilmesi uyumu hızlandıracaktır. Bu nedenle, AB mevzuatıyla bitkisel ve hayvansal ürün sağlığı ile ilgili isteklerin yerine getirilmesi halinde, gerek hayvansal gerekse bitkisel üretimde kalitede meydana gelebilecek artışlar iç ve dış ticaret imkanlarımızı genişletecektir. Bununla birlikte, denetimlerin sıklaştırılması, canlı hayvan bazında kendi hayvan potansiyelimizin ve genetik yapımızın korunması açısından önemli olduğu gibi, dışardan giren ürünlerin denetimi ile tüketici sağlığı ve güvenliği temin edilmiş olabilecektir.

KOB ile İstek 2. *İşleyen bir arazi kayıt, hayvan kimlik ve bitki sertifikası sisteminin geliştirilmesi ve tarım piyasalarının izlenmesi için idari yapıların iyileştirilmesi ve çevresel, yapısal ve kırsal gelişme önlemlerinin uygulanması, (Anonim, 2001/i).*

UP ile taahhüt edilen: Ulusal programda, Çiftçi Kayıt Sistemi, Tapu-Kadastro Sistemi, Coğrafi Bilgi Sistemi ve Çiftlik Muhasebe Veri Ağının geliştirilmesi sağlanacağı ifade edilmektedir. Bu amaçla, çiftçilere yönelik Doğrudan Gelir Desteği uygulaması, yurt dışında işleyen bir çiftçi kayıt sisteminin oluşturulması çerçevesinde, tapu ve kadastro bilgilerinin bilgi sistemine dahil edilmesi ve kullanıcılara bilgisayar ortamında hizmet verilebilmesi amacıyla yeni proje hazırlık çalışmaları devam ettiği bildirilmektedir.

Doğal kaynak kullanımında havza bazında katılımcı proje planlaması ve yönetimi benimseneceği, doğal kaynakların sürdürülebilir biçimde kullanılması, gen kaynakların korunması ve saklanması sisteminin kurulması sağlanacağı vurgulanmaktadır.

Tarımsal politikalar doğrultusunda dengeli ve çevreyle uyumlu tarımsal kalkınmanın sağlanmasına yönelik olarak tarımsal altyapı yatırımlarının her aşamasında yatırımdan faydalananların her türlü katılımı sağlanacağı, mevcut altyapının etkin kullanımı ve yeni yatırımların gerçekleştirilmesinde kaynakların rasyonel kullanımı temin edileceği bildirilmektedir.

Detaylı toprak etütlerinin ve toprak haritalarının yapılması ile toprakların kullanım ve korunmasına ilişkin bir Kanunun çıkarılması, kadastro çalışmalarının tamamlanması ve toprak veri tabanının oluşturulması sağlanarak Arazi Kullanım Planı hazırlanacağı taahhüt edilmektedir.

Bölünemeyecek en küçük parsel anlamında optimum işletme büyüklükleri bölgelere göre tespit edilecek, belirlenecek ekonomik işletme büyüklüklerine bağlı özendirici tedbirler geliştirileceği söylenmektedir.

Doğal kaynaklar ile çevre ve kırsal peyzaj, ülke, bölge ve havza bazında korunmalı ve geliştirilmesi, kırsal alanda tarıma dayalı sanayiler ve tarım dışı ekonomik faaliyetler desteklenmesinin, kırsal alanların rekabet gücü geliştirilmesinin gerektiği bildirilmektedir.

Çevre ve kırsal mirasın korunmasına özen gösterilmesi, bu kapsamda, çiftçilerin çevre ve doğal kaynaklar ile uyumlu tarım tekniklerini uygulamasına özel bir önem verilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Anonim, 2001/g).

Mevcut uygulama: Ulusal Programla taahhüt edildiği gibi, çiftçi kayıt sistemi ile ilgili çalışmalar devam etmektedir. 1 Mart 2000 tarihinde çiftçilere yönelik Doğrudan Gelir Desteğine ilişkin Bakanlar Kurulu Kararı ile 2000 yılında, Adıyaman, Ankara, Antalya ve Trabzon illerinde pilot proje uygulamaları yapılmış, sistemin 2001 yılından itibaren tüm yurt genelinde yaygınlaştırılması planlanmıştır. İyi bir çiftçi kayıt sistemi gelire doğrudan desteğin uygulanabilmesi için ön şart olarak kabul edilmiştir.

Hayvan kimlik ve bitki sertifikası sisteminin geliştirilmesi ile ilgili olarak ise, 28.2.2001 tarih ve 4631 sayılı Hayvan Islahı Kanunu kapsamında her türlü hayvansal faaliyette hayvan verimlerinin arttırılması için ıslah çalışmalarının uygulanması, bu uygulamalar sırasında yabani hayvanların gen kaynaklarının korunması, hayvansal ürünlerin

ekonomik olması ve rekabet gücünün artırılması, soy kütüğü kayıtlarının tutulması, damızlıkların sağlıklı ve hijyenik koşullarda yetiştirilmesi hedeflenmiştir. Yine bu kanunda pedigrî düzenlemeye esas olacak bilgilerin toplandığı veri tabanı oluşturulması, her türlü soy kütüğü kayıtlarının da eksiksiz tutulması gerektiği vurgulanmıştır.

Tarım piyasalarının izlenmesi için idari yapıların iyileştirilmesi ile ilgili olarak, Tarımda Yeniden Yapılandırma ve Destekleme Kurulu oluşturulmuştur. 4487 sayılı Kanun ile Ürün Borsalarında vadeli işlemler yapılabilmesi imkanı sağlanmıştır. Ayrıca, 552 sayılı Yaş Sebze ve Meyve Ticaretinin Düzenlenmesi ve Toptancı Halleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname çıkarılmış, 4367 sayılı Kanunla söz konusu KHK'nın bazı maddeleri değiştirilmiş ve ilgili mevzuatta düzenlemeler yapılmıştır. 4572 sayılı Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri Hakkındaki Kanun çıkarılmıştır. Bu kanunla Tarım Satış Kooperatif ve Birliklerine ilişkin hükümler düzenlenerek bu kuruluşların yeniden yapılanması için yasal bir çerçeve oluşturulmuş, bu kuruluşlar etkin ve sürdürülebilir bir şekilde özerk ve mali yönden bağımsız kılınmışlardır. Ancak, tarımsal politikalar ile ilgili Yapısal Değişim Projesi çerçevesinde öngörülen, Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Tarım ve Köyişleri Bakanlığının Yeniden Organizasyonu Kanunları çıkarılamamıştır. Üretici Birlikleri Kanun Tasarısı son aşamaya gelmiştir.

Avrupa Birliği mevzuatına uygun olarak hazırlanan yeni şeker Tasarısı TBMM'ne intikal ettirilmiştir. Söz konusu yasa tasarısı yürürlükteki 60747 sayılı Şeker Kanunu'nun yerini alacaktır. Şeker Kanun Tasarısının yasalaşması ile birlikte, Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'nin elinde bulunan fabrikalar özelleştirilecek, fabrikalar sözleşmeli olarak şeker pancarı üretimini sağlayacak ve fiyat mevcut sistem içerisinde belirlenecektir". 6.1.2001 tarih, 24279 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Özelleştirme Yüksek Kurulu Kararı ile Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. özelleştirme kapsamına alınmış, 19.04.2001 tarihli Resmi Gazete'de ise yayınlanan bu şeker kanunu yayınlanmıştır. Tütün kanunu ile de Tütün mamülleri ve alkollü içkilerin fiyatlandırılması, dağıtımı, satışı ve kontrolü ile usul ve esaslar Tütün Mamülleri Ve Alkollü İçkiler Piyasası Düzenleme Kurulu Tarafından düzenlenmesine karar verilmiştir.

Türk tarımı üzerine olası etkisi: Türkiye’de tarım işletmelerinin sayısı çok fazla, işletme ölçeği küçük ve çok parçalıdır. 1991 Genel Tarım Sayımına göre Türkiye’de 4,1 milyon tarım işletmesi bulunmaktadır. İşletmelerin yaklaşık %3,6’sı hayvancılık ve %96,4’ü bitkisel üretim ve hayvancılıkla uğraşmaktadır. Söz konusu işletmelerin yaklaşık % 35’i 0-2 hektar, % 32’si 2-5 hektar, %28’i 5-20 hektar ve % 5’i 20 hektarın üzerinde arazi büyüklüğüne sahiptir. Ortalama işletme büyüklüğü ise yaklaşık 5,9 hektardır. Türkiye’de 21,6 milyon parça tarım alanı bulunmakta ve işletme başına ortalama beş parça arazi isabet etmektedir.

Aynı şekilde, hayvancılık faaliyeti de genelde aile ihtiyacını karşılamak üzere yapılarak rasyonellikten uzak bir şekilde geleneksel yöntemlerle yürütülmektedir. 1991 tarım sayımına göre; büyükbaş hayvancılık işletmelerinin %71,9’u 5 başın altında, küçükbaş hayvancılık işletmelerinin ise %31,6’sı 20 başın altında bir büyüklüğe sahiptir.

Çeşitli dönemlerde makineli tarım, gübreleme, ilaçlama, sulama, kaliteli tohumluk, gibi girdiler için sübvansiyonlar uygulanmasına rağmen, girdi kullanımı yeterli değildir ve işletmelerin küçük ve parçalı yapısından dolayı girdi kullanımı etkin değildir.

Tarımsal faaliyetlerdeki bu yapısal sorunlar, çoğu zaman güvenilir verilere ulaşmayı engellediği gibi, tarıma yapılan destek ve harcamaların da etkin olmamasına yol açmaktadır. Bir çok üründe kayıt dışı ekonomi yaygın olup, üretim rakamları bile çoğu zaman doğru tahmin edilememektedir. Etkili bir kayıt sistemi ile yeterli ve güvenilir tarımsal veri tabanı oluşacak, ülkenin üretim ve tüketim rakamları daha iyi bir şekilde ortaya konacak, böylece ülkenin nispi üstünlükleri ortaya çıkarılıp, etkili ithalat ve ihracat politikaları belirlenecektir. Doğrudan gelir desteği kapsamında, tapu ve kadastro işlemlerinin tamamlanması halinde, çok parçalı olan işletme yapısı, arazi toplulaştırma yöntemiyle birleştirilmesi mümkün olabilecek ve optimum işletme genişliğine yaklaşılabilecektir. Böylece işletmelerin daha rantabl çalışması sağlanarak, pazara dönük üretim arttırılmış olacaktır. Gerçek işletme kimliğine kavuşacak tarım işletmelerinin rekabet gücü yükselecektir. Oluşacak tarımsal veri tabanı tarımda bilimsel çalışmaları ve projeye dayalı faaliyetleri de arttıracaktır. Ayrıca, AB’ne uyum halinde Tarımsal Yön Verme ve Garanti Fonundan (FEOGA) tarımsal sektördeki ihtiyaçlarımız doğrultusunda etkili bir kaynak transferi yapılarak, ülke genelindeki tarımsal yatırım ve desteklemelerin daha uygun dağıtımını sağlanmış olacaktır.

4.2.2. Orta Vadede Yerine Getirilmesi Gereken Öncelikler

KOB ile İstek 1: Tarımsal ve kırsal kalkınma politikaları ile ilgili müktesebat için hazırlıkların tamamlanması, (Anonim, 2001i).

Agenda 2000'de 2000-2006 dönemi için aday ülkelere yapısal yardım tahsis edilmesi ve bunun da esas ülkelerin, özellikle ulaştırma ve çevre alanlarında, topluluk altyapısı ve standartlarına yaklaştırılmasında kullanılması önerilmiştir. Buna paralel olarak Mart 1999'da gerçekleştirilen Berlin zirvesi tarımsal ve kırsal kalkınmaya yönelik özel katılım programı (SAPARD- Special accession Programme for Agriculture and Rural Development) çerçevesinde kaynak ayrılması söz konusu olmuştur. Bu anlaşma çerçevesinde Türkiye'ye 2000-2002 yılı için 150 milyon ECU ve MEDA II programı çerçevesinde 127 milyon ECU tahsis edilmesi planlanmıştır. Bu durum, 2000 yılından itibaren Türkiye'ye tahsis edilecek mali yardımın yaklaşık iki katına çıkacağına ifade etmektedir. Diğer ülkelerden, Kıbrıs ve Malta'ya 2000-2004 dönemi için 95 milyon ECU tahsis edilmektedir.

UP ile taahhüt edilen: Ulusal Programda, tarım sektörü ile ilgili her türlü konuda, her aşamada ve düzeyde katılımcı proje planlaması ve yönetiminin esas alınacağı, üreticilerin katılımını ve sorumluluğunu esas alan ve doğrudan üreticilere finansman sağlayan Kırsal Kalkınma Projelerine ilişkin çalışmaların sürdürüleceği, kırsal alanda tarım-dışı sektörlere destek verilmesi ve kırsal sanayinin yaygınlaştırılması sağlanacağı, tarımdan çekilecek nüfusa yeni istihdam imkanları yaratacak projeler geliştirileceği bildirilmektedir. Kırsal ve tarımsal sivil örgütlenme (kooperatifler, birlikler, meslek kuruluşları vb.) OTP yükümlülüklerini yerine getirebilecek şekilde güçlendirilmekte, yönetim ve finansman bakımından bağımsız bir yapıya kavuşturulmakta ve devletin bu alandaki rolü azaltılmaya çalışılmakta olduğu, tarım işletmelerinin yapısı ve kırsal ve tarımsal alt yapı, arazi düzenlemeleri (toplulaştırma) kapsamında planlanıp iyileştirilerek tarımsal verimlilik ve rekabet gücünün artırılmasına yönelik çalışmalar yapılmakta olduğu bildirilmektedir (Anonim, 2001/g).

Mevcut uygulama: Kırsal alan kalkınma politikaları, kırsal alan toplumlarının ekonomik, toplumsal ve kültürel olanaklarını geliştirmek, bu toplumları ulusal yaşam düzeyine kavuşturmak, onların ulusal gelişmeye bütünüyle kavuşmalarını sağlamak

üzere, toplum ve hükümetin birleşik çabaları sonucu ortaya çıkan ilerlemeyi kapsayan politikalarıdır. Türkiye’de çeşitli dönemlerde Tarım ve Köyişleri Bakanlığı bünyesinde birçok kırsal kalkınma projeleri uygulanmıştır. Bu projelerin bir kısmı tamamlanmış, bir kısmı ise halen devam etmektedir. Türkiye’de, kırsal kalkınma alanında en büyük proje, Güney Doğu Anadolu Projesi (GAP)’dir. Ayrıca, kırsal kalkınmada kadınlara yönelik çeşitli projeler de uygulanmıştır. Ancak, Türkiye’de ana hatlarıyla belirlenmiş bir kırsal kalkınma politikası bulunmamaktadır.

Türk tarımı üzerine olası etkisi: AB’nde 1980’li yıllara kadar FEOGA bütçesinin %70 gibi bir kısmı tarımsal üretimi desteklemek amacıyla kullanılmasına rağmen, 1980’li yıllardan sonra çeşitli ürünlerde yüksek koruma oranından kaynaklanan üretim fazlalıkları sorunu da dikkate alınarak, OTP’nin amaçlarında değişiklikler ortaya çıkmıştır. 17 Mayıs 1999 tarih ve 1257/1999 sayılı konsey yönetmeliği ile FEOGA tarafından kırsal kalkınmaya yönelik politikalarında desteklenmesi kararlaştırılmıştır. Bu yönetmelik sürdürülebilir kırsal kalkınma için birlik desteğinin sağlanması bakımından bir çerçeve oluşturmaktadır. Kırsal kalkınma önlemleri OTP’nin diğer araçlarına eşlik edecek ve onları tamamlayacaktır. AB’nin de, Ortak Tarım ve Kırsal Kalkınma Politikası olarak değişmeye başladığı dikkate alındığında, Türkiye’nin de kırsal kalkınma politikalarına özel bir önem vermesi gerekmektedir. Bu bakımdan, ülke şartları göz önünde bulundurularak, AB’nin kırsal kalkınma politikalarına paralel olarak işleyebilecek bir kırsal kalkınma politikasının belirlenmesi gerekmektedir.

Kırsal kalkınma önlemlerinin geri kalmış bölgelerin yapısal gelişimini sağlamak için alınacak önlemlerle bütünleştirilmiş ve yapısal güçlüklerle karşı karşıya kalan alanların ekonomik ve sosyal dönüşümünü destekleyen önlemlere eşlik etmesi gereken önlemler olduğunu düşünürsek uygulanacak olan etkili politikalarla çiftçi üzerinde bir çok olumlu etkiler oluşturacağını söylemek mümkündür. Örneğin ürünlerin işlenmesi, pazarlanması, tarımsal işletmelerin yapılarının geliştirilmesi, ürün potansiyelinin yeniden yönlendirilmesi, ürün kalitesinin geliştirilmesi ve yeni teknolojilerin tanıtımı bu olumlu etkiler arasında sayılabilir. Ayrıca, tamamlayıcı ve alternatif faaliyetlerin geliştirilmesi, yaşama ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi, kadın erkek arasındaki eşitsizliğin kaldırılması, yöresel ve kültürel el sanatlarının geliştirilmesi gibi konular kırsal kalkınma kapsamında ele alınabilir. Türkiye’nin zengin kültür yapısı ve sahip

olduğu doğal kaynaklar kırsal kalkınmanın da sağlanması halinde daha büyük potansiyele ulaşacaktır.

Dolayısıyla, Kırsal kalkınma kavramı AB’de olduğu gibi, sosyal, ekonomik, kültürel ve doğal kaynakları barındıran ekonomik bir bütün olduğu kabul edilirse, Türkiye’de sosyal ve ekonomik dengelerin kurulması ve kültürel çeşitliliğin sağlanması açısından yararlı olacak ve Türk tarımının temel sorunlarını gidermesine yardımcı olacaktır.

Türkiye Ulusal Programda belirttiği gibi, tarımsal ve kırsal kalkınma konusunda üzerine düşen yükümlülükleri yerine getirdiği takdirde bu şekilde olumlu sonuçlar elde edebilecektir. Be nedenle, kısa süre içinde kırsal kalkınma politikalarının belirlenerek, yasal düzenlemelerin yapılması ve uygulamaya konması yararlı olacaktır.

KOB ile İstek 2: *Gıda işleme kuruluşlarının (et, süt işleme tesisleri) AB hijyen ve kamu sağlığı standartlarına göre modernize edilmesi, test ve teşhis imkanlarının daha ileri düzeyde tesis edilmesi ile AB standartlarında tarım bilgi sistemine geçilmesi,(Anonim, 2001/i).*

UP ile taahhüt edilen: Ulusal Programda, süt ve et işleme tesislerinin geliştirilmesine yönelik orta vade önlemler belirlenirken Türk hayvancılık sektörü ve üreticisinin ileride herhangi bir problemle karşılaşmaması için ulusal düzeyde öncelik verilmesi ve önlemler alınması gerektiği ve Türkiye’nin salt çiğ ve işlenmiş süt ve/veya et sektöründe net ithalatçı olma tehdidini ortadan kaldıracağı belirtilmiştir.

Ayrıca, süt ve süt ürünleri ihracatında ise 92/46/EEC sayılı Konsey Direktifine uygun şartlara sahip olan süt tesisleri bulunduğu, bu tesislerin AB standartları düzeyine gelmesi ve AB’ye sürdürülebilir ihracat imkanlarının sağlanması için Süt Uyum Eylem Planı hazırlanarak AB Komisyonuna gönderildiği ve konuyla ilgili çalışmaların devam ettiği bildirilmiştir. AB’nin hijyen ile ilgili direktifleri, tesislerin sahip olması gereken şartlar, ürünle ilgili gıda güvenliği kriterleri talimat haline getirilerek uygulamaya geçildiği ve bunların bazılarının da 2001 yılında Resmi Gazetede yayımlanacağı belirtilmiştir.

Tarım Bilgi Sistemi ile ilgili olarak Ulusal Programda, tarım sektöründe ve kırsal alanlarda sürdürülebilir bir kalkınma sağlamak amacıyla; bilim ve araştırma, tarımsal yayım hizmetleri ve tarımsal eğitim alanlarında etkin bir koordinasyona yönelik

kurumsal düzenlemelerin tümünün tarım bilgi sistemi içinde yer aldığı ifade edilmiş, bu sistemde yer alan unsurlar (kurumlar) dışında üreticiler, tüketiciler, sivil toplum örgütleri ve gıda sanayi arasında uygun bir işbirliğinin sağlanması da önem arz ettiği belirtilmiştir (Anonim, 2001).

Mevcut uygulama: 560 sayılı KHK'ya istinaden 1998 yılında çıkarılan gıdaların üretimi, tüketimi ve denetlenmesine dair yönetmelikte bu ürünleri üreten işyerlerinin teknik ve hijyenik düzenlemeler yönünden uymaları gereken esaslar belirtilmiş olup, kritik kontrol noktaları ve tehlike analizleri (HACCP) sisteminin yerleşmesine dair hükümleri kapsamaktadır. Bu konu Topluluğun gıdaların resmi kontrolü ve gıda hijyen direktifleri ile uyum haldedir. Et, süt ve su ürünleri işleme tesislerinin, HACCP uygulamalarına dayalı gıda kontrol sistemini yerleştirmeleri için belli bir süre verilmiştir. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, işletmeleri gıda kontrol programı kapsamında denetlemekte ve izlemektedir.

Tarım Bilgi Sistemi'nin kurulması yönünde VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda Genel Tarım Politikaları bölümünde bir ilke yer almaktadır. Yine planda, "tarım sektörü ile ilgili konuları bir bütünlük içinde ele alan Çerçeve Tarım Kanununun çıkarılması" öngörülmektedir. "Tarımda Yeniden Yapılandırma ve Destekleme Kurulu", özel sektör kuruluşları ile çiftçi örgütleri temsilcilerini yeterince kapsamadığından, yeni üyelerin katılımıyla genişletilecektir" ifadesi de planda yer almış olup, ilgili kesimlerin yer aldığı geniş katılımlı bir danışma platformu öngörülmüştür.

Türk tarımı üzerine olası etkisi: Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı tarafından yürütülen Gıda Sanayi envanter çalışmaları sonucuna göre Türkiye'de yaklaşık 450 adet et ürünleri işleme tesisi, 4,033 adet süt ve süt ürünleri işleme tesisi bulunmaktadır. Bu tesislerin bir kısmı AB standartlarında olup, modern gıda teknikleri kullanırken, sayıca büyük bir kısmı ise arzu edilen standartta hijyen ve teknoloji kullanmamaktadır.

Türkiye'de tüketilen sütün %10'u modern teknolojiye sahip işletmelerde işlenirken, %40'ı mandıralarda, %50'si de sokaka sütü olarak tüketime sunulmaktadır. Kaliteli ve hijyenik süt fiyatlarının yüksekliğinden dolayı insanların büyük çoğunluğu sokak sütü tüketmektedir. Sokak sütünün biyolojik niteliği ve taşıdığı mikroorganizmalar

bakımından insan sađlıđı üzerinde oluřturduđu riskler dűřünüldűđünde, hijyen ve kalite konusunda, bu kanun ve yonnetmelikler son derece gereklidir.

Fakat, Tűrkiye'deki 4000 civarındaki sűt ve sűt iřleme űnitesinin yalnız 1300 tanesi 1000 ton/yıl kapasiteye sahip olup, bunlardan da sadece 13 tanesinin AB'ne ihracat yetkisi aldıđı dűřünülrse, bu istek sektörde bulunan kűçük ve orta ۆlçekli iřletmelerin zor duruma dűřmesine sebep olacaktır. Ayrıca bu konuda alınacak tedbirler, ekonomik kalkınma ve bűyűme ile birlikte paralel bir řekilde sűrdűrűlemez ise zaten yetersiz olan hayvansal űrűn űretim ve tűketim miktarımız daha da ařađılara çekilecektir.

Tarımda etkili bir bilgi sisteminin oluřturulması ile űretici, tűketici ve sanayici ortak bir platformda buluřup mevcut sorunlar giderilebilecek ve tűm kurumlar arasında koordinasyon sađlanmış olacaktır.

5. SONUÇ

Dünyada artan nüfus karşısında kaynakların rasyonel kullanımı gerekliliği, dünya ülkelerini daha sıkı bir şekilde ekonomik işbirliği ve yardımlaşmaya zorlamaktadır. Diğer taraftan Dünya ülkeleri politik ve ideolojik sebeplerle de birbirlerine yakınlaşma çabası içine girmiştir. Bu yaklaşımların temeli özellikle II. Dünya Savaşı sonrası atılmış olup, 1958 yılında Roma Antlaşması ile altı Avrupa ülkesi (F. Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda, Lüksembourg) tarafından kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) bu birleşme hareketlerinin en önemlisi olmuştur. Altı ülke ile kurulan AET, 1972’de İngiltere, İrlanda ve Danimarka’nın, 1981’de Yunanistan’ın, 1986’da İspanya ve Portekiz’in, 1995 yılında ise Avusturya, Finlandiya ve İsveç’in katılımıyla 15 üyeli bir topluluk haline gelmiştir. Temelde ekonomik amaçlarla kurulan AB bugün ortak siyasi birlik ve ortak para birliği konusunda hızlı adımlarla ilerlemektedir.

Türkiye’nin AET’ye müracaatı ekonomik ve siyasi sebepler yanı sıra Yunanistan’ın müracaatı ile de yakından alakalı olarak 31 Temmuz 1959’da yapılmıştır. AET ile Türkiye arasındaki ilk önemli adım 12 Eylül 1963 yılında imzalanan Ankara anlaşması olmuştur. Toplulukla ilişkilerimiz Türkiye’deki siyasi sıkıntılar nedeniyle zaman zaman duraklamasına rağmen, 14 Nisan 1987 yılında Türkiye, topluluğa tam üyelik için başvuruda bulunmuştur. Bu dönemde Türkiye’nin topluluğa katılamayacağı fakat katılmaya ehil olduğu belirtilmiştir. Tam üyelik aşamasının bir başka önemli adımı da 1993 yılında yapılan Kopenhag Zirvesinde atılmış ve Türkiye’nin bazı ekonomik, sosyal ve siyasi kriterleri yerine getirmek şartıyla tam üye olabileceği ifade edilmiştir. Daha sonra 10 Aralık 1999 tarihinde Helsinki Zirvesi ile Türkiye tam üyeliğe aday ülke olarak kabul edilmiş ve tam üyelik yolunda yeni bir sürecin içine girilmiştir. Kasım 2000 tarihinde AB Komisyonu “bir yol haritası” olarak tanımlanan ve Türkiye’nin tam üyelik stratejisini tek taraflı olarak belirlediği Katılım Ortaklığı Belgesi’ni (KOB) açıklamıştır. Bu aşamada, Türkiye katılım ortaklığını temel almak suretiyle müktesebatin üstlenilmesine ilişkin bir Ulusal Programın (UP) hazırlanması istenmiş, Türkiye ise bu isteklerin karşılanacağına ilişkin Ulusal Programı hazırlayıp AB’ne sunmuştur. Türkiye ile AB arasında tam üyelik sürecindeki son gelişme 12-13 Aralık 2002 tarihinde yapılan Kopenhag Zirvesi olmuştur. Bu zirvede Türkiye’nin reform

sürecini enerjik bir biçimde sürdürmesi teşvik edilmiş ve katılım müzakerelerinin başlatılması için Aralık 2004 tarihi verilmiştir.

AET'nun kuruluş aşamasında, ticaret, ulaştırma, para politikaları gibi konularda ortak politikalar belirlenmiştir. Günün şartlarına bağlı olarak bu politikalardan en önemlisi OTP olarak kabul edilmiş ve Roma Antlaşmasınının 39. maddesinde OTP hedefleri kapsamlı bir şekilde belirlenmiş ve bu hedeflere ulaşmak için stratejiler belirlenmiştir.

Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kurulduğu yıllarda tarım sektörü, üye ülkelerin ekonomi ve politikaları açısından büyük bir önem arz etmiştir. Tarımsal kesimde gelir dalgalanmalarını önlemek ve bu kesimde çalışanların refah seviyelerini yükseltmek, amacıyla ortak bir tarım politikasının gerekliliği 30 Haziran 1960'da Avrupa Komisyonu'nda görüşülerek bu konuda müzakereler başlamıştır. Bu dönemde Ortak Tarım Politikasının en önemli hedefi verimliliğin artırılması olmuştur. Yine aynı dönemlerde ortak bir pazarın kurulması, topluluk ürünlerinin tercihi ve tarımın ortak finansmanı tarım politikasının prensipleri olarak belirlenmiştir.

OTP prensiplerinin uygulanabilmesi için ortak bir finansman kaynağına ihtiyaç duyulması sonucunda Roma Antlaşması'nın 40. ve 43. Maddeleri dikkate alınarak kurulan, Avrupa Tarımsal Yönverme ve Garanti Fonu, tek başına bir Fon olmayıp, Avrupa Birliği bütçesinin en önemli bölümü olarak genel bütçe harcamaları içerisinde yaklaşık % 60 paya sahip olan bir fondur. Bu fon gerek tarımın finansmanı için gerekse tarım politikalarının yönlendirilmesi açısından çok önemli bir araç olmuştur.

Avrupa'da petrol krizini izleyen dönemlerde tarımsal üretimde ortaya çıkan düşüşleri bertaraf etmek amacıyla yüksek ve yeni teknolojilerin tarıma tatbik edilmesiyle o dönemdeki OTP amaçlarına ulaşılmış hatta bu amaçların üzerinde bir üretim artışı ortaya çıkmıştır. Bu artışlar piyasa fiyatlarında baskılar oluşturmuş, dış ticaret dengeleri bozulmuş, yoğun üretim çevre üzerine olumsuz etkiler yapmış ve bu maliyetler OTP bütçesi üzerine çok olumsuz etkiler yapmıştır. Dolayısıyla 1980'li yıllara kadar üretimi artırmaya yönelik olarak benimsenen politikalar 80'li yıllardan sonra üretimi azaltma yönündeki politikalara yerini bırakmıştır. Bu dönemde Yeşil Kitap, Tek Avrupa Senedi, Stabilizeler gibi çeşitli aktivitelerle tarımda reform arayışları sürdürülmüştür. Son olarak gündem 2000'de OTP'nın amaçları; Birlik üreticilerinin iç ve dış alanda rekabet

gücünün artırılması, ürün güvenliğinin sağlanması, Tarım toplumunun yaşam kalitesi ve gelir düzeyinin artırılması, Çevre korumanın OTP ile bütünleştirilmesi, Tarım üreticilerine alternatif iş imkanları yaratılması, Tarım alanındaki AB mevzuatının sadeleştirilmesi şeklinde özetlenmiştir.

Yapılan bu değerlendirmeler ışığında AB'ne tam üyelik için Türkiye'nin yükümlülüklerini yerine getirmesi ve tam üyelik durumunda ortaya çıkabilecek sorunlar ve beklenen gelişmeler şu şekildedir;

Türkiye'nin AB'ne tam üyelik sürecinde tarımsal alandaki en önemli sorun, Türk tarımının OTP'na uyumudur. Türkiye için ekonomik ve sosyal olarak çok önemli bir sektör olan tarım, AB tarımından yapısal olarak çok farklıdır. Bu durum, AB OTP'na uyumunu güçleştiren en büyük etmendir.

Türkiye'deki tarımsal yapı sorunlarının başında, tarım işletmelerinin küçüklüğü ve çok parçalılığı gelmektedir. AB ülkelerinin tümünün sahip olduğu işletme sayısının yarısından fazlasına Türkiye tek başına sahiptir. İşletmelerin arazi genişlikleri bakımından ise AB ortalaması Türkiye ortalamasından üç kat daha fazladır. Türkiye'de tarımda çalışan nüfusun fazlalılığı tarımsal yapıdaki diğer bir sorundur. Küçük ölçekli olan Türk tarım işletmelerinde, teknoloji ve girdi kullanımı, dolayısıyla verimlilik düşük, maliyetler yüksektir. Bu durum, AB tarım işletmeleri karşısında en büyük dezavantajdır.

Sahip olunan bu altyapı ve verimlilik düzeyi ile genel olarak Türk tarımının AB karşısında rekabet gücü düşüktür. Türkiye'nin zengin tarımsal potansiyeli, AB üyelerinin tarımını zorlayacak durumda olmasına rağmen, birkaç geleneksel ürün (fındık, kuru üzüm, kuru incir, kuru kayısı, domates salçası..vb) dışında rekabet gücünün düşük olması, olası bir tam üyelik halinde Türkiye'yi tarım ürünlerinin dışalımıcısı konumuna sokabilecektir. AB'nin üretmediği ürünler ya Birliğin sahip olduğu ekolojinin yetiştirmeye olanak vermediği, ya da yüksek maliyet nedeniyle üretimden vazgeçilen ürünlerdir. Bu nedenle Türkiye, kendi gıda güvenliğini sağladıktan sonra, AB'den farklı ekolojik yapısı nedeniyle AB tarımını tamamlayıcı bir üretim deseni oluşturmaya yönelmelidir.

OTP kuruluşundan itibaren AB ülkeleri için birçok tarımsal üründe yeterliliği sağlamış, ancak daha sonra ortaya çıkan sorunlar nedeniyle sürekli bir değişimin içine girmiştir.

Türkiye, bu değişen yapıya ancak tam üyelik koşullarında yararlanılabilen geniş çaplı mali destek ile uyum sağlayabilecektir. Tarımsal yapısı Türkiye'ye benzer olan İspanya, Portekiz, Yunanistan gibi ülkeler, Birliğe tam üye olduktan sonra tarımsal yapılarının iyileştirilmesine yönelik olarak Birlik bütçesinden her yıl geniş çapta mali destek görmüşler ve uyum aşamasına gelmişlerdir. Türkiye'nin mali destek almadan, bu şekilde kapsamlı ve ayrıntılı bir tarım politikasına uyum sağlaması oldukça güçtür.

OTP'daki politika değişiklikleri ve Türkiye'nin tam üyeliği halinde izlemek durumunda kalacağı politikaların Türk tarımı üzerine etkilerinin iyi tespit edilmesi gerekmektedir. Nitekim daha önce üretim artışıını, şimdilerde ise üretimin azaltılmasını destekleyen politikalar (gelire doğrudan destek), henüz altyapı sorunun çözmemiş, kendine yeterliliği gittikçe azalan Türk tarımı için uygun görülmemektedir. Örneğin, arz güvenliğini tamamen sağlamış olan AB'de uygulanan gelire doğrudan destek politikası Türkiye tarımının bugünkü durumu için uygun bir politika değildir. Bu politikanın Türkiye'deki uygulaması üretimi teşvik eden nitelikte olmadığı gibi arazi parçalanmasına sebep olabilecek, tarımsal işletme sayısını artıracak, tarımsal yapıyı bozacak niteliktedir.

Bütün bu olumsuzluklara rağmen Türkiye, kürselleşen dünyada kendisi için en yararlı olacak şekilde yerini almak zorundadır. Bu nedenle AB'ne tam üyelik yolunda AB'nin istediği şartları yerine getirmeli, tarımsal konularda da üzerine düşen yükümlülükleri eksiksiz tamamlamalıdır.

Bunun için ilk aşama gerçekleşmiştir. AB'nin Katılım Ortaklığı Belgesinde Türkiye tarımı ile ilgili istekleri, Türkiye'nin hazırladığı ve onayladığı Ulusal Program kapsamında tamamen kabul edilmiştir. Bu istekler, spesifik olarak ürün bazında değil, genel olarak Türk tarımının yapısı ile ilgili olan isteklerdir. Bu istekler ve taahüt edilen uygulamalar yapıldığı takdirde Türk tarımının bazı sorunlarına çözüm bulunulabilecektir. Ancak, Ulusal Programda AB'nin de istediğinden fazla taahhütte bulunularak konunun uygulanabilirliği sınırlanmıştır. Nitekim verilen birçok taahhütlere rağmen, uygulama aşamasında çok yavaş hareket edilmekte ve verilen sözlerin bir çoğunun yerine getirilmediği görülmektedir. Bu konuda atılacak adımlarda ülkenin ekonomik gerçekleri, tarımsal faaliyetin öncelikleri göz önünde bulunduran bir

yaklaşım AB'ye uyum sürecinde daha etkili olacaktır. Türkiye öncelikle temel gıda ihtiyaçlarında kendi kendine yeterli düzeye gelmeli, kıt olan ekonomik kaynaklar tarımsal ürün ithalatı için harcanmamalıdır. Türk tarımının bugün içinde bulunduğu durum geçmişte yapılan uluslararası anlaşmalarda verilen yanlış tavizlerden de kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla bundan sonraki uluslararası ve AB ile yapılacak görüşmelerde Türkiye'nin içinde bulunduğu mevcut durum da dikkate alınarak daha sıkı pazarlıklar yapılmalıdır.

Türkiye'de tarımsal alanda yetki dağınıklığı bu sorunların giderilmesinde en büyük engeldir. Bu yetki dağınıklığını gidermek, bürokratik işlemleri azaltmak için bir an önce önlem alınmalıdır. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın çeşitli kuruluşlara dağıtılmış yetkilerinin toplanması OTP'ye uyum sürecini yürütmeye başarıyı arttıracaktır. Ayrıca AB ile tarımsal konulardaki müzakereleri yürütebilecek tarım, ekonomi, AB konularında nitelikli personel ile takviye edilmesi Türkiye'nin AB karşısında olumlu sonuçlar almasında en büyük etkenlerden biri olabilecektir.

Bütün bu veriler sonucunda, Türkiye'nin AB'ne tam üyeliği artık kaçınılmaz bir süreçtir. Ancak Türkiye'nin bugünkü mevcut tarımsal yapısıyla OTP'ne uyumu ve AB'ne üyeliği halinde Türkiye açısından olumsuz yönde sonuçlar doğurabilecektir. Düzenli tarımsal yapısı, piyasa ve fiyat düzenlemeleri ile bir çok tarımsal üründe kendine yeterliliği sağlamış ve arz fazlalığı bulunan AB karşısında, Türkiye'nin rekabet şansı bulunmamakta, stratejik ürünlerde dahi gıda güvenliğini sağlaması zor gözükmektedir. Bu nedenle, AB'nin istekleri ülke yararlarını gözetenek bir an önce yerine getirilmeli, tarımsal ve kırsal yapının geliştirilmesi için gerekli yatırımlar yapılmalı, tarımsal desteklemeler ülke gerçekleri doğrultusunda ve tüm dünyada olduğu gibi sürdürülmelidir.

AB'ye tam üyelikte Türkiye'nin gıda güvenliğinin sağlanması için ürün bazında rekabet şansları belirlenerek önlemler alınmalıdır. Ayrıca AB'nin gelecekteki yönelimleri dikkate alınarak Türkiye'deki tarımsal üretim deseni bu yönde geliştirilmeye çalışılmalı, AB'nin üretim açığı olan (organik ürünler gibi) ve gelecekte ihtiyaç duyacağı ürünlere teşvikler arttırılmalıdır. AB tüketicilerinin zevk ve tercihleri dikkate alınarak, zengin tarımsal potansiyeli ve kültür zenginliği ile yüzyıllardır üretimi yapılan geleneksel

ürünler (yöresel peynirler, sucuk, pastırma gibi et ürünleri, Anamur muzı, çeşitli yaş ve kuru sebzeler vb) belirlenmeli, AB sağlık ve hijyen koşullarına uygun olarak üretimi teşvik edilmeli, bu ürünleri işleyecek tarıma dayalı sanayi de geliştirilmelidir.

6. KAYNAKLAR

Anonim, 1981, *AET Türkiye Ortaklık Anlaşması-Katma Protokol*, Yalkın Ofset Matbaası, İstanbul .

Anonymous, 1983, *The Agricultural Policy of The European Community*, European Communities-Commission, Luxembourg s 11.

Anonymous, 1990, *European Single Act: Countdown to 31 December 1992*, European Commission, Luxembourg, s 23.

Anonymous, 1992, *Agriculture in Europe (Development, Constrains and Perspectives)*, European Commission, Luxembourg s 45.

Anonim, 1997, Güncel Avrupa, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, Sayı: 7-8, Ankara.

Anonim, 1980-2000, *General Budget of the EU for Financial Year Figures (1980-2000)*, European Commission, Luxembourg.

Anonim, 2001/a, [Http://www.abgs.org.tr](http://www.abgs.org.tr) , *Avrupa Komisyonu'nun Türkiye İçin Avrupa Stratejisi Uygulamaya Yönelik Başlangıç Önerileri*.

Anonim, 2001/b, [Http://www.abgs.org.tr](http://www.abgs.org.tr) , *Türkiye-AB Katılım Yönünde 2000 İlerleme Raporu*.

Anonim, 2001/c, [Http://www.abgs.org.tr](http://www.abgs.org.tr) , *Türkiye-AB Mali İşbirliği*.

Anonim, 2001/d, [Http://www.abgs.org.tr](http://www.abgs.org.tr) Türkiye'nin AB süreci, Gümrük Birliği ve Tam üyelik.

Anonim, 2001/e, [Http://www.abgs.org.tr](http://www.abgs.org.tr) , *Türkiye AB ilişkileri, Gümrük Birliği ve Tam üyelik*.

Anonim, 2001/f, [Http://www.abgs.org.tr](http://www.abgs.org.tr), *Avrupa Birliği-Türkiye 40. Ortaklık Konseyi Toplantısı*.

Anonim, 2001/g, [Http://www.abgs.org.tr](http://www.abgs.org.tr), *AB Ulusal Programı (Giriş ve Siyasi Kriterler)*.

Anonymous, 2001/h, [Http://www.avsam.org](http://www.avsam.org) *Turkey and the Procces of EU Integration*.

Anonim, 2001/ı [Http://www.avsam.org](http://www.avsam.org) *Türkiye'nin Avrupa Birliği Serüveninde Yeni Bir Sayfa : Katılım Ortaklığı Belgesi 2001*.

Anonim, 2001/i, [Http://www.belge.net.com](http://www.belge.net.com), *Katılım Ortaklığı Belgesi*

Anonim, 2001/k, [Http://www.eureptr.org.tr](http://www.eureptr.org.tr), *Ortak Tarım Politikası* .

Anonim, 2001/l, <http://www.fao.org/statistics/agriculture>

Anonim, 2001/m, [Http://www.tarim.gov.tr/tarimsalistatistikler](http://www.tarim.gov.tr/tarimsalistatistikler)

Açikel, S., 1993. *Avrupa Toplulukları 'nda OTP'nin İşleyişi ve Türk Tarım Politikasının OTPna Uyumu*, Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış), Erzurum, s 14,18 .

Ayyıldız, T., 1975, *Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Türkiye*, Atatürk Ün. Ziraat Fakültesi, Erzurum, s 21.

Ayyıldız, T., 1992, *Tarım Politikası, Genel Politikalar ve Türkiye 'de Durum*, Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 620, Ziraat fakültesi Yayınları No: 286, Ders Kitapları Seri No: 44, Erzurum, s 271.

Ayyıldız, T., S., Açikel, A., Keskin, T., Atsan, 1997. *Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri*, Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 850, Ziraat Fakültesi Yayınları No: 332, Ders Kitapları Serisi No: 79, Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ofset Tesisi, Erzurum, s 118, 162.

Eraktan, G., 1988, *AT'de Tarım Ürünleri Ortak Piyasa Düzenleri*, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Ankara.

Eraktan, G., 1996, *Ortak Tarım Politikası*, Ekonomik ve Mali Politikalar Uzmanlık Programı, Ankara.

Eraktan, G., 2002, *Ortak Tarım Politikası 'nın Temelleri*, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü (Yayınlanmamış ders notları), Ankara.

Ertuğrul, C. 1995, *Dünya Tarım Politikalarında Ortaya Çıkan Gelişmeler Karşısında Türk Tarımı*, TC. Başbakanlık DPT Müsteşarlığı, Ankara, s 51.

Fontaine, P., 1994, *On Derste Avrupa* (Çeviri: Avrupa Toplulukları Komisyonu Türkiye Temsilciliği), Avrupa Toplulukları Komisyonu Türkiye Temsilciliği, Ankara..

Günaydın, G., 2000, *Küreselleşme Koşullarında AB Ortak Tarım Politikası ve Türkiye Tarımı*, Ankara Ün. Avrupa Topluluğu Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara, s 43.

Günüğur, H., 1988, *Avrupa Ekonomik Topluluğunu Kuran Antlaşma (Roma Antlaşması)*, TOBB Yayınları, Ankara, s 7,9.

Gürkan, T., Somunkıran, D., 1993, *Topluluğun Tarım Ürünlerindeki Ortak Piyasa Düzenleri, Fiyat Politikaları ve Destekleme Sistemleri*, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, Ankara, s 18.

Karlık, S.R., 1999, *Avrupa Birliği ve Türkiye,* İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, İstanbul s 124,.

Keskin, A., 1997, *Avrupa Birliği 'nde Yapısal Fonlar ve ReformHareketleri,* Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış), Erzurum, s 13.

Tan, S., Şener, B., Aytüre, S., 1999, *FEOGA ve Türkiye 'de Uygulanabilirliği,* TEAE Yayınları, Ankara s 3,4.

TEAE Yayın Listesi

Kitaplar

- T.Özüdoğru, E. Ertürk, 2002, **Türkiye V. Pamuk, Tekstil ve Konfeksiyon Sempozyumu Bildiriler**, Yayın No: 87, Ekim, Ankara
- N.Akyıl, T.Özüdoğru, 2001,**Yeni Gelişmeler Işığında Pamuk Sektörü, IV. Türkiye Pamuk, Tekstil ve Konfeksiyon Sempozyumu Bildirileri**, Yayın No: 77, Aralık, Ankara.
- N.Akyıl, 2000, **Pamuk Endüstrisinde Pazar Merkezli Bilgi Akışı, Türkiye III. Pamuk, Tekstil ve Konfeksiyon Sempozyumu Bildiriler Tartışmalar**, Yayın No: 47, Ekim, Ankara.
- S. Tan, Y. E. Ertürk, 2000, **Türkiye'de Hayvancılık Sektörü: Üretici, Sanayici ve Politika Yapıcılar Açısından Sektörün Değerlendirilmesi, Türkiye I. Besi ve Süt Hayvancılığı Sempozyumu Bildirileri**, Yayın No: 46, Temmuz, Ankara.
- A. Bayaner, H. Bozkurt, 1999, **Türk Tarımında Bilim ve Araştırma Politikaları** (İngilizce), Yayın No: 30, Ekim, Ankara.
- N. Akyıl, A. Bayaner, 1999, **Pamukta Tarım ve Sanayi Entegrasyonu, Türkiye II. Pamuk, Tekstil ve Konfeksiyon Sempozyumu Bildirileri**, Yayın No: 27, Ağustos, Ankara.
- A. Bayaner, G. Nevruz, N. Akyıl, 1998, **I. Türkiye Pamuk, Tekstil ve Konfeksiyon Sempozyumu: Bildiriler, Tartışmalar**, Yayın No: 12, Ekim, Ankara.
- O. Aydoğuş, G. Nevruz, 1998, **I. Türkiye Buğday Sempozyumu: Bildiriler, Tartışmalar**, Yayın No: 11, Temmuz, Ankara.
- T. Yıldırım, A. Schmitz, W.H. Furtan, 1998, **Dünya Tarım Ticareti** (İngilizce), Westview Press, USA.

Çalışma Raporları

- R.Yeni, C.Ö. Dölekoğlu, 2003, **Tarımsal Destekleme Politikasında Süreçler ve Üretici Transferleri**, Yayın No: 98, Nisan, Ankara.
- T. Binici, A. Koç, A. Bayaner, 2001, **Üretici Risk Davranışları ve Etkileyen Sosyo-ekonomik Faktörler: Adana Aşağı Seyhan Ovası Örneği** (İngilizce), Çalışma Raporu 2001-1, Yayın No:61, Nisan, Ankara.
- F. Fuller, A. Koç, H. Şengül and A. Bayaner, 2000, **Türkiye'de Çiftlik Düzeyinde Yem Talebi** (İngilizce), Çalışma Raporu 99WP226, CARD, Ekim, Iowa.
- S. Tan, B. Şener, S. Aytüre, 1999, **Feoga ve Türkiye'de Uygulanabilirliği**, Çalışma Raporu 1999-3, Yayın No: 38, Aralık, Ankara.
- A. Şener, A. Koç,1999, **Türkiye'de Kimyasal Gübre Talebi**, Çalışma Raporu 1999-2, Yayın No: 25, Ağustos, Ankara.
- A. Bayaner, V. Uzunlu, 1999, **Türk Baklagil Pazarlama Politikalarının Dünya Ticaretine Etkileri**, Çalışma Raporu 1999-1, Yayın No: 20, Nisan, Ankara.
- T. Yıldırım, W. H. Furtan, A. Güzel, 1998, **Türkiye Buğday Politikasının Teorik ve Uygulamalı Analizi**, Çalışma Raporu 1998-4, Mayıs, Ankara.
- E. H. Çakmak, H. Kasnakoğlu, T. Yıldırım, 1998, **Fark Ödeme Sisteminin Ekonomik Analizi**, Çalışma Raporu 1998-3, Nisan, Ankara.
- A. Bayaner, 1998, **Türkiye Makarnalık Buğday Sektörü ve Uluslararası Pazardaki Rekabet Gücü**, Çalışma Raporu 1998-2, Yayın No: 8, Nisan, Ankara.

- M. Fisunoğlu, M. Pınar ve O. Aydoğuş, 1998, **Türkiye'nin Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri ve Rusya Federasyonu ile Tarımsal Ticaret Olanakları**, Çalışma Raporu 1998-1, Mart, Ankara.

Monograf

- H. Tanrıvermiş, 2000, **Orta Sakarya Havzası'nda Domates Üretiminde Tarımsal İlaç Kullanımının Ekonomik Analizi**, Yayın No: 42, Mayıs, Ankara.

Proje Raporları

- KARLI, B. 2003, **Gap Alanındaki Tarım Kooperatifleri ve Diğer Çiftçi Örgütlerinin Bölge Kalkınmasındaki Etkinliği**, Yayın No: 97, Mart, Ankara.
- A.GÜL, A.ÖZDEŞ AKBAY, C.ÖZÇİÇEK DÖLEKOĞLU, R.Özel, C.AKBAY, **Adana İli Kentsel Alanda Ailelerin Ev Dışı Gıda Tüketimlerinin Belirlenmesi**, Yayın No:95, Ocak, Ankara.
- R. TUNALIOĞLU, O. GÖKÇE, 2002, **Ege Bölgesinde Optimal Zeytin Yayılış Alanlarının Tespitine Yönelik Bir Araştırma**, Yayın No: 90, Aralık, Ankara.
- KARLI, B. 2002, **GAP Alanındaki Tarıma Dayalı Sanayi İşletmelerinin Gelişimi, Sorunları ve Çözüm Yolları**, Yayın No: 88, Eylül, Ankara.
- S. TAN, Y.E.ERTÜRK, **Türkiye'de Süt Tozu Üretimi ve Dünyadaki Rekabet Şansı**, Yayın No: 86, Ekim, Ankara.
- S. Tan, İ. Dellal. 2002, **Kırmızı Et Üretim ve Tüketim Açığını Kapatmak İçin Alternatif Bir Yaklaşım: Hindi Üretimi ve Sözleşmeli Yetiştiricilik Modeli**, Proje Raporu 2002-3. Yayın No: 85, Temmuz, Ankara.
- İ. Dellal, G. Keskin, G. Dellal. 2002, **GAP Bölgesinde Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliğinin Ekonomik Analizi ve Hayvansal Ürünlerin Pazara Arzı**, Proje Raporu 2002-2. Yayın No: 83, Temmuz, Ankara.
- G. Dellal, A. Eliçin, N. Tekel, İ. Dellal, 2002, **GAP Bölgesinde Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliğinin Yapısal Özellikleri**, Proje Raporu 2002-1. Yayın No: 82, Temmuz, Ankara.
- T.Özüdoğru, H.Tatlıdil, 2001, **"Bu Toprağın Sesi" Televizyon Programının Polatlı İlçesinde Çiftçi Davranışlarına Etkileri Üzerine Bir Araştırma**, Proje Raporu. Yayın No: 78, Aralık, Ankara.
- P. Karahocagil, 2001, **Yeter Gelirli İşletme Büyüklüğü: Literatür İncelemesi**, Proje Raporu 2001-24, Yayın No:76, Ekim, Ankara.
- G. Malorgio, A. Koç, A. Bayaner, M.U. Kandemir, 2001, **Türkiye'de Gıda Sektörünün Yapısı ve Performansı** (İngilizce), Proje Raporu 2001-23, Yayın No:75, Ekim, Ankara.
- S. Tan, 2001, **Türkiye'de Sütçülük Sektöründe Bölgeler Arası Yapısal Değişimin Spatial Denge Modeli İle Analizi**, Proje Raporu 2001-22, Yayın No: 72, Ağustos, Ankara.
- C. Abay, S. Sayan, B. Miran, A. Bayaner, 2001, **Türkiye'de Tarıma Yapılan Transferlerin Enflasyon Üzerine Etkileri: Bir Nedensellik Araştırması**, Proje Raporu 2001-21, Yayın No:71, Haziran, Ankara.
- M. Sarımeşeli, F. Tatlıdil, 2001, **Doğrudan Gelir Desteği ve Kayıt Sistemi Pilot Uygulaması ve Orman İçi Köyler Açısından Değerlendirilmesi**, Proje Raporu 2001-20, Yayın No:70, Nisan, Ankara
- B. Saraçoğlu, O. Aydoğuş, N. Köse, D. İşgören, 2001, **Türkiye'de Su Ürünleri Sektörü: Üretim, Talep ve Pazarlama**, Proje Raporu 2001- 19, Yayın No:69, Nisan, Ankara.
- E. Çakmak, H. Kasnakoğlu, 2001, **Tarım Sektöründe Türkiye ve Avrupa Birliği Etkileşimi**, Proje Raporu 2001-18, Yayın No:68, Nisan, Ankara.
- S. Demirci, 2001, **Şeker Fabrikalarının Performans Analizi ve Toplam Faktör Verimliliklerinin**

Ölçümü: Dea ve Malmquist İndeks Yaklaşımı, Proje Raporu 2001-17, Yayın No:67, Nisan, Ankara.

- O. Zaim, A. Bayaner, M.U. Kandemir, 2001, **Tarımda İller ve Bölgeler Düzeyinde Üretkenlik ve Etkinlik: Farklar ve Nedenler**, Proje Raporu 2001-16, Yayın No:66, Nisan, Ankara.
- A.Koç, A.Bayaner, M.U. Kandemir, 2001, **Gümrük Birliği ve DTÖ'nün Tarımsal Ticaret Üzerine Etkisi**, Proje Raporu 2001-15, Yayın No:65, Nisan, Ankara.
- TEAE personeli **Türkiye'de Bazı Bölgeler için Önemli Ürünlerde Girdi Kullanımı ve Üretim Maliyetleri**, 2001, Proje Raporu 2001-14, Yayın No:64, Nisan, Ankara.
- A. Koç, H. Tanrıvermiş, F. Budak, E. Gündoğmuş, H. İnan, A. Kubaş, B. Özkan, 2001, **Türkiye Tarımında Kimyasal İlaç Kullanımı: Etkinsizlik, Sorunlar ve Alternatif Düzenlemelerin Etkileri**, Proje Raporu 2001-13, Yayın No:63, Nisan, Ankara.
- E.İşıklı, A. Koç, B.Miran, N.Akyıl, C.Abay, S.Güler, C.Günden, 2001, **Türkiye'de Tütünde Arz Kontrolü ve Ekonomik Etkileri**, Proje Raporu 2001-12, Yayın No:62, Nisan, Ankara.
- Ş. Akdemir, T. Binici, H. Şengül, vd. 2001, **Bölge Bazlı Tarım Sigortasının Türkiye'de Seçilmiş Bölgeler İçin Potansiyel Sigorta Talebinin ve Talebinin Karşılabilirliğinin Belirlenmesi**, Proje Raporu 2001-11, Yayın No:60, Nisan, Ankara.
- S. Alpay, İ. Yalçın, T. Dölekoğlu, 2001, **Avrupa Birliği Kalite ve Sağlık Standartlarının Türk Gıda Sanayi Sektörü Rekabet Gücü Üzerine Etkisi**, Proje Raporu 2001-10, Yayın No:59, Nisan, Ankara
- A.Bayaner, A. Koç, H. Tanrıvermiş, E.Gündoğmuş, N. Ören, B.Özkan, 2001, **Doğrudan Gelir Desteği Pilot Uygulamasının İzleme ve Değerlendirilmesi**, Proje Raporu 2001-9, Yayın No:57, Mart, Ankara
- D. Ediz, A. Ş. İntişah, R. Özlü, 2001, **Doğrudan Gelir Desteği Pilot Uygulaması** (Türkçe ve İngilizce), Proje Raporu 2001-8, Yayın No:56, Mart, Ankara.
- F. Yavuz, Ş.Aksoy, S. Tan, V. Dağdemir, A. Keskin, 2001, **Türkiye'de Süt Pazarlama Sisteminin İyileştirilmesi İçin Kurumsal Yapılanma İhtiyacı Üzerine Bir Araştırma**, Proje Raporu 2001-7, Yayın No:55, Mart, Ankara.
- A. Koç, V. Uzunlu A. Bayaner, 2001, **Türkiye Tarımsal Ürün Projeksiyonları 2000-2009**, Proje Raporu 2001-6, Yayın No:54, Şubat, Ankara.
- A.Koç, A. Bayaner, S. Tan, Y.E. Ertürk, F. Fuller, 2001, **Türkiye'de Destekleme Politikaları ve Programlarının Hayvancılık Sektörünün Gelişmesi Üzerine Etkisi** (İngilizce), Proje Raporu 2001-5, Yayın No:53, Ocak, Ankara.
- Y.E. Ertürk, 2001, **Ankara İli Kızılcahamam İlçesinde Köy-Tür'e Bağlı Olarak Faaliyet Gösteren Broiler İşletmelerinin Ekonomik Analizi**, Proje Raporu 2001-4, Yayın No:52, Ocak, Ankara.
- S. Akgüngör, F. Barbaros, N. Kumral, 2001, **Türkiye'de Meyve ve Sebze İşleme Sanayinin Avrupa Birliği Piyasasında Sürdürülebilir Rekabet Gücü Açısından Değerlendirilmesi**, Proje Raporu 2001-3, Yayın No: 51, Ocak, Ankara.
- Y. Z. Özcan, 2001, **Türkiye'de Fındık, Çay, Şeker Pancarı ve Tütün Tarımında Hızlı Kırsal Değerlendirme** (ingilizce), Proje Raporu 2001-2, Yayın No: 50, Ocak, Ankara.
- H. Şengül, A. Koç, N. Akyıl, A. Bayaner, F. Fuller, 2001, **Türkiye'de Pamuk Pazarı: Gelecekteki Talebi Etkileyen Faktörlerin Değerlendirilmesi**, Proje Raporu 2001-1, Yayın No: 49, Ocak, Ankara.
- M. Sarımeşeli, O. Aydoğuş, 2000, **Dünya Fındık Piyasasının Ekonomik Analizi ve Türkiye için Optimum Politikaların Saptanması**, Proje Raporu 2000-6, Yayın No: 45, Temmuz, Ankara.
- I. Dellal, 2000, **Antalya İlinde Kıl Keçisi Yetiştiriciliğine Yer Veren Tarım İşletmelerinin**

Ekonomik Analizi ve Planlanması, Proje Raporu 2000-5, Yayın No: 43, Haziran, Ankara.

- H. Tanrıvermiş, E. Gündoğmuş, V. Ceyhan, H. Fidan, H. Özudoğru, 2000, **Türkiye'de Özelleştirme Uygulamalarının Tarım Kesimine Etkilerinin Değerlendirilmesi**, Proje Raporu 2000-3, Yayın No:41, Mayıs, Ankara.
- S. Demirci, 2000, **Doğrudan Gelir Sistemi ve Uygulamalar: Literatür İncelemesi**, Proje Raporu 2000-1, Yayın No: 40, Mayıs, Ankara.
- B. Saraçoğlu, N. Köse, 2000, **Bazı Gıda Sanayilerinin Uluslararası Rekabet Gücü: Makarna, Bisküvi ve Un Sanayi**, Proje Raporu 2000-2, Yayın No: 39 , Mayıs, Ankara.
- T. Kırıl, H. Kasnakoğlu, 1999, **Tarımsal Ürünler İçin Maliyet Hesaplama Metodolojisi ve Veri Tabanı Rehberi**, Proje Raporu 1999-13, Yayın No: 37, Aralık, Ankara.
- S. Demirci, 1999, **Destekleme Alımı ve Fark Ödeme Sisteminin Refah ve Dağılım Etkilerinin İncelenmesi**, Proje Raporu 1999-12, Yayın No: 36, Aralık, Ankara.
- J. Brooks, A. Tanyeri, 1999, **Tarımsal Politika Reformu: Sosyal Hesap Matriksi Yaklaşımı (İngilizce)**, Proje Raporu 1999-11, Yayın No: 35, Aralık, Ankara.
- E. H. Çakmak, H. Akder, 1999, **Dünya Ticaret Örgütü-Tarım Anlaşması'nın Yeni Görüşme Dönemi ve Türkiye: Olanaklar, Kısıtlar ve Stratejiler**, Proje Raporu 1999-10, Yayın No:34, Aralık, Ankara.
- A. Özçelik, H. Tanrıvermiş, E. Gündoğmuş, A. Turan, 1999, **Türkiye'de Sulama İşletmeciliğinin Geliştirilmesi Yönünden Şebekelerin Birlik ve Kooperatiflere Devri ile Su Fiyatlandırma Yöntemlerinin İyileştirilmesi Olanakları**, Proje Raporu 1999-9, Yayın No: 32, Kasım, Ankara.
- A. Koç, J. Beghin, F. Fuller, Ş. Aksoy, T. Dölekoğlu, A. Şener, 1999, **Türkiye'de Yağlı Tohumlar Pazarı: Uluslararası Fiyatlar ve Alternatif Politikaların Arz, Talep ve İkame Ürünler Üzerine Etkileri (Türkçe ve İngilizce)**, Proje Raporu 1999-8, Yayın No: 31, Eylül, Ankara.
- A. Bayaner, 1999, **Çorum İlinde Yumurta Tavukçuluğunun Ekonomik Analizi**, Proje Raporu 1999-7 Yayın No: 23, Haziran, Ankara.
- E. Çakmak, H. Kasnakoğlu, H. Akder, 1999, **Türk Tarımında Destekleme Alımları ve Pazar Giriş Etkileri: Tarımsal Sektör Modeli Analizi, (İngilizce)**, Proje Reporu 1999-6 Yayın No: 22, Mayıs, Ankara.
- W. H. Furtan, A. Güzel, G. Karagiannis, A. Bayaner, 1999, **Türkiye'de Tarımsal Araştırmaların Getirisi ve Tarımsal Verimlilik (İngilizce)**, Proje Raporu 1999-5, Yayın No: 21, Mayıs, Ankara.
- O. Yurdakul, v.d., 1999, **Türkiye'de Hayvansal Ürünler Arzı ve Yem Talebi: Mevcut Durumun Değerlendirilmesi ve Alternatif Politika Senaryoları (Türkçe ve İngilizce)**, Proje Raporu 1999-4, Yayın No: 17, Mart, Ankara.
- S. Akgüngör, B. Miran, C. F. Abay, E. Olhan, N.K. Nergis, 1999, **İstanbul, Ankara, ve İzmir İllerinde Tüketicilerin Çevre Dostu Ürünlere Yönelik Potansiyel Talebinin Tahminlenmesi**, Proje Raporu 1999-3, Yayın No: 15, Şubat, Ankara.
- A. Özçelik, A.Turan, H. Tanrıvermiş, 1999, **Türkiye'de Tarımın Pazara Entegrasyonunda Sözleşmeli Tarım ve Bu Modelin Sürdürülebilir Kaynak Kullanımı ile Üretici Geliri Üzerine Etkileri**, Proje Raporu 1999-2, Yayın No: 14, Şubat, Ankara.
- A. Schmitz, E. Çakmak, T. Schmitz and R. Gray, 1999, **Türk Tarımında Devlet Eliyle Ticaret (Türkçe ve İngilizce)**, Proje Raporu 1999-1, Yayın No: 13 Şubat, Ankara.

Durum ve Tahmin Raporları

- R.TUNALIOĞLU, P.KARAHOCAGİL, M.TAN, **Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Durum ve Tahmin:2003**, Durum ve Tahmin:2003-1,Yayın No:96, Mart, Ankara.

- Y.E. ERTÜRK, S. TAN, **Et ve Et Mamülleri Durum ve Tahmin: 2003**, Durum ve Tahmin 2003-5, Yayın No: 94, Aralık, Ankara.
- S. TAN, Y.E. ERTÜRK, **Süt ve Süt Mamülleri Durum ve Tahmin: 2003**, Durum ve Tahmin 2003-4, Yayın No: 93, Aralık, Ankara.
- Y.E. ERTÜRK, S. TAN, **Kümes Hayvanları ve Yumurta Durum ve Tahmin: 2003**, Durum ve Tahmin 2003-1, Yayın No: 92, Aralık, Ankara.
- H.Ege, P.Karahocagil 2002, **Yemlik Tahıllar Durum ve Tahmin: 2002/2003**, Durum ve tahmin 2002-2, Yayın No: 91, Aralık, Ankara
- Özüdoğru, T. 2002, **Pamuk Durum ve Tahmin: 2002/2003**, Durum ve Tahmin 2002-1, Yayın No:89, Ekim, Ankara.
- İ. Dellal, R. Tunalioglu 2002, **Buğday Durum ve Tahmin: 2002/2003**, Durum ve Tahmin 2002-1, Yayın No: 84, Ankara.
- H.Ege, P.Karahocagil 2001, **Yemlik Tahıllar Durum ve Tahmin: 2001/2002**, Durum ve Tahmin 2001-7, Yayın No: 82, Aralık, Ankara.
- Y.E. ERTÜRK, S. TAN, **Kümes Hayvanları ve Yumurta Durum ve Tahmin: 2002**, Durum ve Tahmin 2001-6, Yayın No: 81, Kasım, Ankara.
- Y.E. ERTÜRK, S. TAN, **Et ve Et Mamülleri Durum ve Tahmin: 2002**, Durum ve Tahmin 2001-5, Yayın No: 80, Kasım, Ankara.
- S. TAN, Y.E. ERTÜRK, **Süt ve Süt Mamülleri Durum ve Tahmin: 2002**, Durum ve Tahmin 2001-4, Yayın No: 79, Kasım, Ankara.
- İ. Dellal, 2001, **Buğday Durum ve Tahmin: 2001/2002**, Durum ve Tahmin 2001-3, Yayın No: 74, Eylül, Ankara.
- T. Dölekoğlu, 2001, **Yağlı Tohumlar ve Bitkisel Yağlar Durum ve Tahmin: 2001/2002**, Durum ve Tahmin 2001-2, Yayın No:73, Ağustos, Ankara.
- T. Özüdoğru, N. Akyıl, 2001, **Pamuk Durum ve Tahmin: 2001/2002**, Durum ve Tahmin 2001-1, Yayın No:58, Eylül, Ankara.
- İ. Dellal, H. Ege, 2000, **Yemlik Tahıllar Durum ve Tahmin: 2000/2001**, Durum ve Tahmin 2000-2, Yayın No: 48, Aralık, Ankara.
- H. Ege, İ. Dellal, 2000, **Buğday Durum ve Tahmin: 2000/2001**, Durum ve Tahmin 2000-1, Yayın No: 44, Temmuz, Ankara.
- N. Akyıl, 1999, **Pamuk Durum ve Tahmin: 1999/2000**, Durum ve Tahmin 1999-8, Yayın No: 33, Aralık, Ankara.
- H. Ege, 1999, **Yemlik Tahıllar Durum ve Tahmin: 1999/2000**, Durum ve Tahmin 1999-7, Yayın No: 29, Eylül, Ankara.
- Y.E. Ertürk, S. Tan, 1999, **Et ve Et Mamülleri Durum ve Tahmin: 1999**, Durum ve Tahmin 1999-6, Yayın No: 28, Ağustos, Ankara.
- S. Tan, Y.E. Ertürk, 1999, **Süt ve Süt Mamülleri Durum ve Tahmin: 1999**, Durum ve Tahmin 1999-5, Yayın No: 26, Ağustos, Ankara.
- O. Aydoğuş, H. Ege, N. Köse, 1999, **Buğday Durum ve Tahmin: 1999/2000**, Durum ve Tahmin 1999-4, Yayın No: 24, Haziran, Ankara.
- H. Ege, Y.E. Ertürk, 1999, **Yemlik Tahıllar Tahmin: 1998/99**, Tahmin 1999-3, Yayın No: 19, Mart, Ankara.
- Ş. Aksoy, A. Şener, 1999, **Yağlı Tohumlar ve Bitkisel Yağlar Durum ve Tahmin: 1997/98**,

Durum ve Tahmin 1999-2, Yayın No: 18, Mart, Ankara.

- N. Akyıl, 1999, **Pamuk Tahmin: 1998/99**, Tahmin 1999-1, Yayın No: 16, Mart, Ankara.
- O. Aydoğuş, H. Ege, Y. E. Ertürk, 1998, **Buğday Tahmin: 1998/99**, Tahmin 1998-5, Aralık, Ankara.
- N. Akyıl, Y.E. Ertürk, 1998, **Pamuk Durum ve Tahmin: 1998/99**, Durum ve Tahmin 1998-4, Eylül, Ankara.
- H. Ege, Y.E. Ertürk, 1998, **Yemlik Tahıllar Durum ve Tahmin: 1998/99**, Durum ve Tahmin 1998-3, Temmuz , Ankara.
- O. Aydoğuş, H. Ege, Y. E. Ertürk, 1998, **Buğday Tahmin: 1998/99**, Tahmin 1998-2, Temmuz, Ankara.
- M. Pınar, N. Akyıl, S. Er ve Y. E. Ertürk, 1998, **Pamuk Durum ve Tahmin: 1997/98**, Durum ve Tahmin 1998-1, Ocak , Ankara.
- O. Aydoğuş, H. Ege, Y. E. Ertürk ve N. P. Zöğ, 1997, **Buğday Durum ve Tahmin: 1997/98**, Durum ve Tahmin 1997-1, Aralık , Ankara.

List of AERI Publications

Books

- Özüdoğru, T., Ertürk, E., (ed.), 2001, *the 5th Turkish Cotton, Textiles and Ready-Wear Sector Symposium* (in Turkish), Publication No: 87, October 2002, Ankara.
- Akyıl, N., Özüdoğru, T. (ed.), 2001, "Cotton Sector in the Light of the Latest Developments" of *the 4th Turkish Cotton, Textiles and Ready-Wear Sector Symposium* (in Turkish), Publication No: 77, December 2001, Ankara.
- Akyıl, N. (ed.), 2000, "*Market Centered Information Flow in Cotton Industry*" *Proceedings of the 3rd Turkish Cotton, Textiles and Ready-Wear Sector Symposium* (in Turkish), Publication No: 47, October 2000, Ankara.
- Tan, S., Y.E. Ertürk, (eds.), 2000, *Proceedings of the 1st Turkish Dairy and Livestock Symposium* (in Turkish), Publication No: 46, July 2000, Ankara.
- Bayaner, A., H. Bozkurt (eds.), 1999, *Proceedings of the Conference on "Science and Research Policy in Turkish Agriculture"* (in English), Publication No: 30, October 1999, Ankara.
- Akyıl, N., A. Bayaner (eds), 1999, "*Integration of Agriculture and Industry in Cotton*" *Proceedings of the 2nd Turkish Cotton, Textiles and Ready-Wear Sector Symposium* (in Turkish), Publication No: 27, August 1999, Ankara.
- Bayaner, A., G. Nevruz, N. Akyıl (eds.), 1998, *Proceedings of the 1st Cotton, Textiles and Ready-Wear Sector Symposium* (in Turkish), Publication No: 12, October 1998, Ankara.
- Aydoğuş, O., G. Nevruz (eds.), 1998, *Proceedings of the Symposium on 1st Turkish Wheat* (in Turkish), Publication No: 11, July 1998, Ankara.
- Yıldırım, T., A. Schmitz, W.H. Furtan (eds.), 1998, *World Agricultural Trade* Westview Press, USA.

Working Papers

- Gül, A., Özdeş Akbay, A., Özçiçek Dölekoğlu, C., Özel, R., Akbay, C., *Determining of Households' Food Away From Home Consumptions at Adana*, Working Paper 2003, Publication No:95, February, Ankara
- Binici, T., A. Koç, A. Bayaner, 2001, *The Risk Attitudes of Farmers and The Socioeconomic Factors Affecting them: A Case Study For Lower Seyhan Plain Farmers in Adana Province, Turkey*, Working Paper 2001-1, Publication No:61, April, Ankara.
- Fuller, F., A. Koç, H. Şengül and A. Bayaner, 1999, *Farm-Level Feed Demand in Turkey* Working Paper 99WP226, CARD, October, Iowa.
- Tan, S. B. Şener, S. Aytüre, 1999, *EU Guarantee and Guidance Fund and its Applicability in Turkey* (in Turkish), Working Paper 1999-3, Publication No: 38, December, Ankara.
- Şener, A., A. Koç, 1999, *Fertilizer Demand in Turkey* (in Turkish), Working Paper 1999-2, Publication No: 25, August, Ankara.
- Bayaner, A., V. Uzunlu, 1999, *Impact of Turkish Marketing Policies on World Trade in Pulses* (in Turkish), Working Paper 1999-1, Publication No: 20, April, Ankara.
- Yıldırım, T., W. H. Furtan, A. Güzel, 1998, *A Theoretical and Empirical Analysis of Wheat Policy in Turkey* (in Turkish), Working Paper 1998-4, May, Ankara.
- Çakmak, E. H., H. Kasnakoğlu, T. Yıldırım, 1998, *Economic Analysis of Deficiency Payment Scheme* (in Turkish), Working Paper 1998-3, April, Ankara.

- Bayaner, A., 1998, *Turkish Pasta Sector and its Competitiveness in International Markets* (in Turkish), Working Paper 1998-2, April, Ankara.
- Fisunoğlu, M., M. Pınar and O. Aydoğuş, 1998, *Agricultural Trade Prospects for Turkey with Central and Eastern European Countries and Russian Federation* (in Turkish), Working Paper 1998-1, March, Ankara.

Monograph

- Tanrıvermiş, H. 2000, *Economic Analysis of Pesticide Use in Tomato Production in the Middle Sakarya Basin* (in Turkish), Publication No: 42, May, Ankara.

Project Reports

- R. TUNALIOğLU, O. GÖKÇE, 2002, **A Research on Fixing Towards to Optimum Olive Spread Areas in Aegean Region** Yayın No: 90, December, Ankara (in Turkish).
- KARLI, B. 2002, **The Development, Problems and Solutions of Agro-industries in SAP Region**, Publication Number: 88, September, Ankara. (in Turkish)
- S. TAN, Y.E.ERTÜRK, **Turkey Milk Powder Production and its Competition Chance in The World Market**, Publication Number: 86, October, Ankara. (in Turkish)
- S. Tan, İ. Dellal. 2002, **An Alternative Approach to Cover Production and Consumption of Meat Deficits in Turkey: Turkey Production and Contract Farming Method**, Project Report 2002-3. Publication Number:85, July, Ankara. (in Turkish),
- İ. Dellal, G. Keskin, G. Dellal. 2002, *Economic Analyzing of Sheep and Goats Farms and Marketing of Products in SAP Region*, Project Report 2002-2. Publication Number: 83, July, Ankara. (in Turkish),
- G. Dellal, A. Eliçin, N. Tekel, İ. Dellal, 2002, *The Structural Characteristics of Sheep and Goat Farms in SAP Region*. Project Report 2002-1. Publication Number: 82, July, Ankara. (in Turkish),
- Alpay, S., Yançın, İ., Dölekoğlu, T., 2002. *“The Impact of Food Quality and Safety Standards of the European Union on the Competitiveness of Turkish Food Industry”* Project Report 2002-1, Publication Number: 59 June 2002, Ankara
- Özüdoğru, T., Tatlıdil, H., 2001. *A Research On The Impact Of A Rural Television Programme On The Farmers Behaviours In Polatlı District*, Project Report 2001-25, Publication No: 78, December, Ankara.
- Karahocagil, P., 2001, *Defining The Optimum Farm Size Providing Minimum Income Level: Literature Survey*, Project Report 2001-24, Publication No: 76, November, Ankara.
- Malorgio, G., A. Koç, A. Bayaner, U. Kandemir, 2001, *The Structure, Conduct and Performance of the Food Sector in Turkey*, Project Report 2001-23, Publication No: 75, November, Ankara.
- Tan S., 2001, *Analysis of Regional Structural Change in the Turkish Dairy Industry: A Spatial Equilibrium Model Approach*, Project Report 2001-22, Publication No: 72, August, Ankara.
- Abay C., S. Sayan, B. Miran, A. Bayaner, *The Effects of Transfer to Agriculture on the Rate of Inflation*, Project Report 2001-21, Publication No: 71, June, Ankara
- Sarımeşeli, M., F. Tatlıdil, 2001, *Agriculture and Forest Lands and Beneficiaries as a Part of Implementation of Direct Income Support and Registration System in Pilot Regions of Turkey* Project Report 2001-20, Publication No: 70, April, Ankara
- Saraçoğlu, B., O. Aydoğuş, N. Köse, D. İşgören, 2001, *Aquaculture Sector in Turkey: Production, Demand and Marketing* Project Report 2001-19, Publication No: 69, April, Ankara.

- Çakmak, E., H. Kasnakoğlu, 2001, *Interaction Between European Union (EU) and Turkey in Agricultural Sector* Project Report 2001-18, Publication No: 68, April, Ankara.
- Demirci, S., 2001, *Total Factor Productivities and Performance Analysis of the Turkish Sugar Factories: Dea and Malmquist Index Approach* Project Report 2001-17, Publication No: 67, April, Ankara.
- Zaim, O., A. Bayaner, M.U. Kandemir, 2001, *Productivity and Inefficiency in Regional and Provincial Level* Project Report 2001-16, Publication No: 66, April, Ankara.
- Koç, A., A. Bayaner, M.U. Kandemir, 2001, *Impact of the Customs Union and WTO on Agricultural Trade* Project Report 2001-15, Publication No: 65, April, Ankara.
- AERI Staff, *Input Use and Production Cost of Major Crops in Different Regions in Turkey*, Project Report 2001-14, Publication No: 64, April, Ankara.
- Koç, A., H. Tanrıvermiş, F. Budak E. Gündoğmuş, H. İnan, A. Kubaş, B. Özkan, 2001, *Pesticide Use in Turkish Agriculture: Inefficiencies, Issues and the Impact of Alternative Regulation* Project Report 2001-13, Publication No: 63, April, Ankara.
- Işıklı, E., A. Koç, B. Miran, N. Akyıl, C. Abay, S. Güler, C. Günden, 2001, *Supply Control of Tobacco and its Economic Impacts* Project Report 2001-12, Publication No: 62, April, Ankara.
- Akdemir, Ş., T. Binici, H. Şengül, 2001, *Identifying the Potential Demand for Area Based Index Insurance in Selected Regions of Turkey* Project Report 2001-11, Publication No: 60, April, Ankara.
- Alpay, S., İ. Yalçın, T. Dölekoğlu, 2001, *The Impact of the Quality and Safety Standards on the Competitiveness of Turkish Food Industry* Project Report 2001-10, Publication No: 59, April, Ankara
- Bayaner, A., A. Koç, H. Tanrıvermiş, E. Gündoğmuş, N. Ören, B. Özkan, 2001, *Evaluation and Monitoring of Direct Income Support System in Turkey* Project Report 2001-9, Publication No: 57, March, Ankara
- Ediz, D., A. Ş. İntişah, R. Özlü, 2001, *Direct Income Support Pilot Project* Project Report 2001-8, Publication No: 56, March, Ankara.
- Yavuz, F., Ş. Aksoy, S. Tan, V. Dağdemir, A. Keskin, 2001, *Need for Institutional Innovation for the Improvement of the Milk Marketing System in Turkey* Project Report 2001-7, Publication No: 55, March, Ankara.
- Koç, A., V. Uzunlu A. Bayaner, 2001, *Baseline Projection for Major Agricultural Commodities in Turkey: 2000-2009* Project Report 2001-6, Publication No: 54, February, Ankara.
- Koç, A., A. Bayaner, S. Tan, Y.E. Ertürk, F. Fuller, 2001, *Analyses of the Impact of Support Policies and Programs on Animal Resources Development in Turkey*, Project Report 2001-5, Publication No: 53, January, Ankara.
- Ertürk, Y.E., 2001, *An Economic Analysis of the Broiler Enterprises Producing Under Köy-Tür Vertical Integrated Marketing System in Kızılcahamam Districts of Ankara* Project Report 2001-4, Publication No: 52, January, Ankara.
- Akgüngör, S., F. Barbaros, N. Kumral, 2001, *Sustainable Competitiveness of the Turkish Fruit and Vegetable Processing Industry* Project Report 2001-3, Publication No: 51, January, Ankara.
- Özcan, Y. Z., 2000, *Rapid Social Assessment of Hazelnut, Tea, Sugar Beet and Tobacco Farmers in Turkey* Project Report 2001-2, Publication No: 50, January, Ankara.
- Şengül, H., A. Koç, N. Akyıl, A. Bayaner, F. Fuller, 2001, *Cotton Market in Turkey: Assessing the Factors Affecting the Future Cotton Demand* (in Turkish and in English), Project Report 2001-1, Publication No: 49, January, Ankara.
- Sarımeşeli, M., O. Aydoğuş, 2000, *An Econometric Analysis of The World Hazelnuts Market and*

- Determination of the Optimum Policies for Turkey* (in Turkish), Project Report 2000-6, Publication No: 45, July, Ankara
- Dellal, I., 2000, *Economic Analysis and Planning of Hair Goat Farms in Antalya Province* (in Turkish), Project Report 2000-5, Publication No: 43, June, Ankara.
  - Tanrıvermiş, H., E. Gündoğmuş, V. Ceyhan, H. Fidan, H. Özüdoğru, 2000, *An Assessment of the Impacts of Privatization Applications to Agricultural Sector in Turkey* (in Turkish), Project Report 2000-3, Publication No: 41, May, Ankara.
  - Demirci, S., 2000, *Direct Income System and Applications: Literature Survey* (in Turkish), Project Report 2000-1, Publication No: 40, May, Ankara.
  - Saraçoğlu, B., N. Köse, 2000, *Competitive Advantage of Turkey in Pasta, Biscuit and Wheat Flour Industries* (in Turkish), Project Report 2000-2, Publication No: 39, May, Ankara.
  - Kırıl, T., H. Kasnakoğlu, 1999, *Methodology for Revenue and Cost Calculation for Agricultural Products and Data Base Guideline* (in Turkish), Project Report 1999-13, Publication No: 37, December, Ankara.
  - Demirci, S. 1999, *The Analysis of Welfare and Distributional Effects in Support Purchase and Deficiency Payments (the Example of Sugar)* (in Turkish), Project Report 1999-12, Publication No: 36, December, Ankara.
  - Brooks, J., A. Tanyeri, 1999, *Agricultural Policy Reform in Turkey: A Social Accounting Matrix Perspective* (in English), Project Report 1999-11, Publication No: 35, December, Ankara.
  - Çakmak, H. E., H. Akder, 1999, *New Round of WTO Agricultural Trade Negotiations and Turkey: Opportunities, Constraints and Strategies* (in Turkish), Project Report 1999-10, Publication No: 34, November, Ankara.
  - Özçelik, A., H. Tanrıvermiş, E. Gündoğmuş, A. Turan. 1999, *Improvement Methods for Pricing Schemes for Water and the Functioning of Irrigation Unions in Turkey* (in Turkish), Project Report 1999-9, Publication No: 32, November, Ankara.
  - Koç, A. J. Beghin, F. Fuller, Ş. Aksoy, T. Dölekoğlu, A. Şener. 1999, *Oilseeds Market in Turkey: The Impact of International Price and Alternative Policies on Supply, Demand and Substitute Crops* (in Turkish and in English), Project Report 1999-8, Publication No: 31, November, Ankara.
  - Bayaner, A., 1999, *Economic Analysis of Poultry Production in Çorum Province* (in Turkish), Project Report 1999-7, Publication No: 23, July, Ankara.
  - Çakmak, E., H. Kasnakoğlu, H. Akder, 1999, *Impact of Support Purchases and Improved Market Access on Turkish Agriculture: An Agricultural Sector Model Analysis* (in English), Project Report 1999-6 Publication No: 22, May, Ankara.
  - Furtan, W.H., A. Güzel, G. Karagiannis, A. Bayaner, 1999, *An Examination of Agricultural Productivity and Returns to Agricultural Research in Turkey* (Turkish and English), Project Report 1999-5, Publication No: 21, May, Ankara.
  - Yurdakul, O., et al. 1999, *Livestock Supply and Feed Demand in Turkey: An Evaluation of the Current Situation and Alternative Policy Scenarios* (in Turkish and English), Project Report 1999-4, Publication No: 17, February, Ankara
  - Akgüngör, S., B. Miran, C.F. Abay, E. Olhan, N.K. Nergis, 1999, *A Study on the Estimation of Potential Demand for Organically Produced Agricultural Products in Istanbul, Ankara, and Izmir* (in Turkish), Project Report 1999-3, Publication No: 15, February, Ankara.
  - Özçelik A., A. Turan, H. Tanrıvermiş, 1999, *Contract Farming within Market Integration of Agriculture in Turkey and its Impacts on Sustainable Resource Use and Producer Income* (in Turkish), Project Report 1999-2, Publication No: 14, February, Ankara

- Schmitz A., E. Çakmak, T. Schmitz and R. Gray, 1999, *Policy, State Trading, and Cooperatives in Turkish Agriculture* (in Turkish and in English), Project Report 1999-1, Publication No: 13, February, Ankara.

Situation and Outlook Reports

- R.TUNALIOĞLU, P.KARAHOCAGİL, M.TAN, *Olive Oil and Table Olive Situation and Outlook:2003*, (in Turkish), Situation and Outlook Report 2003-1, Publication No: 96, March , Ankara.
- Y.E. ERTÜRK, S. TAN, 2003, *Poultry and Eggs Situation and Outlook : 2003* (in Turkish), Situation and Outlook Report 2002-4, Publication No: 92, November, Ankara.
- S. TAN, Y.E. ERTÜRK, 2001, *Dairy Situation and Outlook : 2002* (in Turkish), Situation and Outlook Report 2002-5, Publication No: 94, November, Ankara.
- Y.E. ERTÜRK, S. TAN, 2003, *Livestock Situation and Outlook : 2003* (in Turkish), Situation and Outlook Report 2002-6, Publication No: 93, November, Ankara.
- H.Ege, P.Karahocagil, 2002, *Feed GrainsSitiation and Outlook: 2002/2003* (in Turkish), Situation and Outlook Report 2001-7, Publication No: 91, December, Ankara
- Özüdoğru T, 2002, *Cotton Situation and Outlook: 2002/2003*(in Turkish, Situation and Outlook Report 2002-1, Publication No: 89, October, Ankara.
- İ. Dellal, R. Tunalioğlu 2002 *Wheat Situation and Outlook: 2002/2003*, Situation and Outlook Report 2002-1, Publication No: 84, Ankara.
- H.Ege, P.Karahocagil, 2001, *Feed GrainsSitiation and Outlook: 2001/2002* (in Turkish), Situation and Outlook Report 2001-7, Publication No: 82, December, Ankara.
- Y.E. ERTÜRK, S. TAN, 2001, *Poultry and Eggs Situation and Outlook : 2002* (in Turkish), Situation and Outlook Report 2001-6, Publication No: 81, November, Ankara.
- Y.E. ERTÜRK, S. TAN, 2001, *Livestock Situation and Outlook : 2002* (in Turkish), Situation and Outlook Report 2001-5, Publication No: 80, November, Ankara.
- S. TAN, Y.E. ERTÜRK, 2001, *Dairy Situation and Outlook : 2002* (in Turkish), Situation and Outlook Report 2001-4, Publication No: 79, November, Ankara.
- I. Dellal, 2001, *Wheat Situation and Outlook : 2001/2002* (in Turkish), Situation and Outlook Report 2001-3, Publication No: 74, September, Ankara.
- T. Dölekoğlu, 2001, *Oilseeds and Vegetable Oils Situation and Outlook :2001/2002*, (in Turkish), Situation and Outlook Report 2001-2, Publication No:73, August, Ankara.
- Özüdoğru, T., Akyıl, N., 2001, *Cotton Situation and Outlook: 2001/2002* (in Turkish), Situation and Outlook Report 2001-1, Publication No: 58, September, Ankara.
- Dellal, I., Ege, H. 2000, *Feed Grains Outlook: 2000/2001* (in Turkish), Situation and Outlook Report 2000-2, Publication No: 48, December, Ankara.
- Ege, H., I. Dellal, 2000, *Wheat Situation and Outlook: 2000/2001* (in Turkish), Situation and Outlook Report 2000-1, Publication No: 44, July, Ankara.
- Akyıl, N., 1999, *Cotton Situation and Outlook: 1999/2000* (in Turkish), Situation and Outlook Report 1999-8, Publication No: 33, December, Ankara.
- Ege, H., 1999, *Feed Grains Outlook: 1998/99* (in Turkish), Situation and Outlook Report 1999-7, Publication No: 29, September, Ankara.

- Ertürk, Y.E., S. Tan, 1999, **Red Meat and Meat Products Situation and Outlook: 1999** (in Turkish), Situation and Outlook Report 1999-6, Publication Number: 28, August, Ankara.
- Tan, S., Y.E. Ertürk, 1999, **Dairy Situation and Outlook: 1999** (in Turkish), Situation and Outlook Report 1999-5, Publication No: 26, August, Ankara.
- Aydoğuş, O., H. Ege and N. Köse, 1999, **Wheat Situation and Outlook: 1999/2000** (in Turkish), Situation and Outlook Report 1998-4, Publication No: 24, July, Ankara.
- Ege, H., Y.E. Ertürk, 1999, **Feed Grains Outlook: 1998/99** (in Turkish), Outlook Report 1999-3, Publication No: 19, March, Ankara.
- Aksoy, Ş., A. Şener, 1999, **Oilseeds and Vegetable Oils Situation and Outlook: 1997/98** (in Turkish), Situation and Outlook Report 1999-2, Publication No: 18, March, Ankara.
- Akyıl, N. 1999, **Cotton Outlook: 1998/99** (in Turkish), Outlook Report 1999-1, Publication No: 16, March, Ankara.
- Aydoğuş, O., H. Ege and Y.E. Ertürk, 1998, **Wheat Outlook: 1998/99** (in Turkish), Outlook Report 1998-3, December, Ankara.
- Akyıl, N., T.E. Ertürk, 1998, **Cotton Situation and Outlook: 1998/99** (in Turkish), Situation and Outlook Report 1998-4, September 1998, Ankara.
- Ege, H., Y.E. Ertürk, 1998, **Feed Grains Situation and Outlook: 1998/99** (in Turkish), Situation and Outlook Report 1998-3, July 1998, Ankara.
- Aydoğuş, O., H. Ege and Y.E. Ertürk, 1998, **Wheat Outlook: 1998/99** (in Turkish), Situation and Outlook Report 1998-2, July 1998, Ankara.
- Pınar, M., N. Akyıl, S. Er and Y.E. Ertürk, 1998, **Cotton Situation and Outlook: 1997/98** (in Turkish), Situation and Outlook Report 1998-1, January 1998, Ankara.
- Aydoğuş, O., H. Ege, Y.E. Ertürk and N. P. Zöğ, 1997, **Wheat Situation and Outlook: 1997/98** (in Turkish), Situation and Outlook Report 1997-1, December 1997, Ankara